T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KENTSEL KORUMA ALANLARINDAKİ YASAL VE KURUMSAL DEĞİŞİKLİKLERİN TARİHİ ÇEVREYE ETKİSİ – KARAKÖY PERŞEMBE PAZARI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

MAHFUZ AKTAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI
KENTSEL KORUMA ve PLANLAMA PROGRAMI

DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. ELİF ÖRNEK ÖZDEN

İSTANBUL, 2015

T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

“KENTSEL KORUMA ALANLARINDAKİ YASAL VE KURUMSAL DEĞİŞİKLİKLERİN TARİHİ ÇEVREYE ETKİSİ – KARAKÖY PERŞEMBE PAZARI BÖLGESİ ÖRNEĞİ”

Mahfuz AKTAŞ tarafından hazırlanan tez çalışması 04.02.2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Elif ÖRNEK ÖZDEN
Yıldız Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Yrd. Doç. Dr. Elif ÖRNEK ÖZDEN
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Prof. Dr. A. Zekai GÖRGÜLÜ
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Prof. Dr. H. Yüksel DİNÇER
Galatasaray Üniversitesi _____

ÖNSÖZ

Tüm yaşamım boyunca en büyük destekçim olan ve her türlü maddi, manevi desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyen aileme en derin şükranlarımı sunarım. Tez danışmanım olmayı kabul ederek bilgi ve birikiminden yararlanmama olanak tanıyan sayın hocam Yrd. Doç. Dr. Elif Örnek ÖZDEN'e anlayışı, öneri ve değerlendirmeleri için en içten teşekkürlerimi sunarım. Değerlendirme ve önerileriyle tezin gelişimine önemli katkılarda bulunan sayın hocam Prof. Dr. İclal DİNÇER'e çok teşekkür ederim. Ayrıca çalışmama katkılarından dolayı arkadaşlarım Arş. Gör. Aslı ALTANLAR ve Arş. Gör. M. Caner DOĞANÇAYIR'a teşekkürlerimi sunarım.

Şubat, 2015

MAHFUZ AKTAŞ

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KISALTMA LİSTESİ vi

ŞEKİL LİSTESİ vii

ÖZET ix

ABSTRACT xi

BÖLÜM 1

GİRİŞ 1

1.1 Literatür Özeti 2
1.2 Tezin Amacı 3
1.3 Hipotez 3

BÖLÜM 2

KAVRAMLAR VE TÜRKİYE'DE KORUMA VE PLANLAMA UYGULAMALARININ GELİŞİMİ 5
2.1 Koruma Düşüncesinin Gelişimi ve Kuramsal Temeli 5
2.2 Korunacak Değerler ve Değerlendirme Ölçütleri 16
2.2.1 Taşınır Kültür Varlıkları 18
2.2.2 Taşınmaz Kültür ve Doğa Varlıkları 18
2.3 Tarihi Çevre Kavramı ve Bileşenleri 22
2.3.1 Tarihi Çevrenin Temel Öğeleri 23
2.4 Tarihi Çevre Sorunları 26
2.5 Kentsel Koruma Kavramı ve Gelişim Süreci 32
2.6 Kent Planlama Sistemi 35
2.7 Kentsel Koruma Alanlarında Planlama, Sağlıklaştırma ve Yenileme Uygulamaları 41
2.7.1 Kentsel Koruma Alanlarındaki Planlama Kavramı, Kapsamı ve Uygulamaları 42
2.7.2 Kentsel Koruma Alanlarındaki Sağlıklaştırma Kavramı, Kapsamı ve Uygulamaları 43
2.7.3 Kentsel Koruma Alanlarındaki Yenileme Kavramı, Kapsamı ve Uygulamaları 45

BÖLÜM 3

KORUMA UYGULAMALARI İLE İLGLİ YASAL VE KURUMSAL ÇERÇEVE 50
3.1 Türkiye'de Kentsel Koruma Alanına İlişkin Yasal Sistem ve Gelişimi 50
3.2 Türkiye'de Kentsel Koruma Alanına İlişkin Kurumsal Sistem ve Gelişimi 66

BÖLÜM 4

KARAKÖY PERŞEMBE PAZARI BÖLGESİ ÖRNEĞİNDE KORUMA PLANLAMA UYGULAMALARI ANALİZİ 83
4.1 Haliç Yerleşimi - Dönüşüm ve Planlama Süreci 84
4.2 Beyoğlu İlçesi Konum ve Tarihsel Gelişim 91
4.3 Karaköy Perşembe Pazarı Bölgesi Konum ve Tarihsel Gelişim 94
4.4 Karaköy Perşembe Pazarı Bölgesinin Fiziksel ve Mekansal Yapı Analizleri 104
4.5 Karaköy Perşembe Pazarı Bölgesinin Planlama Süreci 116
4.6 Bölüm Değerlendirmesi 125

SONUÇ 129

KAYNAKLAR 133

ÖZGEÇMİŞ 138

KISALTMA LİSTESİ

GEEAYK	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
ICOM	Uluslararası Müzeler Konseyi (International Council of Museums)
ICCROM	Kültürel Eserlerin Korunması ve Restorasyonu Uluslararası Çalışmalar Merkezi (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property)
ICOMOS	Uluslararası anıtlar ve Sitler Konseyi (International Council on Monuments and Sites)
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KTVKBK	Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulu
KTVKYK	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu
KVKBK	Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
KVKYK	Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu
KUDEB	Koruma Uygulama ve Denetim Büroları
MİA	Merkezi İş Alanı
TMMOB	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TOKİ	Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization)

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2. 1 Planlama Süreci Aşamaları (Hall, 1992) 37

Şekil 3. 1 Dönemsel süreç analizi bağlamında kentsel koruma alanları ile ilgili yaşanan yasal değişimler 82
Şekil 4. 1 Haliç hava fotoğrafı (İBB Şehir rehberi, 2014). 84
Şekil 4. 2 Beyoğlu ilçesi konum [69] 91
Şekil 4. 3 İstanbul'un tarihsel gelişim süreci (İBB Planlama Müdürlüğü, 2008). 92
Şekil 4. 4 Perşembe pazarı hava fotoğrafı (İBB Şehir rehberi, 2014). 94
Şekil 4. 5 I. Constantinus döneminde, kentin 14 bölgesi ve 13. Bölge olarak kent kapsamına alınan Galata (Çelik, 1996) 95
Şekil 4. 6 Pera/Galata bölgesini beş bölgeye ayıran surlar ve yapılış tarihleri (Demircioğlu, 2012) 96
Şekil 4. 7 C. E. Goad haritası (İBB, Kütüphane ve müzeler müdürlüğü) 99
Şekil 4. 8 Alman Mavileri haritası (İBB, Kütüphane ve müzeler müdürlüğü) 100
Şekil 4. 9 Necip Bey haritası (Atatürk kitaplığı) 100
Şekil 4. 10 Suat Nirven haritası (Demircioğlu, 2012) 101
Şekil 4. 11 1912 yılı Galata, Şişhane, Perşembe Pazarı ve Karaköy Bölgeleri hava fotoğrafı (İBB Planlama Müdürlüğü, 2008). 102
Şekil 4. 12 1966 yılı Galata, Perşembe Pazarı ve Karaköy Bölgeleri hava fotoğrafı (İBB Şehir rehberi, 2014). 103
Şekil 4. 13 2014 yılı Galata, Perşembe Pazarı ve Karaköy Bölgeleri hava fotoğrafı (İBB Şehir rehberi, 2014). 103
Şekil 4. 14 Doluluk-boşluk haritası 104
Şekil 4. 15 Zemin kat fonksiyon analizi 109
Şekil 4. 16 Çalışma alanı genel görünüş 109
Şekil 4. 17 Bina kat adedi analizi 110
Şekil 4. 18 Bina kat adedi görselleri 110
Şekil 4. 19 Bina durum analizi 111
Şekil 4. 20 Bina durum görselleri 111
Şekil 4. 21 Mülkiyet durum analizi 112

Şekil 4. 22 Mülkiyet durum analizi ile ilgili görseller 112
Şekil 4. 23 Tarihi ve kültürel varlıklar analizi 113
Şekil 4. 24 Tarihi ve kültürel varlıklar analizi 113
Şekil 4. 25 Ulaşım analizi 114
Şekil 4. 26 Ulaşım analizi görselleri 115
Şekil 4. 27 1807 tarihli, Kauffer ve LeChevalier Planı (Demircioğlu, 2012). 121
Şekil 4. 28 Henri Prost Planı (İBB Planlama Müdürlüğü, 2008). 121
Şekil 4. 29 1954 yılında onaylanan 1/5000 Ölçekli Beyoğlu Nazım İmar Planı (1/5000 ölçekli Beyoğlu KANİP Raporu) 122
Şekil 4. 30 1970 yılında onaylanan 1/1000 Ölçekli Karaköy-Azapkapı UİP (1/5000 ölçekli Beyoğlu KANİP Raporu) 122
Şekil 4. 31 Beyoğlu Perşembe Pazarı Kentsel Sit Alanı 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı (İMP, 2014) 123
Şekil 4. 32 1/1000 Ölçekli Beyoğlu Perşembe Pazarı Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı (İMP, 2014) 123
Şekil 4. 33 2011 onay tarihli 1 /5000 ölçekli Beyoğlu Perşembe Pazarı Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı (İMP, 2014) 124

ÖZET

KENTSEL KORUMA ALANLARINDAKİ YASAL VE KURUMSAL DEĞİŞİKLİKLERİN TARİHİ ÇEVREYE ETKİSİ – KARAKÖY PERŞEMBE PAZARI BÖLGESİ ÖRNEĞİ

Mahfuz AKTAŞ

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Elif ÖRNEK ÖZDEN

Türkiye'de sit kararları ile koruma altına alınan tarihi merkezlerin gereği gibi korunamadığı ve giderek bir değer yitimi sürecine girdiği gözlenmektedir. Bunun nedenleri arasında, kapsamlı ve sürdürülebilir bir koruma politikasının benimsenip uygulanmaması; planlama sisteminin bütüncül olarak ele alınmaması, kent planları ile koruma amaçlı planlar arasındaki ilişkinin sağlıklı kurulamaması gelmektedir. Kentsel alanlar ve kentsel koruma alanları birbirlerinden farklı yasal mevzuat ve örgütsel yapı içerisinde planlanmaktadır. Bu alanlarda toplumsal ve fiziki çevredeki değişmeleri yaratan süreçler esas alınarak kentsel gelişmeyi destekleyen planlar hazırlanmakta ve onaylanmaktadır. Bu sürecin dışında, genelde bu planların temel kararlarından bağımsız olarak ve koruma ölçütlerinin ana eksen olarak kabul edildiği koruma planları hazırlanmakta ve bu planlar da kendi sistemi içinde onaylanmaktadır. Bu durumda aynı kentsel mekanda birbirinden farklı ve tutarsız uygulamaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Yine, Kentsel koruma alanları içerisinde de bütüncül bir yaklaşım söz konusu değildir. 5366 sayılı "Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanun" ile sit alanları içinde yenileme alanı ilanları ve projelendirmelerinin bölgenin koruma planı yaklaşımları, ilkeleri ve süreçlerinin dışında tutulması yukarıda dile getirilen kent planı-koruma planı kararlarının birlikte üretilmemesindeki benzer sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Bu çalışmada, öncelikle konu ile ilgili kavramsal temelin oluşturulması için literatür araştırması yapılacak, daha sonra kentsel tarihi mekanların korunmasının yasal ve yönetsel boyutu incelenip, mevzuat değişikliklerinin ve bütünlüklü bir alanda birden fazla yasal ve kurumsal düzenlemenin kentsel koruma alanlarında yarattığı etkiler Karaköy Perşembe Pazarı Bölgesi örneği üzerinden değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Koruma, Kentsel Koruma, Yenileme Alanı, Karaköy Perşembe Pazarı Bölgesi

ABSTRACT

EFFECTS OF LEGAL AND INSTITUTIONAL CHANGES ON HISTORICAL ENVIRONMENT IN URBAN CONSERVATION SITES – CASE OF KARAKOY PERSEMBE BAZAAR AREA

Mahfuz AKTAŞ

Urban and Regional Planning Division

MSc. Thesis

Advisor: Assist. Prof. Dr. Elif ÖRNEK ÖZDEN

It is observed that historical centers, which are taken under protection by conservation site decisions fail to protect properly and prevent value lost. Inefficiency in succeeding a comprehensive and sustainable way of conservation planning, dealing with planning system in a holistic way and maintaining coherence among city plans and conservation plans are main reasons for such failure. Urban areas and urban conservation areas are planned under separate legal regulations and organization structures. In such, spatial plans are prepared and approved to support urban growth regarding social and physical change. Besides regular processes, on the other hand, conservation plans are prepared and approved under unique constitutional structure, considering main conservation criterion independent of basic decisions of related spatial plans. This dual existence of two planning processes cause differentiated and incoherent implications across the urban space.

Moreover, neither urban conservation areas are dealt with a holistic approach. Incoherence of renewal site proclamations and project designs in conservation sites by the law no. 5366 on “Usage of Timeworn Historical and Cultural Real Property with Restoration and Protection” with related conservation plans approaches, principles

and processes reproduces aforementioned problems derive from separate preparation of urban plans and conservation plans.

This study primarily surveys the literature to set relating conceptual base, then examines legal and administrative aspects of conservation of urban historical spaces in order to evaluate effects of legislative changes and multiple legal and constitutional arrangements in urban conservation sites, in focus of Perşembe Bazaar Site in Karaköy, Istanbul.

Key Words: Conservation, Urban Conservation, Renewal Sites, Perşembe Bazaar Site in Karaköy

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Koruma kavramının bugünkü anlam ve kapsamına kavuşması uzun bir tarihsel sürecin ve deneyimimin ürünüdür. Bu tarihsel süreç içerisinde koruma kavramsal olarak, anıt-yapı gurubunun korunmasından kentsel koruma kavramına doğru bir değişim ve gelişim yaşamıştır. Başlangıçta önemi ve özellikleri nedeniyle korunması gerekli değerlerin içinde bulunduğu koşullara karşı muhafazasını öngören koruma kavramı, daha sonra, yaşanan değişim ve gelişme sürecinin, yapılar ve kentler üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin giderilmesini de kapsar duruma gelmiştir. Günümüzde koruma, doğal ve yapılı çevrelerin farklı ölçek ve nitelikteki bileşenlerinin, sosyal kültürel, ekonomik, tarihsel anlamsal işlevsel, görsel ve fiziksel bağlamları ve somut ve somut olmayan özellikleriyle bütünleşik olarak korunmalarını, geliştirilmelerini, yönetilmelerini ve gelecek nesillere aktarılabilmelerini amaçlayan, kapsamlı ve çok yönlü bilgiye dayalı disiplinler arası ortak çalışma ile yürütülen, katılımcı ve bilimsel, bir araştırma ve eylem alanı olarak tanımlanabilir.

Koruma anlayışındaki bu değişim ve gelişim sürecinde, koruma'nın ölçeği ve boyutunun ulaştığı bu aşamada karşımıza çıkan "ne"yin korunacağı ve bu korumayı "kim"in yapacağı sorularına cevaplar aranmıştır.

Tarihsel süreç içerisinde, koruma düşüncesinin değişimi ve gelişimi ile birlikte tarihi çevre ve tarihi çevrenin korunması ile ilgili çeşitli tanımlar yapılmış, ulusal ve uluslararası kongre ve seminerler düzenlenmiştir. Tarihi çevre korumanın kapsamı ve anlayışındaki değişimlerle, tarihi çevreleri yalnızca fiziki özellikleriyle bir "yapı stoğu" olarak değerlendiren koruma anlayışı değişmiş ve tarihi çevrelerin barındırdıkları değerler bütünüyle korunmasını amaçlayan değer temelli bir olguya dönüşmüştür. Günümüzde,

hızlı kentleşme ve yanlış koruma politikaları ile birlikte; değişime ve dönüşüme maruz kalan tarihi çevreler bozulmaya uğramaktadır. Tarihi çevrelerde, planlama ve uygulama sorunları giderek karmaşık hale gelmiştir. Bunun nedenleri arasında, kapsamlı ve sürdürülebilir bir koruma politikasının benimsenip uygulanmaması; planlama sisteminin bütüncül olarak ele alınmaması, kent planları ile koruma amaçlı planlar arasındaki ilişkinin sağlıklı kurulamaması ve koruma alanları içerisinde de bütüncül bir yaklaşımın sergilenememesi gelmektedir.

Türkiye'de koruma olgusunun gelişimi, koruma boyutunun ve ölçeğinin değişimi ile birlikte yasal ve kurumsal mevzuatımızda da değişiklikler olmuştur. Çalışmanın, Türkiye'de kentsel koruma alanlarındaki yasal ve kurumsal sistem ve gelişimi bölümünde tarihsel süreç içerisindeki yasal ve kurumsal değişiklikler açıklanmaya çalışılmıştır. Tarihsel süreç içerisindeki bu değişiklikler örnek çalışma alanı olan Karaköy Perşembe Pazarı bölgesi örneği üzerinden değerlendirilmiştir.

1.1 Literatür Özeti

Tez çalışmasında izlenen çalışma yöntemi iki aşamalıdır; Çalışma kapsamında öncelikli olarak detaylı bir literatür taraması yapılarak, Türkiye'de koruma ve planlama uygulamaları ve gelişimi ile Türkiye'de yasal ve kurumsal çerçeveyi belirleyen yasal mevzuat ve mevzuat değişiklikleri ile ilgili yapılmış çalışmalar incelenmiş ve yorumlanmıştır. Koruma düşüncesinin gelişimi ve kuramsal temeli, korunacak değerler ve değerlendirme ölçütleri, kentsel koruma alanlarındaki uygulamalar ve kentsel koruma alanlarındaki yasal ve kurumsal sistem ve gelişimi konuları tezin kapsamına giren ve kavramsal bölümde açıklanan konulardır. Belirlenen konulara ilişkin ulusal ve uluslararası kaynaklardan çeşitli kitap, makale, tez, rapor, bildiri ve internet yayınları olmak üzere kaynak taraması yapılmıştır.

Kullanılan bir diğer çalışma yöntemi alan çalışmasıdır. Bu bağlamda örnek alan olarak Karaköy Perşembe Pazarı bölgesi seçilmiştir. Alan çalışması kapsamında 2014 Nisan- 2014 Kasım tarihleri arasında örnek çalışma alanına belli aralıklarla gidilerek bölgenin fiziksel ve makansal yapı analizleri; fonksiyon analizi, bina durum analizi, bina kat analizi, bina yapım cinsi analizi ile ulaşım analizi yapılmıştır. Bununla birlikte; alana yönelik çalışma raporları, plan raporları, makale ve bildiri yayınları taranmış, harita, hava fotoğrafları, plan ve diğer

görseller yardımcı eleman olarak kullanılarak, çalışma alanındaki mekânsal ve sosyal değişim saptanmaya çalışılmış, bölgenin tarihsel gelişim analizi ile bölgenin envanter analizi çalışmaları da yapılmıştır. Ayrıca alan çalışmaları kapsamında ilgili kurumlardan; İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Beyoğlu Belediyesi ve İstanbul Metropoliten Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Son olarak, alan çalışmasından elde edilen veriler ile kavramsal çerçeve bölümünde ele alınan bilgi - bulgular karşılaştırılmış ve bu kapsamda çeşitli değerlendirmelerde bulunulmuştur.

1.2 Tezin Amacı

Çalışmanın çıkış noktasını, ülkemizde sit kararları ile koruma altına alınan kentsel koruma alanları gereği gibi korunamadığı ve giderek bir değer yitimi sürecine girdiği, kentsel alanlar ve kentsel koruma alanlarının birbirlerinden farklı yasal mevzuat ve örgütsel yapı içerisinde planlandığı, yine kentsel koruma alanları içerisinde de bütüncül bir yaklaşımın söz konusu olmadığı, 5366 sayılı yasa ile sit alanları içinde yenileme alanı ilanları ve projelendirmelerinin bölgenin koruma planı yaklaşımları, ilkeleri ve süreçlerinin dışında tutulduğu gibi sorunlar oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı;

Kentsel koruma alanlarında, planlama - koruma ilişkisi ya da koruma sorunsalı çerçevesinde, söz konusu alanlardaki yasal ve kurumsal değişikliklerin tarihi çevreye etkisini incelemek, mevzuat değişikliklerinin ve bütünlüklü bir alanda birden fazla yasal ve kurumsal düzenlemenin kentsel koruma alanlarında yarattığı etkileri Karaköy Perşembe pazarı örneği üzerinden değerlendirmektir.

1.3 Hipotez

Tarihi çevrelerin taşıdıkları değerler ya da nitelikleri açısından korunması gerekliliği şüphe götürmemekle birlikte; bu alanlarda planlama ve uygulama sorunları giderek karmaşık hale gelmiştir. Bunun nedenleri arasında, kentsel koruma alanlarındaki mevzuat değişiklikleri ile bütünlüklü bir alanda birden fazla yasal ve kurumsal düzenlemenin bulunması, kapsamlı ve sürdürülebilir bir koruma politikasının benimsenip uygulanmaması; planlama sisteminin bütüncül olarak ele alınmaması, uygulamaların parçacıl oluşu, kent planları ile koruma amaçlı planlar arasındaki ilişkinin sağlıklı

kurulamaması ve koruma alanları içerisinde de bütüncül bir yaklaşımın sergilenememesi gelmektedir.

Toplumsal yaşam ve gereksinimlerin değişimi ve dönemin ekonomik koşulları doğrultusunda oluşturulan planlama ve koruma politikaları değişim ve dönüşüm baskısı altında bulunan tarihi çevrelerin bozulmasına neden olmaktadır.

Tez kapsamında çalışma beş ana başlıkta ele alınmıştır. Birinci bölüm; amaç, kapsam, kullanılan araştırma tekniği ve yöntemlere yönelik genel çerçevenin açıklandığı giriş bölümüdür.

İkinci bölümde öncelikle koruma düşüncesinin gelişimi ve kuramsal temeli incelenerek, tarihsel süreç içerisinde koruma kavramının bugünkü anlam ve kapsamına kavuşması ve bu süreçteki değişim ve gelişimler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Daha sonra korunacak değer ve değerlendirme ölçütleri ile tarihi çevre kavramı incelenerek, tarihi kent merkezleri sorunları belirtilmeye çalışılmıştır. Kentsel koruma kavramı ve gelişim süreci de incelendikten sonra kent planlama sistemi ve kentsel koruma alanlarında planlama, sağlıklaştırma ve yenileme uygulamaları açıklanmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde koruma uygulamalarıyla ilgili yasal ve kurumsal çerçeve incelenip, bu kapsamda Türkiye'de kentsel koruma alanlarına ilişkin yasal ve kurumsal sistem ve gelişimi açıklanmaya çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde Karaköy – Perşembe Pazarı Bölgesine ilişkin araştırma ve analizler yapılmıştır. Bu kapsamda çalışma alanına önce üst ölçekten yaklaşımlarla Haliç Yerleşiminin dönüşüm ve planlama süreci ile Beyoğlu ilçesinin tarihsel gelişimi incelenmiştir. Beyoğlu ilçesini tarihsel gelişimi ile Haliç'in dönüşüm ve planlama sürecinde Perşembe pazarını etkileyen kararlar ve uygulamalar belirtilmiştir. Daha sonra çalışma alanının tarihsel gelişimi, ve planlama süreci incelenmiş ve alana ilişkin fiziksel yapı analizleri yapılmıştır.

Beşinci bölüm sonuç ve değerlendirme bölümü olup tez çalışmasının genel değerlendirilmesi yapılmaktadır.

BÖLÜM 2

KAVRAMLAR VE TÜRKİYE'DE KORUMA VE PLANLAMA UYGULAMALARININ GELİŞİMİ

2.1 Koruma Düşüncesinin Gelişimi ve Kuramsal Temeli

Sözlük anlamı olarak, bir varlığı tehlike ve dış etkilere karşı güvence altına almak şeklinde olan koruma, kentsel bir kavram olarak, kentbilim terimleri sözlüğünde "kentlerin belli kesimlerinde yer alan çağbilimsel ve yapıtasarcılık değerleri yüksek yapıtlarla, anıtların ve doğal güzelliklerin - kentte bugün yaşayanlar gibi - gelecek kuşakların da yararlanması için her türlü yıkıcı, saldırgan ve dokuncalı eylemler karşısında güvence altına alınması" biçimde tanımlanmaktadır [1].

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 3. maddesinde "koruma" ve "korunma"; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon isleri olarak tanımlanmaktadır.

Koruma, "tarih ya da sanat değeri taşıyan yapıların, doğal değerlerin ya da kent parçalarının yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli önlemleri alma" şeklinde tanımlanmaktadır [2]. Tüm bu tanımlar çerçevesinde; korumayı, toplumun geçmişteki sosyal, mekansal, kültürel değerlerini yansıtan doğal, tarihsel ve mimari değerlerin; sürekliliğinin sağlanıp gelecek nesillere aktarılması amacıyla bu değerlerin yok olmasına engel olmak için bir takım önlemler almayı ve bu önlemlerin şekline karar vermeyi de içeren bir müdahaleler bütünü şeklinde tanımlayabiliriz.

Korumanın temel amacı fiziksel ve kültürel mirasın sonraki nesillere aktarılması olarak belirlenmektedir. Ayrıca fiziksel çevrenin korunan öğeleri, yaşanan hızlı değişime karşı tutunacak değerler taşımaktadır [3]. Buna göre tarihi çevreyi koruma eylemi sadece mekanların ve şehirlerin kimliklerinin sürdürülebilirliği açısından değil, toplumun kimliğinin sürdürülebilmesi açısından da önemlidir.

Koruma kavramının bugünkü anlam ve kapsamına kavuşması uzun bir tarihsel sürecin ve deneyimimin ürünüdür. Bu tarihsel süreç içerisinde koruma kavramsal olarak, anıt-yapı gurubunun korunmasından kentsel koruma kavramına doğru bir değişim ve gelişim yaşamıştır. Başlangıçta önemi ve özellikleri nedeniyle korunması gerekli değerlerin içinde bulunduğu koşullara karşı muhafazasını öngören koruma kavramı, daha sonra, yaşanan değişim ve gelişme sürecinin, yapılar ve kentler üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin giderilmesini de kapsar duruma gelmiştir.

Koruma, onarım ve restorasyon kavramları birbirini tamamlayan, birbirine benzeyen kavramlardır. Sanatsal değeri olan bir yapının, bir kültür ve tarih belgesi olarak bütün özgün nitelikleriyle ömrünün uzatılmasını sağlayan teknik ve mimari müdahalelerin tümü restorasyon kavramının karşılığıdır [4]. Koruma ve restorasyonun tarihi yapı sanatının başlangıcına kadar götürülebilir. Fakat, ilk dönemlerde yapılara yönelik yapılan müdahaleleri bugünkü amaç ve kapsamı ile yapılan koruma'dan çok, devam eden kullanımlarına veya dinsel, simgesel, politik rolleri ve anlamlarına bağlı olarak, yapıların varlıklarını sürdürebilme gayretidir ve bu süreçte yapılan onarımlar kuramsal temellere dayanmamaktadır [5].

Koruma düşüncesinin gelişimi ilkçağlarda ve Hıristiyanlığın yayılma döneminde daha çok dinsel etkilere bağlı olarak gelişim göstermiştir. Ortaçağda koruma anlayışının daha çok işlevsel ve siyasal nedenlere bağlı olmuştur. Rönesans' ta koruma anlayışı ise Papaların Roma devri kalıntılarını kapsayan koruma emirnamelerinin etkisiyle şekillenmiştir [6].

18. yüzyıl sonları ve 19. Yüzyıl başlarında yaşanan devrim, savaş ve değişimler, modern koruma anlayışının ve kültür varlığı kavramının oluşumunda ve kapsamının gelişiminde önemli dönüm noktalarıdır. 1789 Fransız ihtilali sırasında krallığa, soylulara ve kiliseye tepki olarak bu kurumları simgeleyen yapıların büyük çoğunluğu tahrip edilmiş; 19. Yüzyılda Napolyon savaşları ile birçok Alman kenti yıkılmıştır. Yine bu dönemlerde

gerçekleşen Endüstri Devrimi toplumsal ve teknolojik gelişim ve değişimlere neden olmuş, yaşanan bu değişimlerle kırsal alandan kentlere doğru göçler yaşanmış, yaşanan bu göçlerle kentsel nüfus artmıştır. Kentsel nüfus artışıyla konut ve altyapı gibi sorunlar ortaya çıkmıştır. Kentlerde ortaya çıkan sorunları ve yeni ihtiyaçları karşılamak üzere yapılan çalışmalar, eski yapı ve dokuların büyük ölçüde tahribatı ile sonuçlanmıştır. Bütün bu yıkım ve değişimlerin bir sonucu olarak 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başı modern koruma anlayışının kuramsal temellerinin atıldığı bir dönem olarak ortaya çıkar [5].

Koruma uygulamalarının bilimsel yöntemle yapılan bir uğraşa dönüşümü 19. Yüzyılda başlamış ve çeşitli akımlar doğrultusunda yeni yaklaşımlar geliştirilmiştir. Düşünsel kökeni Avrupa'da olan bu gelişmenin ilk aşamasında Eugene-Emmanuel VIOLLET le DUC'ün öncülük ettiği "üslup birliği" ve buna göre tamamlamayı esas alan restorasyon yaklaşımıdır.

Eugene-Emmanuel VIOLLET le DUC restorasyonu "bir yapıyı restore etmek onu korumak, onarmak veya yeniden yapmak değil belirli bir zamanda, hiç var olmadığı biçimiyle tam bitmiş bir yapı haline getirmek demektir." şeklinde açıklayarak yapının restorasyonunu, yapının ilk yapılmaya başlandığı dönemdeki tasarımlarında öngörülen duruma getirmeyi amaçlayan bir işlem olarak tanımlanmaktadır. Bir yapının veya yapının bir bölümünün sadece görünüş olarak değil, strüktür olarak da ait olduğu dönemin üslubunda restore edilmesini kabul eden bu kuram Stilistik Rekompozisyon, "üslup birliğine varma" ilkesi olarak anılmaktadır [7].

Eugene-Emmanuel VIOLLET le DUC'ün öncülüğünü yaptığı ve İngiltere'de Sir Gilbert Scott tarafından temsil edilen bu yaklaşım korumanın ötesinde, yapının var olan özgün halini değiştirmeyi, süreç içerisinde geçirdiği değişimler, onarımlar ve aldığı ekleri yıkmayı öngördüğünden günümüzde geçerli restorasyon ilkeleriyle çelişmektedir.

"Viollet le Duc'ün uygulamalarında yaptıkları ile yazdığı "restorasyon" maddesinde açıkladığı ilkeler arasında çeşitli uyumsuzluklar gözlenmektedir. Bu uyumsuzluklar tarihsel süreç içerisinde yapılan uygulamalardan elde edilen deneyimlerin sonuçları izlenebilmektedir. Savunduğu ilkelerden bir bölümü günümüzde geçerli olan restorasyon anlayışıyla bağdaşmaktadır. Bunlar, restorasyona başlamadan önce anıtın durumunun çizim ve fotoğraflarla ayrıntılı olarak belgelenmesi ve restorasyon sonrası durumla

karşılaştırılması, restoratör mimarın, üzerinde çalıştığı anıtın yapıldığı dönemin üslubu, yöresel özellikleri, yapım teknikleri üzerinde derinlemesine araştırma yaparak bilgi sahibi olması, anıtın strüktür düzenini anlaması ve çok iyi tanıması gerekliliği konularını vurgulamış, ayrıca üslup birliğine gitmek için sonradan eklenmiş bölümleri kaldırmanın her zaman doğru olmayacağını, eğer daha sonra yapılan ek ve değişiklikler sanat tarihinin bir noktasını aydınlatıyorsa, korunabileceklerini; anıtta yapılan değişiklikleri gizlemek yerine belirgin duruma getirmenin doğru olduğunu belirtmiştir. Restorasyon çalışmalarında varsayımlara dayanarak başlamanın çok tehlikeli olduğuna da değinen Viollet le Duc, harap bir anıtla ilgili olarak elde edilebilecek bütün verileri onarıma başlamadan önce yapılacak kazı ve araştırmalarla toplayıp değerlendirmek gerektiğine; dayanaksız varsayımlarla girişilen restorasyonlarda hata yapılacağına da işaret etmiştir [7].

Üslup birliğine ulaşma yaklaşımına karşı John Ruskin öncülüğünde gelişen "romantik görüş" yaklaşımı temelinde sanat yapıtının dokunulmazlığı ilkesi yer almaktadır. Zamanın yapı üzerindeki etkilerinin ve bıraktığı izlerinin oluşturduğu tarihi değerleri önemseyen romantik koruma doktrini sanat eserinin bugüne ulaştığı biçimiyle korunmasını, yapılara herhangi bir müdahale yapılmamasını önermektedir.

John Ruskin restorasyonu, "The Seven Lamps of Architecture" adlı yapıtında, "restorasyon bir yapının başına gelebilecek en büyük felakettir. Öyle bir felaket ki ondan hiçbir şey kurtulamaz ve yok olanın yerine sahte bir benzeri getirilir. Bu önemli konuda kendimizi hiç aldatmayalım, nasıl ölüleri diriltmek mümkün değilse mimarlıkta da bir zamanlar muhteşem ve güzel olanı restore etmek olası değildir. Öyleyse restorasyondan söz etmeyelim. O baştan sona bir yalandır." şeklinde açıklıyordu. Ruskin'e göre anıt zamanın etkilerine dayanabildiği sürece ayakta tutulmalı, fakat onursuz sahte bir kopyanın onun yerini almasına izin verilmemelidir [7].

19. yüzyılın sonlarında ve öncülüğünü Lucca BELTRAMİ'nin yaptığı "Tarihi Restorasyon" akımında ise; anıtların tarihi belgelerden sağlanacak somut verilere dayanılarak restore edilmesini önermektedir [8]. Bu anlayışa göre mimar restorasyon önerisini arşiv belgeleri, tarih kitapları, pullar, resimler ve anıt üzerinde yaptığı araştırmalara dayanarak hazırlamalıdır. Nesnel verilere dayandırıldığı için kabul edilebilir gibi görünen bu teze

yöneltilen eleştiriler belgelerin yeterliliği ve güvenilirliği konusu üzerinde yoğunlaşmaktadır [7].

Tarihi restorasyon akımını izleyen süreçte özellikle 20. Yüzyılın ilk yarısında, Camillo BOİTO ve Gustavo GİOVANNONİ gibi İtalyan mimar ve düşünürlerin görüşleri, kültürel miras tanımı ve modern koruma ilkelerinin gelişiminde önemli rol oynamıştır. Anıtları birer tarihi belge olarak gören ve stil birliğine karşı çıkan Boito'nun, mimari anıtlara yapılacak müdahalelerde izlenmek üzere ortaya koyduğu ilkeler 'çağdaş restorasyon' kuramının temeli olarak görülmektedir [5]. Camillo BOİTO restorasyon konusunda daha önce ileri sürülen tüm yaklaşımları çağdaş restorasyon anlayışı içinde uzlaştırıp birleştirmiştir. Boito'nun 1883'de açıkladığı ve çağdaş onarım kurallarının öncüsü kabul edilen ilkeler şöyle sıralanmaktadır [7];

1. Anıtlar tüm insanlığın tarihini belgelerler. Bu nedenle onlara saygılı davranılması gerekir. Yapılacak herhangi bir değişiklik yanıltıcı sonuç ve hükümlere yol açabilir.
2. Mimari anıtlara müdahale edilmesi zorunlu olabilir; ancak sağlamlaştırma onarımdan, onarım ise restore etmekten daha iyidir. Yenileme ve eklerden kaçınılmalıdır.
3. Eğer strüktürel aksaklıklar, güvenlik gibi nedenlerle anıta ek yapılması gerekirse, bunlar somut verilere dayandırılmalı; yapının görsel bütünlüğüne ve biçimine saygı gösterilerek başka malzeme ve özellikte gerçekleştirilmelidir.
4. Farklı dönemlerde yapılan ekler anıtın bir parçası olarak kabul edilmeli; başka bir öğeyi kapatma, ya da bozma gibi zararlı etkileri olmadığı takdirde korunmalıdır.
5. Restorasyon sırasında yapılan işlemler rapor, çizim ve fotoğraflarla dikkatle belgelenmelidir.

Çağdaş restorasyon ilkelerinin uluslararası düzeyde kabulü ve yayılmasında büyük katkıları olan Gustavo GİOVANNONİ, tarihi anıtlara yapılacak bilimsel restorasyon müdahalelerinin ilkelerini ortaya koyarken 'anıt' kavramını o güne kadar kabul edildiği şekilde yalnızca mimarlık tarihinin ünlü yapıtları ile sınırlı tutmayıp, anıtsallığından bağımsız olarak tarihi değeri olan her yapı ve sokak, meydan ve evleriyle kentsel çevrenin kapsanacağı şekilde tanımlaması ve tarihi anıtlarının çevrelerindeki doku ile birlikte ele alınması ve korunması

gerektiğini vurgulaması, anıt kavramının genişlemesinin bir göstergesidir [4]. GİOVANNONİ'nin geliştirdiği ilkeler, 1931 yılında Atinada düzenlenen mimari koruma ve etik ile ilgili temel konuların ele alındığı "I. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi" sonucunda yayınlanan Tarihi Anıtların Restorasyonu için Atina Bildirgesin'e temel olmuştur. Atina Konferansı sonuçları bu belgeyi imzalayan ülkeler tarafından yürürlüğe konulmuştur. İtalya'da ise GİOVANNONİ görüşlerinin daha ayrıntılı olarak bir araya toplamış ve 1932'de İtalya tarafından kabul edilen bu ilkeler "Carta del Restauro (Restorasyon Tüzüğü)" olarak yasal bir kimlik kazanmıştır [7].

Yirminci yüzyıldan sonra mimari eserlerin korunması daha büyük önem kazanırken, anıtsal yapıları koruma kapsamına alan sistemli yasalar çıkarılmaya başlanmış, sınıflandırılan ve yasal koruma altına alınan yapıların korunması ve denetlenmesini sağlamak üzere kurulan komisyonların yetkileri arttırılmıştır. 1930'lardan sonra koruma anlayışında yeni yaklaşımlar benimsenmiş, yapılan uluslararası toplantılarla koruma sorunlarına çevre ölçeğinde ortak çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır [6].

I. ve II. Dünya Savaşları koruma düşüncesinin gelişimi ve değişiminde önemli dönüm noktalarıdır. Özellikle II. Dünya Savaşı'nın Avrupa kentlerinde neden olduğu büyük tahribat ve yıkım, koruma alanında yeni tartışmaları, gelişmeleri ve oluşumları da beraberinde getirmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan bina yıkımları, kentlerin görünümlerini, kökten değiştirmeye başlayınca, çevre koruma anlayışında tek başına anıt olmayan, ancak bir arada geleneksel, mimari değerler taşıyan yerleşmelerin özelliklerini yansıtan öğelerin bir arada korunması gereği savunulmuştur [9]. Savaşta yok olan tarihi çevrenin mimari değerlerini imge olarak yaşatmak isteği yalnız estetik bir kaygı boyutunda kalmamış, mimari mirasın ulusal kimliğin tanımlanmasına ve ulusal bilincin oluşturulmasına yardımcı bir araç olarak kullanılması amacıyla, milliyetçilik duygularıyla da desteklenmiştir [7].

II. Dünya Savaşı sonrasında kentlerde meydana gelen büyük ölçekli yıkımlar ve beraberinde yaşanan değişimler karşısında 'Ortak Avrupa Mirası' kavramı ve bunun korunması gündeme gelmiştir. Savaş'ın büyük oranda tahrip ettiği Avrupa'yı ortak Avrupa ilkeleri ve mirası doğrultusunda bir araya getirmek üzere 1946 yılında 'Uluslararası Müzeler Konseyi (ICOM)', 1949'da Avrupa Konseyi kurulmuştur. Bunları 1959'da kültür

varlıkları konusunda eğitim vermek, bilgi merkezi oluşturmak ve uluslararası araştırmaları organize etmek üzere 'Kültür Varlıkları Koruma ve Restorasyon Çalışmaları Uluslararası Merkezi (ICCROM)', 1965'de kültür varlıklarının korunmasına yönelik kuram, yöntem ve bilimsel teknikleri geliştirmek üzere 'Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS)'un kuruluşu izlemiştir. Bu uluslararası oluşumlar kuruluşlarından itibaren, düzenledikleri uluslararası toplantılar ve bunların sonucunda üretilen uluslararası sözleşmeler, tüzükler, yönergeler ya da tavsiye kararları aracılığıyla korumanın uluslararası gündemini belirlemiş; bu alanla ilgili ilkeler, standartlar, yöntemler ve yaklaşımlar ortaya koyarak koruma kuram ve eylem alanında etkin ve yönlendirici olmuşlardır [5].

UNESCO tarafından, 1954 yılında Lahey'de "Kültürel Mirasın Korunması" sözleşmesi, Birleşmiş Milletlere üye olan çoğu ülke tarafından imzalanmış olup kültür varlıklarının korunmasındaki ilk anlaşma olmuştur [10]. 1954 yılında gerçekleşen diğer bir anlaşma ise, Avrupa Kültür Konvansiyonu'dur. Avrupa Konseyi tarafından Strasburg'da düzenlenen bu konvansiyon, birçok ortak çalışma, araştırma ve kurtarma kampanyalarının başlangıcını oluşturmaktadır [11].

1957 yılında Paris'te 'Birinci Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi' düzenlenmiştir. Paris Kongresi'nde, kültür mirasının bütün insanlığa ait olduğu vurgulanarak, büyük anıtların korunması ve kurtarılması konusunda dayanışma çağrısı yapılmıştır [11]. Kongrede büyümekte olan kentlerin sorunlarına dikkat çekilerek, koruma uzmanları konseyinin kurulması önerilmiştir. Bu konferans sonrasında, UNESCO tarafından 1957 yılında Roma'da 'Kültür Varlıkları Koruma ve Restorasyon Çalışmaları Uluslararası Merkezi (ICCROM)' kurulmuştur.

1960-1975 yılları arasındaki on beş yıllık süreç, UNESCO, ICOMOS, Avrupa Konseyi, ICCROM gibi uluslararası kurumlar tarafından düzenlenen toplantılar sonucunda oluşturulan uluslararası belgeler yönlendiriciliğinde mimari ve kentsel korumanın temellerinin oluşması açısından önem taşımaktadır. Bu dönemde, 'Venedik Tüzüğü' ile koruma konusunda günümüze kadar geçerliliğini koruyacak uluslararası ilkeler ve standartlar tanımlanırken aynı zamanda korunacak değerlerin kapsamı ve ölçeğinin genişlemesi, korumanın farklı boyutlarıyla ele alınması konuları tartışılmıştır [5].

1964 yılında Venedik'te 'İkinci Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenler Kongresi' gerçekleşmiş toplantının sonucunda Venedik Tüzüğü adıyla anılan kararlar alınmış ve tüzüğün 1. maddesinde, "tarihi anıt" kavramının kentsel ve kırsal yerleşmeleri de kapsayacak şekilde "tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, belli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram sadece büyük sanat eserlerini değil aynı zamanda kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsamaktadır." tanımlaması yapılmıştır [12]. Venedik Tüzüğü anıtları, sanat eseri olduğu kadar birer tarihi belge olarak da korumak amacını taşımaktadır. Tüzüğün 6. maddesinde, "anıtın korunması, ölçeği dışına çıkmamak şartıyla çevresinin de bakımını içine almalıdır. Eğer geleneksel ortam varsa, olduğu gibi bırakılmalıdır." ifadesine yer verilerek korunması gereken tarihi değerlerin ölçeği genişletilmektedir [7]. Venedik Tüzüğü ile tarihi yapıların onarım ve korunmalarında ortak uluslararası ilkeler oluşturulması amaçlanmıştır. Tüzükte özellikle, özgünlük kavramı vurgulanarak onarımın amacı yeniden ve kesin şekilde ortaya konmaya çalışılmıştır.

UNESCO tarafından 1965 yılında 'Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS)' kurulmuş olup, amacı eski eserlerin onarımının her ülkede geniş kapsamlı bir çevresel onarım anlayışı içinde ele almaktır. 1972 yılında Paris'te düzenlenen UNESCO Konferansları'nda Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme hazırlanmıştır. Sözleşmede, kültürel ve doğal mirasın sosyal ve ekonomik şartlardaki değişimlerin de etkisiyle bir çürüme ve tahrip olgusuyla karşı karşıya olduğu belirtilerek gittikçe artan bir yok olma tehdidi altında bulunduğuna dikkat çekilmiştir. Mirasın bir parçasının bozulmasının ya da yok olmasının dünya mirası için bir yoksullaşma anlamına geldiği belirtilerek bu varlıkların, tüm insanlığın dünya mirasının bir parçası olarak muhafaza edilmesi gerektiği kabul edilmiştir. Sözleşmeye taraf olan ülkelere daha fazla sorumluluk yüklenmiş, kültür mirasının saptanmasından sonra koruma için önlemler alınması karara bağlanmıştır. Devletlerin kültürel miraslarının saptaması ve korunması çalışmalarına destek sağlamak için bir uluslararası işbirliği ve yardım sistemi kurmak amaçlanmıştır. Böylece, hükümetler arası Dünya Mirası Komitesi kurulmuştur. Kültürel ve doğal mirasın parçasını oluşturan varlıkların listesinin hazırlanması ve Dünya Miras Listesi başlığı altında yayınlanması kararlaştırılmıştır. Evrensel değeri olan Dünya Kültürel ve

Doğal Mirasını korumak amacıyla Dünya Mirası Fonu oluşturulmuştur. Fonun kaynaklarının tahsisi ve kullanılmasına dair ilkeler sözleşmede kararlaştırılmıştır [12].

1972'de önemli evrensel değerlere sahip kültürel ve doğal mirasın korunması için 'Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi'nin imzalanması ile koruma daha farklı bir ölçek ve boyut kazanmıştır. 1975 – 1985 yılları arasında mimari koruma, arkeolojik alanların korunması, arkeoloji ve planlama, kentlerin değişimleri ve gelecekleri, kentsel yenileme ve gelişim, kırsal mimari ve bölgesel planlama, kültürel türizm, sokak dokusu ve karakteri, tarihi bahçeler, eğitim ve çok disiplinli yaklaşım gibi kültürel miras ve korumanın daha farklı yönlerine odaklanılmıştır [5]. Avrupa Konseyi tarafından 1975 yılında "Geçmişimiz İçin Bir Gelecek" sloganı ile başlatılan "Avrupa Mimari Miras Yılı" kampanyası Amsterdam Bildirgesi ile sonuçlanmıştır. Bildirge, Avrupa'ya özgü mimari mirasın korunması konusunda ayrıntılı tavsiyeleri içermektedir [13]. Bu bildiride, Avrupa Mimari Mirasının tüm Avrupa ülkelerinin ortak malı olduğu ve ortak koruma önlemlerinin alınması gereği vurgulanmış, eski dokular sıhhileştirilirken sosyal yapının değiştirilmemesi görüşü kabul edilmiştir. 1975 yılında Belçika'da ICOMOS tarafından gerçekleştirilen "Tarihsel Kentlerin Koruma ve Kurtarılması" konulu toplantıda, kentsel mirasın korunmasının estetik, kültürel ve sosyal değerler açısından önemi vurgulanmış, kentsel mirasın sosyal ve ekonomik bir kaynak olarak kabul edilmesi gerekliliği açıklanmıştır.

UNESCO genel kurulunun 1976 yılında Nairobi'de bir araya geldiği 19. toplantısında kültürel varlıkların uluslararası değişimi ve tarihi alanların korunması ve çağdaş rolleri konuları tartışılmış, üye ülkeler arasında anlaşmalar yapılarak tavsiye kararları alınmıştır [9].

1979 yılında Avustralya ICOMOS'u tarafından kabul edilmiş olan 'Burra Tüzüğü'nde korumanın on ilkesi tanımlanmıştır. Tüzük korumanın amacını alanın kültürel değerinin yitirilmemesi ve onun güvenliği, bakımı ve geleceğinin düşünülmesi olarak belirlemiştir. 1985 yılında Granada'da Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler arasında 'Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi' imzalanmıştır. Bu sözleşmede, korunacak kültür varlıklarının; tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, toplumsal ve teknik bakımlardan dikkate deger olmaları gerektiğini, mimari mirasın korunması ve korumanın

yaygınlaştırılması konusunda ortak bir politikanın ana ilkelerinde anlaşmaya varılmasının önemli olduğu kabul edilmiştir.

1987 yılında ICOMOS tarafından Washington'da yapılan genel kurulda "Tarihi Kentler ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü (Washington Tüzüğü)" kabul edilmiştir. Bu tüzükle tarihi kentler ve alanların korunması ile ilgili ilkeler, hedefler ve yöntemleri belirleyerek Venedik Tüzüğü'nü tamamlamayı amaçlamıştır. Washington Tüzüğü'nün ilk ilkesi ekonomik ve sosyal gelişme politikalarına ve bütünleşik yaklaşımın gerekliliğine dikkat çekmektedir. Tarihi kentlerin ve diğer tarihi kentsel alanların korunması; ancak sosyo-ekonomik gelişme ve her düzeydeki kent-bölge planlaması politikaları ile bir bütün oluşturduğunda etkili bir biçimde gerçekleştirilebilir. 'Washington Tüzüğü'nün üzerinde durdurduğu önemli bir konu da halkın katılımı olmuştur. Tüzük koruma programının başarısının, kentlilerin katılım ve görev almalarıyla mümkün olabileceğini; bu nedenle halkın katılımının desteklenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca tarihi kentlerin ve kentsel alanların korunmasının öncelikle orada yasayanları ilgilendirdiğine dikkat çekilmiştir [14].

1990'lı yılların koruma alanında "yönetim" kavramının gündeme geldiği yıllar olduğu söylenebilir. Yönetim kavramının koruma alanında öne çıkmasıyla birlikte, koruma sonuç ürüne odaklanan ve sadece uzmanların yer aldığı bir konudan çok, farklı paydaşların bir arada yürüttüğü sürekli güncellenen bir süreç olarak ele alınmaya başlanmıştır [5].

Avrupa Konseyi'nin 1992 yılında Strasbourg'da düzenlediği Yerel ve Bölgesel Yönetimler Konferansı neticesinde Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu ve Avrupa Kentsel Şartı hazırlanmıştır. Avrupa Kentsel Şartı, kent sorunlarına insan hakları çerçevesinde yaklaşılması bakımından önemli bir adım sayılmaktadır [15]. Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu'nda kentsel mirasın; insanların kentlerde yaşamışlıklarının, çalışmışlıklarının ve kişisel tarihlerinin izleri olduğu; insanların geçici olan yaşamda kalıcılık duygusuyla geleceğe hazırlanmalarını sağladığı; ortak geçmiş ve gelecek bilincinin içeriğini oluşturan kültürel referans olduğu; geçmiş, günümüz ve gelecek arasında önemli bir bağ oluşturduğu; kentin geçmişini ebedileştirerek aynı zamanda günümüz ve gelecek kuşaklara kimlik aşılayarak bütünlük duygusu verdiği ve toplum duygusunu oluşturduğu, bu nedenle korunması gerektiğini açıklanmaktadır [16].

21. yüzyılın en önemli vurgusu ise somut olmayan kültürel mirastır. UNESCO tarafından 2003'te Paris'te kabul edilen 'Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi' ile uluslararası yasal bir boyut kazanmıştır. Bu süreçten sonra düzenlenen uluslararası toplantılarda anıtlar ve sitlerdeki somut olmayan değerlerin korunması, bulundukları yerlerde anıtlar ve sitler, yer, anı hafıza, anlam, yerin ruhu gibi konuların ele alınmasıyla koruma alanlarının başka bir yönünün öne çıktığı görülmektedir. Ayrıca yine bu dönemde yaşanan globalleşmenin etkileri koruma alanında da yansımalarını bulmuş, globalleşen dünyada korumanın rolü tartışılmaya başlanmıştır. ICOMOS'un 2011'deki Genel Kurul Toplantısı'nın konusunun 'Gelişimi Yönlendirici Olarak Koruma (Heritage Driver of Development)' olarak belirlenmiş olması da korumanın aldığı yeni tavrın göstergesidir [5].

Yaşanan gelişmeler sonucunda koruma anlayışı çağdaş bir zemine oturmuş, koruma gelişme dengesinin gerekliliği ve kaçınılmazlığı konusu netlik kazanmıştır. Yaşanan gelişmeler bireylerin ve toplumların "koruma" kavramına bakışını değiştirmiş, toplumda korumanın öneminin ve değerinin artmasını sağlamıştır. Bugün koruma, doğal ve yapılı çevrelerin farklı ölçek ve nitelikteki bileşenlerinin, sosyal kültürel, ekonomik, tarihsel anlamsal işlevsel, görsel ve fiziksel bağlamları ve somut ve somut olmayan özellikleriyle bütünleşik olarak korunmalarını, geliştirilmelerini, yönetilmelerini ve gelecek nesillere aktarılabilmelerini amaçlayan, kapsamlı ve çok yönlü bilgiye dayalı disiplinler arası ortak çalışma ile yürütülen, katılımcı ve bilimsel, bir araştırma ve eylem alanı olarak tanımlanabilir [5]. Bugün tüm bu gelişmeler sonucunda koruma anlayışındaki bu değişim ve gelişim sürecinde, koruma'nın ölçeği ve boyutunun ulaştığı bu aşamaları kapsayacak şekilde araçlar-çözümler üretilmeye çalışılmalıdır.

2.2 Korunacak Değerler ve Değerlendirme Ölçütleri

Korumanın temel sorularından biri “ne”yin korunacağıdır. Farklı boyut ve tipdeki bütün yapılar, sanat ve mimari eserler belirli bir zaman diliminde toplumların gereksinimlerini karşılamış, yaşadığı dönemi sosyal, kültürel olarak yansıtmış ve kentlere kimlik kazandıran, gelişme sağlayan, yaşanmışlığın izlerini gösteren önemli etkenler olmuşlardır.

Tüm bu yapıt ve eserlerden hangilerinin, hangi ölçütlere göre koruma kapsamına alınacağı, koruma ile ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından belirlenip ortaya konulmaktadır. Eski tarihlerden günümüze ulaşan seçkin dini yapılar, mezar anıtları ya da işlevsel binalar bugün dünya mimari mirasının öğeleri olarak korunmaya değer bulunmaktadır. Anıtsallıktan uzak, tümüyle işlevsel amaca hizmet eden gündelik yaşama ait yapılar da belli bir süre geçtikten sonra toplumsal tarihe ait bir eser olarak değer kazanmakta ve koruma kapsamına alınmakta ya da teknolojinin geçirdiği belli aşamalara ait yapılar da teknoloji tarihi açısından önem taşıdıkları için korunmaktadır [7]. 1976 yılında UNESCO tarafından kültürel geleneklerle ilgili bütün maddi varlıkları kapsamak üzere “kültürel varlık (cultural property)” deyimi ortaya atılmıştır. Ülkemizde 1983 yılında çıkarılan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’na alınan bu kavram, değişik uygarlıkların sanat anlayışı, bilim ve teknik düzeyi, sosyal yaşamı hakkında somut veriler sağlayan ve korunmalarında kamu yararı görülen eşya ve yapıtları kapsamaktadır. Estetik ve bilimsel açıdan değer taşıyan jeolojik oluşum, bitki örtüsü, su öğesi, yabanıl yaşam bölgeleri, tarihi bahçeler ise "doğal varlık" kapsamına girmektedir [7].

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 3. maddesine göre kültür varlığı; “tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yasama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yeraltında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır,” biçiminde tanımlanmıştır.

Korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları taşıdıkları çeşitli değerler nedeniyle korunurlar. Kültür varlıkları, geçmiş çağlardan bu yana gelen toplumların yaşantılarıyla ilgili sosyal, ekonomik, kültürel, teknik ve bilimsel yapılarını yansıtırken, aynı zamanda toplumsal bilincin oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Bunlarla birlikte kültür mirasının,

turizm yönünden çekim merkezi olması, kültürel eğitim açısından önemli unsur olması nedenleriyle de korunması gereklidir [17].

2863 sayılı KTVKK'na göre, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır:

a) Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19 uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar,

b) Belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar,

c) Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları,

d) Milli tarihimizdeki önlemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kurulusunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tespit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal Atatürk tarafından kullanılmış evler.

Korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları taşıdıkları değerler ya da nitelikleri açısından incelenecek olursa, çeşitli kaynaklarda yer aldığı biçimiyle üç ayrı değer başlığı altında incelenebilir;

Yapının Taşıdığı Belge Değerleri: Sanatsal değer, tarihsel değer, arkeolojik değer, estetik değer, izlenim değerlerinden oluşmaktadır.

Duygusal Değerler: Anı değeri ve simgesel değer (hayranlık)'den oluşmaktadır.

Mimari Çevreye Katkı Sağlayan Değerler: Kullanım değeri, ekonomik değer, özgünlük değeri, nadirlik değeri, homojenlik değerlerini kapsamaktadır.

Koruma kararı, bir yapının ya da yapı grubunun "tarihi belge" niteliği, "eskilik özelliği", "estetik değeri" yönlerinden sahip olduğu öneme bağlı olarak alınmaktadır. Tarihi belge dendiğinde bir yapı ya da yapı grubu tarihi bir olayla ya da kişiyle bağlantılı ya da tarihi bir süreci yansıtması dolayısıyla sahip olunan özellik anlatılmak istenir. Zaman ölçütü, eskilik değeri ise ülkeden ülkeye değişmekle beraber en son düzenlemesiyle 2004 yılındaki 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu İle Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanuna göre 19. yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazların sahip olduğu değerdir. Ancak belirlenen tarihten sonra yapılmış, önemli eserler de belgelenebilmektedir. Estetik değer ölçütü ise bireylere göre değiştiğinden topluma

bırakılmayıp, sanat tarihçileri ve diğer uzmanlar tarafından karar verilen bir koruma ölçütü olma özelliğini taşımaktadır [7].

Korunacak değerler "taşınır" ve "taşınmaz" kültür varlıkları olarak iki ana bölümde incelenmektedir.

2.2.1 Taşınır Kültür Varlıkları

Taşınır kültür varlıkları, mülkiyete konu olabilen ve bir yerden diğer bir yere nakli mümkün olan, yer üstünde, yeraltında veya su altındaki kültür varlıklarıdır. "Resim, heykel, ikona, seramik kaplar, çini, cam, metal, deri eşya, dokumalar (halı, kilim vb.), mobilya, mücevher, sikke, el yazması kitap gibi taşınabilir sanat eserleri ve belgeler müzelerde, ya da özel koleksiyonlarda saklanır; bakım ve onarımları, her konunun ilgili uzmanı (konservatör) tarafından yürütülür. Ancak, özel durumlarda, aslında bir taşınmaza ait olan duvar resmi (fresk), mozaik, heykel, alçı pencere, ocak yaşmağı gibi bileşenlerde yerlerinde korunamayacak duruma gelebilir ve müzelere alınırlar. Yıkılan bir konağın kapısı, kafesleri, tavanları, yok olan bir hamamın kurnaları, havuzu da bu anlamda "taşınır kültür varlığı" olabilir [7].

2.2.2 Taşınmaz Kültür ve Doğa Varlıkları

Taşınmaz kültür varlıkları, Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmeliğin 3. maddesine göre; "tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan, o eseri meydana getiren toplumun toplumsal, kültürel, ekonomik, siyasal, bilimsel ya da estetik niteliklerinin yer üstünde, yeraltında veya su altındaki korunması gerekli taşınmaz varlıklardır." biçiminde tanımlanmıştır.

Taşınmaz kültür ve doğa varlıkları "anıtlar" ve "sitler"dir.

Anıtlar, Külliyeler (Korunması Gerekli Tekil Yapılar)

Taşınmaz kültür varlıkları, tek yapı ya da yapılar grubunun oluşturduğu büyük külliyeler biçiminde olabilmektedir. Tek yapıdan daha geniş sınırlara doğru geliştirilen anıt kavramı, anıt-kent, anıt-ülke ve giderek anıt-kıta boyutlarına ulaşılmıştır. Ancak anıtın boyutu birçok anıt ve kentsel dokuyu içerecek biçimde genişletildiğinde, kavram olarak anıt yerine sit deyiminin kullanılması daha uygun olmaktadır. Doğal anıtlar, peri bacaları, kanyonlar,

mağaralar gibi jeolojik oluşumların, şelale, krater gölü gibi su öğelerinin çevreye kattığı özel, olağan dili biçim ve mekan zenginlikleri; ya da o yere özellik kazandıran peyzajın vazgeçilmez öğeleri olan asırlık çınar, selvi, fıstık çamı, okaliptüs, hurma gibi yetişen ağaçlar ve seçkin, ender ağaç türlerinden oluşan ormanlar olabilmektedir [7].

Sitler

2863 sayılı KTVKK'nın 3. maddesinde sit; "tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yasadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yasama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alan" olarak tanımlanmıştır.

Sitler özelliklerine göre; arkeolojik, tarihi, doğal, kentsel, kırsal ve karmaşık sitler olarak sınıflandırılmaktadır.

Arkeolojik Sit

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun 658 sayılı ilke kararı arkeolojik siti; "insanlığın var oluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yeraltında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı alanlar ve yerleşmeler," olarak tanımlamıştır.

Tarihi Sit

Önemli tarihi olayların geçtiği ya da önemli bir tarihi olay-kişi ile ilgili yerler tarihi sit alanlarıdır. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun 421 sayılı ilke kararı tarihi siti, "milli tarihimiz ve askeri harp tarihi açısından önemli tarihi olayların cereyan ettiği ve doğal yapısıyla birlikte korunması gerekli alanlar," olarak tanımlanmıştır.

Doğal Sit

Doğal Sitler, doğal oluşumları, ya da insan eliyle yapılan düzenlemeleri sonucu korunacak değere sahip olan doğa parçalarıdır [7]. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun doğal sitlerde koruma ve kullanma ve kullanma koşullarını belirleyen 659 sayılı ilke kararında doğal sit; "jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup, ender

bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli yer üstünde, yeraltında veya su altında bulunan korunması gerekli alanlar," olarak yer almaktadır.

Kentsel Sit

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun 720 sayılı ilke kararı kentsel siti; "kentsel sitler, mimari, mahalli, tarihsel, estetik ve sanat özelliği bulunan ve bir arada bulunmaları sebebiyle teker teker taşıdıkları kıymetten daha fazla kıymeti olan kültürel ve tabii çevre elemanlarının (yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları, duvarlar) birlikte bulundukları alanlar," olarak tanımlamıştır.

Korunması Gerekli Kültür Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik'te bir alanın kentsel sit olabilmesi için yasada belirlenen şartlara ek olarak alan içindeki yapıların "yoğunluk, mimari ve tarihi bütünlük göstermesi" gerektiği belirtilmiştir. Avrupa Mimari Mirasının Korunması sözleşmesi ise bu tanıma bir de "homojen olmak" koşulunu eklemektedir [18].

Kırsal Sit

Yerleşme düzeni ve boyutları, dokuyu oluşturan yapıların türü ve yapım tekniği, malzemesiyle köy, bağ, yazlık niteliği taşıyan alanlardır [7]. Genellikle köy ya da mezra olarak tanıdığımız yerleşmeler, içerdikleri geleneksel nitelikli yapılar (konutlar, depolar, ahırlar vb), bunlarla beraber kullanılan avlu ve bahçe nitelikli özel alanlar, kamusal nitelikli açık alanlar (köy meydanı, mezarlıklar, meralar vb) ve değişik nitelikteki bitki toplulukları gibi öğelerle kentsel sit alanları kadar korunmaya ve geliştirilmeye değer özellikler taşımaktadırlar [18].

Karmaşık Sit

Karmaşık Sit'ler birden fazla sit özelliğine sahip alanlardır. Mevzuatta karmaşık sit sözcüğü olmadığı için bu alanlar tespit ve tescil işlemleri sırasında "doğal ve arkeolojik sit alanı" ya da "doğal ve tarihi sit alanı" olarak tanımlanırlar [18].

Sit alanları, önem derecelerine göre 3 ayrı grupta değerlendirilmektedir;

Birinci Derece Sitler: Korumaya yönelik bilimsel çalımalar dışında aynen korunacak sit alanlarıdır.

İkinci Derece Sitler: Olduğu gibi korunması gereken, ancak koruma ve kullanma için gerekli önlemlerin alınmasına izin verilebilecek; yükseklik, hacim, malzeme kısıtlamaları ile eski ve yeni arasında bütünlük sağlamayı öngören sitlerdir. İkinci derece sit alanları içinde yerleşme dokusunun değiştirilmeyeceği, yol ve bina cephelerinin aynen korunacağı, var olan yapılardan başka yeni yapıya izin verilemeyeceği kabul edilmiştir.

Üçüncü Derece Sitler: Yerleşme dokusunun bozulmaması koşulu ile bir takım değişiklik ve gelişmelere izin verilebilecek sit alanlarıdır.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 660 sayılı ilke kararı, korunması gerekli tekil yapıları iki ana gurupta ele almıştır. Buna göre ilk gurupta "kendi başına bir tarihi ve estetik değer taşıyan" yapılar, ikinci gurupta ise "kentlerin tarihi kimliğini oluşturan kentsel sitlerin öğeleri" olarak tanımlanan yapılar yer almaktadır. Koruma kamuoyunda bu ayrım birinci gurup için "anıtsal yapılar", ikinci gurup için "çevresel değerli yapılar" olarak yapılmaktadır [18].

1. Grup Yapılar: Toplumun maddi tarihini oluşturan kültür verileri içinde tarihsel, simgesel, anı ve estetik nitelikleriyle korunması zorunlu yapılardır.

2. Grup Yapılar*:* Kent ve çevre kimliğine katkıda bulunan kültür varlığı niteliğindeki yöresel yaşam biçimini yansıtan yapılardır".

Birinci gurupta yer alan yapıların "anıtsal nitelikli" olduğu, bu yapıların büyük bir çoğunlukla toplumun ortak bir gereksinmesini (sosyal, dini, ekonomik, kültürel vb) karşılamak üzere inşa edildikleri ortak bir kabuldür. KTVKYK'nın 660 sayılı ilke kararı, 2. grup yapıları "kent ve çevre kimliğine katkıda bulunan kültür varlığı niteliğindeki yöresel yaşam biçimini yansıtan yapılar" olarak tanımlar. Bu tanım ve uygulamadaki yaklaşımlar değerlendirildiğinde 2. gurup yapıların çok büyük bir bölümünü geleneksel konutların oluşturduğu anlaşılmaktadır [18].

2.3 Tarihi Çevre Kavramı ve Bileşenleri

Tarihi çevreyi, geçmiş uygarlıklardan günümüze gelen yerleşmeler ve kalıntılar oluşturmaktadır. Tarihi çevreler, onları yaratan dönem veya dönemlerin fiziksel ve teknolojik koşullarında oluşmuş olup, oluştukları dönemlerin sosyal ve kültürel koşullarını yansıtırlar. Geçmiş uygarlıkların sosyal, siyasal, geleneksel, toplumsal ve ekonomik yapıları hakkında bilgiler veren tarihi çevreler, açık hava müzeleri gibidir.

Geçmiş uygarlıklardan bugüne ulaşabilen kültür değerlerinin bir kez daha yenilenemeyecek düzeyde duygusal, işlevsel, ekonomik, bilimsel, edebi, efsanevi ve estetik değer taşımaları, onlara "tarihi miras" niteliği kazandırmıştır. Tarihi Miras niteliğindeki öğelerin bir araya gelişleriyle oluşturdukları bütün ise "tarihi çevre" olarak tanımlanmaktadır [19]. Tarihi Çevre ile daha çok kentsel sitler kastedilmekle birlikte, kırsal, tarihi ve arkeolojik sitler de bu tanım içinde yer almaktadır [7]. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda tarihi çevreler "sit" kavramıyla adlandırılmakta ve yasada, "tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır." şeklinde tanımlanmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde, koruma düşüncesinin değişimi ve gelişimi ile birlikte tarihi çevre ve tarihi çevrenin korunması ile ilgili çeşitli tanımlar yapılmış, ulusal ve uluslararası kongre ve seminerler düzenlenmiştir. 18 yüzyılda tarihi çevre ve tarihi çevreyi koruma anıt niteliğindeki yapıları korumaya yönelik olduğu için tanımlarda da tarihi anıt kavramı geçmektedir. İlerleyen süreçte tarihi çevreyi koruma kavramında anıt ölçeğinden çevre ölçeğine doğru bir gelişim olmuştur.

Tarihi çevreleri oluşturan kültürel varlıkların nitelikleri; korunması gerekli varlıkların çeşitliliği, değişen koruma olgusu ve yöntemleri gibi değişkenlere bağlı olarak belirlenir. 20. Yüzyıldan itibaren tarihi çevre korumanın kapsamı ve anlayışındaki değişimlerle, tarihi çevreleri yalnızca fiziki özellikleriyle bir "yapı stoğu" olarak değerlendiren koruma anlayışı değişmiş ve tarihi çevrelerin barındırdıkları değerler bütünüyle korunmasını amaçlayan değer temelli bir olguya dönüşmüştür.

Koruma düşüncesinin değişimi ve gelişimi ile birlikte korunacak değerlerin kapsamında ve ölçeğinde de değişmeler olmuştur. Tarihi yapıların çevreleri ile birlikte korunması yolunda koruma kapsamının genişletilmesini sağlayan ilk girişim 1931 tarihli Atina Tüzüğü (The Athens Charter for the Restoration of Historic Monuments) olmakla birlikte "tarihi çevre" ve "ortak miras" kavramlarının yazınına girmesini sağlayan değişim, koruma tarihinde bir dönüm noktası olarak tanımlanan 1964 tarihli Venedik Tüzüğü (Venice Charter for the Conservation of Monuments and Sites)'dür. Venedik Tüzüğü, korunması gerekenin yalnızca mimari eser olmadığını, bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmenin de aynı derecede korunması gerektiği vurgulamaktadır. Tüzüğün yedinci maddesinde kültür varlığı tanıklık ettiği tarihin ve içinde bulunduğu ortamın ayrılmaz bir parçası olarak tanımlanmaktadır [19].

Tarihi çevreler, hayranlık uyandıran genel görünümleri, çeşitli üslup ve biçimleri barındıran zengin düzenlemeleri, hoş şaşırtmalara olanak veren kıvrımlı sokakları ve özenli işçilikleriyle toplumların yaratıcılığının bir göstergesidir. Geçmiş uygarlıkların sosyal ve ekonomik yapısı, yasam felsefesi, estetik duyarlılığı ile ilgili ayrıntılar bu çevrelerde saklıdır. Yaşam koşullarının, geleneklerin, yapım tekniklerinin hızla değiştiği bir dünyada tarihi kent mekânları geçmişte nasıl bir çevre içinde yaşandığını gösterir [7]. Böylesi bir ortamda yer alan her unsur tarihi çevrenin öğelerini oluşturur. Tarihi çevreleri, yol dokuları, yapı dokuları ya da yapıların parsel içindeki konumlanması ve siluet öğeleriyle incelemek ve bu öğeler kapsamında tanımlamak olasıdır. Ancak sosyokültürel farklılığın ve iklimsel değişikliğin belirlediği yapılaşma sonucu biçimlerin birbirinden ayrı karakterde olacağı da bilinmelidir [19].

2.3.1 Tarihi Çevrenin Temel Öğeleri

Tarihi çevrenin oluşumunda görsel ve biçimsel olarak algılanmasında etkili olan temel öğeler; "tarihi çekirdek ve yerleşme karakteristiği" ile "kent tacı ve siluet"tir. Bu öğeler birbirleri ile etkileşerek tarihi çevrenin doku oluşumunu meydana getirmektedirler.

Tarihi Çekirdek ve Yerleşme Karakteri

Tarihi çevrenin türü onu meydana getiren bileşenlerin niteliğine göre değişim göstermektedir. Tarihi kent merkezleri, korunacak yapı ve yapı guruplarının yoğun olarak bulunduğu sınırlarının çeşitli dönemlerden kalmış surların oluşturduğu bölgelerdir.

İstanbul'da Tarihi Yarımada ve Galata bu tür yerleşmelerdendir. Görünüm çeşitliliği sunmasına karşın, çoğu kez tarihi çevre kendi içinde homojen bir yapı gösterir. Tarihi çevrelerde oran ve boyutlar bütüne uygun olmakla birlikte, ayrıntılarda çeşitlilik gösteren bir mimarlık gözlenir. Kentsel doku bütünün içerisinde kişiye ilgisini çektiren ve araştırmaya yönelten değişik mimari üsluplar mevcuttur. Genellikle tarihi merkez kendiliğinden gelişmeyle büyümüştür, fakat yerleşmede bir kargaşa görülmez. Tersine bu dokunun ustalıklı bir karmaşıklığı vardır. Yerleşme dokusu doğal veriler yanında, yaşamsal gereksinmeler, yapı geleneği ve ekonomik olanaklar çerçevesinde biçimlenmiştir [7]. Biçimlenen yerleşme dokularında tarihsel kent dokularının kent bütününün ayrılmaz parçası olduğu gerçeği vardır. Dolayısıyla tarihi dokunun oluşumunda çevresel ve sosyal imkanlar bütünlük içerisinde etkili olmaktadırlar [20].

Yerleşmenin karakteri; yapıların ayrık veya bitişik nizamda, dar parseller üzerinde yerleşmiş olması ile yakın ilişkilidir. Surlar ile çevrilmiş küçük kentlerde, yerleşme dar bir alanda, küçük parseller üzerinde, bitişik düzende olmak durumundadır. Surdışı yerleşmelerde geniş bahçeler ve ayrık düzen yaygındır. Kentsel doku içinde sokakların biçimi; düz veya kıvrımlı oluşları, çıkmazlar, sokak ve meydanların mekansal ilişkileri yerleşmeye karakter veren özelliklerdir. Bir yerleşme içindeki farklı sokak ve meydan düzenlemeleri değişik dönemlerin yapı nizamlarını, doku özelliklerini yansıtan belgelerdir. Örneğin İstanbul'da yangın geçirmiş alanlarda 19. yüzyılda başlayan dik açılı geometrik planlama, daha eski yerleşme özelliklerini koruyan alanlarda ise çıkmaz sokaklı organik dokunun varlığı gözlenmektedir [7].

Tarihi öğeleri içinde barındıran kentler farklı fiziksel çevrelerden beslendiklerinden dolayı farklı karakteristik yapılara bürünmektedirler. Konumlandıkları yörenin yapı geleneği, malzeme olanakları ve iklim koşullarıyla sıkı sıkıya ilişkilidir. Çatı biçimleri, kütle boyut ve biçimlenmesi, dış yüzeylerde kullanılan malzeme ve renkler yaygın yapım geleneğine bağlıdır ve bütün bu özellikler bir araya geldiğinde kent için karakteristik olan homojen bir görünüm ortaya çıkmaktadır. Tarihi yerleşmelerde genellikle simgesel değer taşıyan anıtsal yapılar konutlara göre daha özenli bir işçilik ve kalıcı malzeme ile yapılmıştır [7]. Kentin algılanması ve daha tanımlı bir yapıya bürünmesini sağlayan bu yapılar gelecek dönemler içinde korunması gerekli nitelik taşımaktadır. Yerleşmenin bulunduğu yapım

teknik gelenekleri, malzeme imkanları ve iklim koşullarıyla ilişkilidir. Bu koşullar birleşerek yerleşimin homojen doku karakterini meydana getirirler.

Kent Tacı ve Siluet

Tarihi kentlerde yerleşme dokusu topografya ile tam bir uyum içindedir. Doku, topografyaya aykırı değil aksine ondan faydalanır bir biçimde şekillenmiştir. Tarihi kentlerin birçoğunda en yüksek noktasında akropol veya kale gibi kentin simgesi olan yapılar bulunmaktadır. Örnek olarak Afyon, Amasya, Kütahya ve Mardin verilebilir. Bazı kentlerde yaşayanlar için önem arz eden yapılar görünüme egemen olarak kenti taçlandırmaktadır. Edirne kentinin tacı Mimar Sinan'ın yaptığı Selimiye Camii'dir. Genel görünüme egemen bir veya birkaç anıtın çevresinde yöreye özgü çatı biçimleri, bacalar, kubbe ve kuleler, minareler gibi tekrar eden öğelerin bir araya gelmesiyle kent için tanımlayıcı bir özellik taşıyan kent silueti oluşmaktadır. Nasıl yerleşmenin temel öğelerinden vazgeçilmesi düşünülemezse, onların bir araya gelmesiyle oluşan genel görünüm de ait olduğu kentle özdeşleşen, bozulması istenmeyen bir imgedir. İstanbul'da Tarihi Yarımada'nın Haliç Silueti 6. Yüzyıldan 18. yüzyıla kadar uzanan, bin yılı aşkın bir anıtsal birikim sonucunda oluşan, olağan üstü etkileyici bir görünüm sergilemektedir. Doğu ucunda Topkapı Sarayı ve Ayasofya'nın yer aldığı, tepeler üzerindeki büyük cami ve külliyelerin, yamaç ve kıyıdaki irili ufaklı birçok anıtın katılımıyla ortaya çıkan bu siluet İstanbul'a gelen birçok sanatçıya esin kaynağı olmuştur [7].

Yerleşimlerin geçmişten gelen dokusu mümkün olduğunca korumacı bir yaklaşım çerçevesinde ele alınmalıdır. Aynı zamanda fiziksel bir müdahale aracı olan kentsel tasarım, bu korumacı yaklaşımı göz ardı etmemelidir. Yeni bir kimlik yaratmak kaygısı peşine düşmektense tarihsel birikimi beraberinde getiren mevcut yapıyı güçlendirerek çağdaş tasarım ile yorumlamak daha gerçekçi olacaktır.

2.4 Tarihi Çevre Sorunları

Kentlerin uygarlıklar öncesine dayanan tarihi geçmişi ve gelişimi sürecindeki mimari, kültür, gelenek, görenek ve birikimi kentsel ve bölgesel bakımdan oldukça önem taşımaktadır. Ülkemiz kentleri binlerce yıllık bir mimari kültür, gelenek ve birikimi taşımaktadır. Genellikle korunması gerekli doğal, tarihsel ve arkeolojik alanlar ile iç içe, çoğu zamanda üst üste yer alan tarihsel kent merkezleri uzun süre ülkemizin planlama tarihsel süreci içinde öncelikli müdahale edilmesi gereken alanlar olarak görülmemiştir. Tarihsel çevre bilincinin gelişimi ile tarihsel kent dokularının, kent bütününün ayrılmaz parçası olduğu, kente ait kararların yeni ve eski kent merkezlerinin tümü için geçerli olduğu ve öncelikli planlama gerekliliği fikri yaygınlaşmıştır [21].

Günümüzde, hızlı kentleşme ve yanlış koruma politikaları ile birlikte; değişime ve dönüşüme maruz kalan tarihi çevreler bozulmaya uğramaktadır. Tarihi kentlerin, kendilerine özgü karakterlerini oluşturan değerler bütününün korunması ve sürdürülebilmesi, tarihi çevre korumanın temel amacıdır [22].

Kentsel gelişme sürecinde, merkezi iş alanının yüklendiği işlevlerle fiziksel dokunun uyumsuzluğu ile başlayan çöküntüleşme, merkezin farklı parçalarında farklı biçimde ortaya çıkmaktadır [23]. Ülkemizde kent merkezlerine doğru yaşanan yoğun göçün neden olduğu çarpık kentleşme, tarihi kent merkezlerini de olumsuz yönde etkilemiştir. Kentlerimizde uzun zaman dilimlerinde oluşmuş dengeler bu nedenle değişikliğe uğramıştır. Tarihsel çevrelerde, özellikle tarihsel kent merkezlerinde planlama ve uygulama sorunları giderek karmaşık hale gelmiştir. Bu çevreler, Merkezi İş Alanı (MİA) kullanımlarının yoğunlaşması, yüksek oranda nüfus ve alan kullanımı artışı, bu nedenle oluşan rant artışları ve spekülasyon, çöküntü alanlarına dönüşme, ulaşım ve otopark sorunları, yıkılıp çok katlı yenilenme, korunamama ve terk edilme gibi sorunlarla karşılaşmıştır. Bu nedenle tarihi kent merkezleri, tarihi ve kültürel değerler açısından saldırı ve yok edilmeye en açık alanlar olmaktadırlar [21].

Bugün, kentlerin merkezinde bulunan veya merkezini oluşturan tarihi kent merkezleri, halen ticari işlevini sürdürmektedir. Değişen ticaret ve yaşam koşulları ve de bu alanların günümüzde turizm sektörünün bir parçası olmaları, tarihi ticari merkezlerde bulunan kültür varlıklarının farklı işlevlerle kullanımını da ortaya çıkarmıştır. Bugün, işlevselliğini

sürdüren ve önemli bir bölümü taşınmaz kültür varlığı niteliğindeki yapılardan oluşan tarihi kent merkezlerinde, çeşitli ölçek ve nitelikte koruma ve kullanım sorunları izlenmektedir. Tarihi kent merkezleri'nde bulunan kültür varlıklarının korunmasına yönelik sorunların başında fiziksel sorunlar gelmektedir. Bu fiziksel sorunlar; yapısal anlamda çeşitli ölçek ve nitelikteki onarım ve kullanım sorunlarını içerirken, mekansal özelliklerinden ötürü korumanın gerçekleşebilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması yolunda kullanıcı ve maliklerin ortak hareket etmelerini gerektiren örgütsel sorunlara da sahiptir [24]. Ayrıca, tarihi dokuya aykırı, geleneksel dokuyu tahrip eden yeni ulaşım aksları ve otopark uygulamaları, büyük taban alanı ve yükseklikler, geleneksel doku içinde korunması gerekli anıtsal ve/veya sivil mimarlık örneklerinin yıkımına yol açacak yoğunluk artışları ve kullanım kararları (depolama, sanayi, küçük sanayi vb.) ile, kent planlarında bir anlamda terk edilmiş ve unutulmuş, hatta var olan değerleri yok sayılmıştır [21].

Tarihi kent merkezleri'nde bulunan taşınmaz kültür varlıklarının mekansal olarak birlikteliği, buna karşın mülkiyetin çeşitliliği, ayrıca çevresel olarak bütünlüğünün sağlanması gerekliliği, koruma sorunlarının bütüncül bir bakışla eşgüdüm içerisinde çözümlenmesini, korumanın ve korumanın sürekliliğinin planlanmasını gerektirmektedir [24].

Pek çok tarihi kent merkezinde yaşanan yoksullaşma, değersizleşme, işlev kayıpları, koruma handikapları ve bir bütün olarak çöküntüleşme eğilimleri tezin araştırma alanı olan Karaköy Perşembe Pazarı Bölgesi için de geçerlidir.

Tarihi kent merkezlerinde görülen koruma ve kullanım sorunları dört alt başlıkta gruplanabilir:

Koruma Planlaması / Yönetimine ilişkin Sorunlar

Doğal ve kültürel çevrenin yönetimi ve planlanması, toplumun, yeni yapılaşmanın kalitesinin sağlanması ve mevcut değerlerin bozulmasının önlenmesine yönelik olarak, değişmeleri kontrol altında tutabilmesinin en önemli araçlarıdır. Koruma eylemlerinde eşgüdüm eksikliği, yönetimsizlik ve bu eşgüdüm ve yönetim ihtiyacının planlan(a)maması, tarihi kent merkezlerindeki geleneksel kent dokusunda gerek ölçek gerekse nitelik olarak uygun olmayan işlevlerin gelmesine ve tahribata neden olacaktır.

Geleneksel yapıların yoğun olarak bulunduğu kent ve kasaba merkezleri, çeşitli nedenlerle özgün kullanımlarından çok, değişik ve taşıyabilecekleri yükün üzerinde işlevler yüklenmek zorunda kalmaktadırlar. Tarihi merkezleri kaldırabileceklerinden daha fazla ve ağır işlevlerle yüklemek genellikle imar plan kararlarıyla oluşmaktadır. Ayrıca ayrıştırma ve birleştirme yoluyla parsellerin form ve boyutlarının değiştirilmesi, yeni ulaşım akslarının önerilmesi vb. hususlar da dokunun geleneksel niteliğinin plan aracılığıyla bozulmasına neden olmaktadır [18].

Koruma planlarının öncelikli olarak "kentteki yeni işlev ve etkinliklerin tarihi kentsel alanın karakteriyle uyumlu olmasının gerekliliğini", "tarihi çevrede yeni yapı problemini" ve "ulaşım sisteminin tarihi çevreyi zedelemeden çözümlenmesi gerekliliğini" kabul etmelidir. İstanbul'da tarihi kent dokularının genelde merkez ve turizm işlevleriyle üst üste çakışması, tarihi karakterle uyumlu yeni işlev ve yeni yapı konusunu kentin planlama problemleri arasında ön sıraya çıkarmaktadır. Bu kapsamda, işlev alanlarının yarattığı baskıların engellenememesi, tarihi çevrede yeni yapı kültürünün gelişmemiş olması ve ulaşımda raylı sistemlerle deniz yolunun etkin ve verimli olarak kullanılmaması önemli riskler olarak ortaya çıkmaktadır [25].

Tarihsel kent merkezlerindeki ve genel bağlamda kentsel sit alanlarındaki bir diğer sorun olarak, koruma planlaması ve imar planlaması arasındaki farklılıklardan söz edilebilir. Öncelikle tarihsel kentlerin imar planı ile koruma amaçlı imar planlarının farklı süreçler içinde ayrı olarak yapılması, uygulamalarda sorun yaratmaktadır. Örneğin iki planın birleştiği yerlerde yükseklik, yoğunluk ve ulaşım gibi niteliklerin birbirine uymaması sorunlar arasında sayılabilir [25].

Ayrıca sit alanları içinde "turizm merkezleri"nin ilan edilmesi ve Yasanın turizm merkezi ilan edilen alanlarda her ölçekteki planı yapmaya, yaptırmaya resen onaylamaya ve tadil etmeye bakanlığı yetkli kılması; bir başka deyişle, bu alanlara ilşkin tüm planlama yetkisini merkezi idareye vermesi, bunun sonucunda yerel planların baypas edilerek turizm merkezi ilan edilen alanlarda ayrıcalıklı imar hakları verilmesi kentsel koruma alanlarındaki bütüncül planlama yaklaşımı açısından sorun teşkil etmektedir [25].

Yine, sit alanları içinde ilan edilen "yenileme alanları"nın ilanı ve ilan edilen bu alanların bölgenin planlama süreçlerinin dışında tutulması kentsel koruma alanlarındaki bütüncül planlama yaklaşımı açısından sorun teşkil etmektedir.

Tarihi kentsel alanların korunması konusu, tutarlı ekonomik ve sosyal gelişme politikaları ile kent ve bölge planlamasının ayrılmaz bir parçası olmalıdır. Fakat istanbul'da sit alanlarında yapılan koruma amaçlı planlar, üst ölçek plan kararlarının getirdiği temel ilkeler kapsamında hazırlanma şansına sahip olmamış, her plan diğerinden bağımsız olarak kendi ilkelerini geliştirmiş, hedef ve kararlarını oluşturmuştur.

Fiziksel Yapı ve Mekan Kullanımından Kaynaklanan Sorunlar

Kültürel varlıklar, "doğal bozulmalar" ya da "insan kökenli bozulmalar"dan etkilenirler. Doğal bozulmalar, uzun bir zaman sürecinde oluşabileceği gibi (yaşlanma), çok kısa zamanda da gerçekleşebilir (deprem, yangın vb.). Bozulma nedenleri arasında yer alan "yaşlanma (eskime)" uzun süreli bir olgudur ve genellikle yapı ya da alanın yeri ve topoğrafik konumlanmasına bağlıdır. İnsan Kökenli Bozulmalar, genellikle politik kararlardan ya da yetersiz yönetimden kaynaklanırlar. Bunlar arasında, yerel, bölgesel ya da ulusal ölçekteki politikalar (ya da politikasızlıklar) ekonomideki değişmeler, üretim biçimindeki değişmeler sayılabilir. Planlama eyleminden başlayarak farklı ölçek ve nitelikteki onarım ihtiyacı, bilinçli yanlış müdahaleler ve bu müdahalelerin geri dönüşümünün gerçekleştirilmemesi, koruma eylemlerinde kullanıcı ve maliklerin bir araya gelebilme ve gelememe durumu ve sürekliliği olan bir koruma politikasının bulunmayışı mekan kullanımında onarım müdahalelerine ilişkin sorunlar olarak görülebilmektedir. Tarihi kent merkezlerinin kent içinde yüksek ranta sahip alanlarda bulunmaları, yapıların korunması açısından yeni potansiyellerle birlikte bir takım baskı ve problemleri de beraberinde getirmektedir. Bunlar; ranta dayalı sorunlar, kapasite üstü/altı kullanım, yanlış kullanım, kullanılmama ve dekorasyon gibi kullanıma ilişkin sorunlardır [24].

Mülkiyete Dayalı Sorunlar

Tarihi kent merkezleri'nde yapıların korunmasına yönelik temel sorunlardan biri de mülkiyete dayalı sorunlardır. Bu sorunlar, mülkiyet statüsündeki farklılaşma, hisseli mülkiyet ve terl edilmiş yapıların mülk sahiplerine ulaşılamaması olarak ele alınabilir. Mülkiyet statüsündeki farklılaşma, vakıf sistemi ile inşa edilen yapıların satış ve devir gibi

işlemlerle vakıf kimliğinden çıkarılması, kurumsal olarak gerçekleştirilen onarım eylemlerinin bireyselleşerek yapıların korunması açısından olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Parçalı / hisseli mülkiyet, taşınmaz kültür varlıklarında, miras yoluyla bölünerek hisseli mülkiyetler ortaya çıkması, maliklerin fazlalaşması ile bir araya gelebilme, yapıyı sahiplenme onarımı gerçekleştirmede sorunlar yaratmaktadır. Sonuç olarak tarihi ticari merkezlerde bulunan taşınmaz kültür varlıklarının mekânsal olarak birlikteliği, buna karşın mülkiyetin çeşitliliği, ayrıca çevresel olarak bütünlüğünün sağlanması gerekliliği, koruma sorunlarının bütüncül bir bakışla eşgüdüm içerisinde çözümlenmesini, korumanın ve korumanın sürekliliğinin planlanmasını gerektirmektedir [24].

Sosyal ve Ekonomik Sorunlar

Koruma uygulamalarında asıl etken insanların yol açtığı sorunlar ve bilinçlilik ve kültürel örgütlenme, kamuoyu oluşturma eksikliğidir. İnsanın bir şeyi koruması, kollaması için onu tanıması, sevmesi, benimsemesi gereklidir. Bu nedenle kültür varlıkları toplumun bütün kesimlerine her yaşta tanıtılmalıdır. Tarihsel mirasa sahip çıkmak, ulusal kültürün bilinçlilik düzeyiyle doğrudan ilgilidir. Koruma bir kültür sorunu olduğu için; uygarlık bilinci, insanın yarattığı değerlere, emeğe saygı, ulusal kimlik, çevreye duyarlılık, estetik bilinç gibi konuları içeren geniş kapsamlı bir olgudur [26].

Ülkenin ekonomik gelir düzeyinin düşük olması, korumaya ayrılan kamu kaynaklarının yetersiz kalmasından kaynaklanan risklerin yanısıra koruma kültürünün toplumda yeni yeni yaygınlaşmaya başlaması sosyal ve ekonomik sorunlar da temel tehditler olarak değerlendirilebilmektedir [25]. Sosyal nitelikli sorunların başında ise geniş halk kitlelerinin koruma konusunda yeterli duyarlılığı göstermemesi gelmektedir. Halkın ilgisizliği, bilgisizliği “korumanın” önünde en büyük engeli oluşturmaktadır. Özellikle tarihi kent dokularında yaşayan insanların eğitimi, mimari mirasa sahip çıkma bilinci daha da önemlidir. Bu alanlarda yaşayan kullanıcı guruplarının genellikle orta ve alt gelir gurupları düzeyindedirler ve pahalı bir işlem olan onarım harcamalarını karşılayacak parasal olanaklardan yoksundurlar [18].

Kültür varlıklarının korunmasında ekonomik boyut da çok önemli bir etkendir. Çünkü yapılmak istenen her türlü eylemin amacına ulaşabilmesi için ekonomik kaynak bulunması gereklidir. Çözülemeyen ekonomik sorunlar başka sorunları da beraberinde getirmektedir. Koruma etkinliklerine ayrılacak kaynaklar çeşitlendirilip artırılmazsa koruma hizmetlerinin de artırılamayacağı ya da yetersiz kalacağı açıktır.

Ekonomik kökenli bozulma nedenleri arasında en önemlisi, o tarihi çevreyi yöneten ve yönlendiren ekonomik yapının bozulmasıdır. Belli bir üretim biçimi ve ekonomik ilişkilere göre şekillendirilmiş yerleşmeler, bu faktörlerin değişmesine ayak uyduramazlarsa, bakımsızlık, göçler vb. nedenlerle yapı ve altyapı bazında bozulmaya uğrayabilirler. Ekonomik değişmeler, tarihi kent merkezlerinin ticari, yönetsel ve diğer işlevlerle aşırı yüklenmesine de neden olabilirler. Bu yükleme, ölçeğin ve niteliğin bozulmasına, yapı ve alanların olumsuz yönde kimlik değiştirmesine yol açar. Sonuç olarak tarihi kent merkezleri'nde bulunan taşınmaz kültür varlıklarının mekânsal olarak birlikteliği, buna karşın mülkiyetin çeşitliliği, ayrıca çevresel olarak bütünlüğünün sağlanması gerekliliği, koruma sorunlarının bütüncül bir bakışla eşgüdüm içerisinde çözümlenmesini, korumanın ve korumanın sürekliliğinin planlanmasını gerektirmektedir [24].

2.5 Kentsel Koruma Kavramı ve Gelişim Süreci

Koruma düşüncesinin tarihsel süreç içerisindeki değişimi ve gelişimi ile birlikte, korunacak değerlerin niteliğinde ve ölçeğinde de değişimler yaşanmıştır. Yaşanan bu değişimle birlikte koruma, anıt-tek yapı ölçeğinden kentsel ölçeğe doğru evrilmiştir.

Kentsel koruma kavramı, kentbilim terimleri sözlüğünde; "kentlerin belli kesimlerinde yer alan tarihsel ve mimari değeri yüksek yapıtlarla anıtların ve doğal güzelliklerin kentte bugün yaşayanlar gibi gelecek kuşaklarında yararlanması için her türlü yıkıcı, saldırgan ve zararlı eylemler karşısında güvence altına alınması," biçimde tanımlanmaktadır [27]. Bu anlamı ile kentsel koruma, geçmiş, bugün ve gelecek arasında mekan, kültür vb. verilerin paylaşılabilmesi ve aktarılabilmesi için yıkıcı, zararlı vb eylemlere karşı müdafaa edilmesi olarak ifade edilebilir. Ayrıca kentsel koruma, taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını ve bu varlıkların mekânı olmuş alanları günün koşullarına uygun olarak fiziksel ve sosyal boyutuyla birlikte gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak için belli kurallar çerçevesinde muhafaza etmek şeklinde de tanımlanabilir [28]. Kentsel koruma kavramının asıl nesnesi (temel girdisi) tarihsel kenttir. Tarihsel kent asıl nesneyi oluştururken içinde birbirine bağlı birçok öğeyi barındırmaktadır. Kentsel koruma bu öğeler arasındaki ilişkiler düzenini kavrayamadığında koruma da olanaksızlaşır. Örneğin, bir kenti tanımlayan öğeler arasında deniz yer alıyorsa, kent-deniz ilişkisi korunma mantığının belirleyicilerinden biri olmak durumundadır. Bugün İstanbul'da çevresi açılmış, "temizlenmiş" pek çok tarihsel anıtın kentle kurulu ilişkisi kopmuş durumdadır. Kentsel dizgeyle ilişkisi koparılan anıt tek başına bir anlamlanma düzeyi oluşturmamaktadır [29].

Kentsel koruma: geçmişin anımsanması ve geçmişle bağ kurulması için tarihsel belgelerin güvence altına alınması; insanlığın yararlanması için kültürel ve doğal kaynakların ve bunların içinde bulunduğu çevrenin günün değişen sosyal ve ekonomik koşulları altında istenmeyen değişimlere karşı güvence altına alınması; toplumsal belleğin bir parçası olan değerlerin, geleneklerin, düşüncelerin ve bu normların mekânsal ifadesi olan kültürel varlıkların sürdürülmesi, çağdaş yaşamla ve toplumla bütünleştirilerek yaşamasının sağlanması, türlerinde olabilmektedir [19].

Bu tanımlardan hareketle, kentsel korumaya yönelik başlıca hedefler şu şekilde belirlenebilmektedir:

- İçinde yaşanılan çevrenin tarihsel geçmişe ait sunduğu simgeler, bireyin sağlıklı olarak toplumsallaşabilmesi için önemli bir araçtırlar. Geçmişin göstergelerini taşıyan bir çevrede yaşayarak toplumsallaşan birey, kültürün sürekliliği bilincine kolaylıkla erişerek, bir tarih bilincine ulaşacaktır;
- Ulusal benliğin ve kimliğin yaratılması ve sürdürülmesinde koruma önemli bir araçtır;
- Korunacak değerler, sahip oldukları tarihsel önemlerinin yanı sıra, sanatsal, kültürel ve çevresel değerleri açısından da özellikli olan varlıklardır;
- Ekonomik açıdan, özellikle turizm amaçlı düzenlemelerle farklı kültürlere mensup kişilerin beğenisini kazanmak söz konusudur [30].

Koruma kavramının kentsel ölçeğe evrilmesini büyük ölçüde Avrupa kentlerinin II. Dünya Savaşı sırasında tahrip olmasının yarattığı tepkiler ve kentlerin yeniden yapılanması tartışmaları belirlemiştir. Batı Avrupa ülkelerindeki koruma yasalarının kentsel ölçeğe genişlemesi 1950-1970 yılları arasında gerçekleşmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında kentlerin nüfuslarının büyümeye başlaması, araç sahipliliğinin yükselmesi, sanayi ve hizmet binalarında duyulan ihtiyacın artması kentlerin planlanmasında iki farklı tutumu doğurmuştur. Bu ihtiyacı karşılayacak modern binaların, yasalarla henüz koruma altında olmayan kent merkezlerine yapılması, ya da çeperde modern yerleşmelerin kurulması yaklaşımları kentsel koruma hareketinin doğuşunu hızlandırmıştır. Çünkü kentsel yenileme (urban renewal) hareketi olarak gelişen birinci alternatif kent merkezlerinin tahrip edilmesini getirmiş, bu da kentlerin koruma hareketi başlatarak kentlerine sahip çıkmalarıya yanıtlanmıştır. İngiltere Bath'de, Brüksel'de, Paris'te başlayan ve gelişen bu koruma harketi 'Europa Nostra'nın öncülüğü'nde 1975 yılının 'Avrupa Mimari Miras Yılı' olarak ilan edilmesiyle sonuçlanmıştır [31].

Kentsel koruma, koruma tarihinde bir dönüm noktası olarak tanımlanan ve kültür varlıklarının korunmasına ilişkin temel uluslararası belge olan 1964 tarihli 'Venedik Tüzüğü'nden sonra, 1975 tarihli 'Amsterdam Sözleşmesi' ile birlikte bütünleşik "bütünleşik koruma" kapsamında geniş bir anlam taşımaya başlamış, sosyal ve ekonomik kalkınmayı destekleyen ve kentsel yeniden canlandırma eylemlerinde itici rol üstlenen bir araç haline gelmiştir. Bu anlayış 1980'lerde 'Nairobi Sözleşmesi (Recommendation Concerning the Safeguarding and Contemporary Role of Historic Areas)', 'Tlaxcala Sözleşmesi (Declaration of Tlaxcala: the Revitalization of Small Settlements)' ve 'Washington Sözleşmesi (Charter fort he Conservation of Historic Towns and Urban Areas: Washington Charter)' resmi belgeleri ile sürdürülmüştür. Bu belgeler, tarihi çevreyi koruma ilkeleri ve koruma anlayışına getirdiği yenilikler ile tarihi çevrenin gelişme ve çağdaş yaşama uyarlanması konusunda önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bu belgelerin önerdiği yöntemler, önce Avrupa'da daha sonra Unesco ve ICOMOS gibi uluslararası kuruluşlar kanalıyla tüm dünyada hayata geçirilmiştir [32].

Dünyada sanat değeri taşıyan anıtsal yapıların korunmasından kent koruma düşüncesine geçiş, yerleşme dokusunu oluşturan öğelerin biçimsel ve tarihi değerlerin anlaşılmasından sonra olurken, Türkiye'de ise tarihi çevreyi bir bütün olarak koruyabilmek için gerekli yasal çerçeve ancak 1970'lerden sonra oluşturulabilmiştir. Avrupa'daki gelişmelerin Türk kamuoyuna aktarılması ve tarihi çevre koruma konusunda bilinçlenmenin artmasında üniversite öğretim üyelerinin yayınları, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun kararları, UNESCO, ICOMOS, Avrupa Konseyi gibi kuruluşların kampanyaları etkili olmuştur [33].

2.6 Kent Planlama Sistemi

Planlama, genel bir eylem olarak, belirlenmiş amaç veya hedeflere ulaşmayı sağlayan bir düzenli eylemler dizisinin hazırlanmasıdır. Planlama amacına bağlı olarak, planlama kavramının farklı tanımlamaları ortaya konmuştur. Eylemsel niteliği ile plan, amaca ulaşmak için bir metot veya bir hedefin parçalarının sistemli olarak düzenlenmesi olarak tanımlandırılmaktadır. En yaygın tanımı ile planlama, bir hedefin kesin başarılmasını ve hedeflere ulaşmak için gerekli eylemlerin bir araya getirilmesini içerir. Planlama ile ilgili tanımlar farklılık gösterse de, planlamanın bir tasarım eylemini gerektirdiği genel kabul görmüş bir zorunluluktur [34]. Planlama, uygulamaya yönelik olanak ve araçların organizasyonunu da içeren bir düzenlemedir. Planların bu niteliği, kent ve bölge planlamada daha çok ön plana çıkmaktadır.

Geçmişten günümüze insanlar kent içine göç etme eğilimdedir. Bunun sonucu olarak kent nüfusu artmakta diğer bir değişle kentleşme olgusu gerçekleşmektedir. Kentleşme olgusu beraberinde sorunlar ve yeni ihtiyaçlar doğurması sebebiyle kent planlamasına ihtiyaç duyulmaktadır. Kent planlamasına ihtiyaç duyulmasının nedenleri arasında; sağlıksız yapılaşmalar, yoğunluğun artması, yetersiz altyapı, tarihi ve yeşil alanların yok olması, farklı ulaşım türleri arasındaki entegrasyonun sağlanamaması, toplu taşıma sorunu, plansız gelişme sonucu ortaya çıkan gecekondu problemi, hızlı kentleşme sebebiyle azalan arazi arzı, sit alanlarında yaşanan bozulmalar, alt yapı sorunu, çevresel kirlilikler gibi kentleşmeyle gelen problemler şeklinde tanımlanabilir. Geçmişten günümüze pek çok tanımı bulunan kentsel planlama en genel anlamıyla toplumsal ve ekonomik gereksinimlerin giderilmesi için kentler üzerinde uygulanan fiziksel gelişmeler ve bu gelişmelere yön verme işlemi denilebilir. Daha ayrıntılı söylemek gerekirse planlama olgusu için ülke düzeyinde yaşanan kentleşme veya diğer bir değişle kentsel yerleşmeyi, tarihi turistik yerler ile kıyılardaki gelişmeleri kamu yararı göz önüne alınarak ülke, bölge kent ve mahalle ölçeğine inen çalışmalar tanımı kullanabilir ve bu çalışmaların sosyo-mekansal olarak uygulanmasına da kent planlaması denir. Bu çözüm bulma ihtiyacı çeşitli kuramlar ve yaklaşımlarla sağlanmıştır. Bu yaklaşımlar klasik kent planlaması yaklaşımı, geniş kapsamlı kent planlaması, programlamaya dönük planlama olarak gruplandırılabilir.

Klasik kent planlaması üç aşamadan oluşmakta olup aşamalar sırasıyla; araştırma ve etüdleme, plan yapılması ve uygulanmasıdır. Bu yaklaşımın da amacı yukarıda bahsettiğimiz gibi olumsuz sonuçların giderilmesi ve daha sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevre elde edilmesidir. Bu amaca ulaşmak için kullanılan araçlar ise faklı ölçeklerdeki paftalar ve haritalardır. Klasik kent planlama yaklaşımı oluşan olumsuzlukları ortadan kaldırmanın yanısıra gelecekteki kentsel büyümeyi ve biçimlerini de konu almaktadır. Tüm bunlar göz önüne alındığında klasik kent planlaması yaklaşımı mimar-mühendis projesi şeklinde ele alınan kentsel planlamadır. İkinci olarak geniş kapsamlı kent planlaması klasik kent planlaması yaklaşımından farklı olarak, kent planlama olgusunu tüm gelişmeleriyle ele almasıdır. Diğer bir değişle kent planlama olgusu artık bir mühendislik işlemi olarak yürütülmesinden ziyade toplumsal olarak da ele alınmaya başlamıştır. Geniş kapsamlı kent planlaması çıkış noktası 1930'lardan sonra başlamakta olup klasik kent planlaması olgusu yerine geçmiştir. Fiziksel planlamaya ek olarak toplumsal, ekonomik ve sosyal gelişmelerin de göz önüne alındığı bu planlama yaklaşımı artık kentsel planlama olgusunu multi-disipliner bir alana taşımıştır. Geniş kapsamlı yaklaşımın klasik yaklaşımdan bir diğer farkı ise kenti ele alış şeklidir. Kent artık tek başına bir olgu olarak ele alınmaktan ziyade etkileşimde olduğu çevre ile ele alınmaya başlamıştır. Bu farklar sayesinde geniş kapsamlı planlama alternatif düşünce biçimini yerine getirebilmektedir. Son olarak programlamaya dönük planlama bu iki planlamaya karşı yapılan eleştiriler sonucu doğmuş olup orta süreli planlama, politikalar planı, çoğulcu ve savunucu planlama, bir süreç olarak planlama, kent planlamasına sistem yaklaşımı ve kent planlamasında modeller olarak alt başlıklara ayrılmaktadır. Her bir alt başlık farklı bir eleştirinin ürünü olup mevcut durumdan ziyade geleceğin düşünülmesini ele almıştır. Kısaca bu üç tür planlama anlayışı farklı dönemlerde ortaya çıkan farklı ihtiyaçlar sonucu ortaya çıkmıştır. Klasik planlama yaklaşımındaki toplumsal ve ekonomik yönün eksikliği kentlerde büyüme sorunlarına ve sürdürülebilir bir planın yaratılmasına engel olmuştur ve bunun sonucu olarak geniş kapsamlı plan ortaya çıkmakta olup kent planlama olgusunu sosyal ekonomik politik boyutlarıyla yer almıştır. Fakat uygulamada ve geleceğe dönük uzun süreli planlar veya kısa sürede çözümlenecek problemler için geniş kapsamlı plan yapma zorluklarından dolayı üçüncü yaklaşıma geçilmiş ve kentlerin ihtiyacı doğrultusunda kent planı hazırlanması yaklaşımı benimsenmiştir [35].

Kent Planlama Süreci

Planlama sürecine ait kabul kabül görmüş olan ilk çaba, mevcut durumun nasıl geliştiğinin (oluştuğunun) tanımlanmasıdır. Mevcut durumun belirlenmesinin ardından planlama süreci aşağıdaki aşamaları geçirir [36].

- Oluşturulacak planın müdahalesi olmaksızın gelecekte olması söz konusu olaylara yönelik tahminlerin yapılması
- Planın müdahalesi ve uygulanması sonucu elde edilebilecek gelecekteki olanakların seçenekli olarak belirlenebilmesi ve bu seçeneklerin olabilirliklerine ve isteklere bağlı olarak test edilmesi
- Belirlenen seçeneklerin detaylandırılması
- Seçeneklerin uygulanabilmesi için hazırlanan programların mevcut uygulama araçları ile (yasal, yönetimsel, finansal vb.) ilişkinin kurulması
- Seçeneklerin uygulama sürecinde yeniden gözden geçirilmesi [37]

Bu ilkelere bağlı olarak, planlama süreci aşamalarına yönelik şema Şekil 2.1'de görülmektedir.

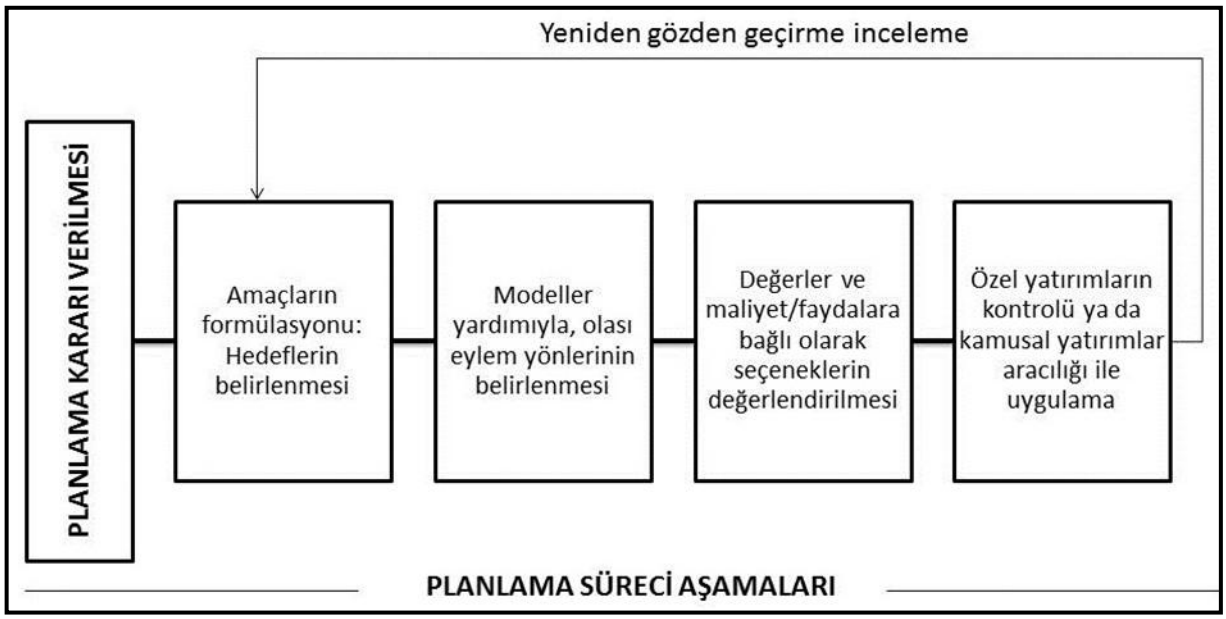

Şekil 2. 1 Planlama süreci aşamaları (Hall, 1992)

Planlama ilkelerinden hareketle, kent planlama sürecinin aşamaları kuramsal çerçevede beş başlık altında toplanabilmektedir [36]:

- Plan kararının verilmesi
- Amaç ya da amaçların belirlenmesi ve bu amaca bağlı olarak fiziki plan hedeflerinin belirlenmesi
- Kentsel sistem modeli ve olası eylem türlerinin yardımı ile çalışmanın yapılması
- Fayda-maliyet analizi ve sosyal değerlere bağlı olarak eylem türleri arasında, uygulanabilir olanların belirlenmesi
- Değişime yönelik kamusal ve özel önerilerin sürekli kontrolü ve doğrudan çalışmayla planın uygulanması

İmar Kanunu

Türkiye'de kent planlama olgusunun ele alınışına baktığımızda kent planlaması kavramının 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren düşünülmeye ve uygulanmaya başlandığı görülmektedir.

Türkiye'de kentsel planlama ve imar ile ilgili temel kanun 1985 yılında yürürlüğe giren 3194 sayılı İmar Kanunu'dur. Kanun'da kentsel planlama hiyerarşisi içerisinde yer alacak plan tipleri ve tanımları ile planlamada yetki ve sorumlulukların dağılımı konusunda gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Hazırlanacak planlardaki hiyerarşi Bölge planları- Çevre Düzeni planı- Nazım İmar Planı - Uygulama imar planı şeklinde olup planların birbirini bağlayıcı özellikleri bulunduğundan dolayı her plan, planlama hiyerarşisi içerisinde kendinden önceki planın aldığı kararları göz önüne almalı ve bu koşullar çerçevesinde plan yapmak zorundadır.

Kent planlaması birçok konuyu ve alanı ele aldığından dolayı imar kanunu dışında başka kanunların da konusu ve kapsamı içerisinde yer almaktadır. Türkiye'de imar ve planlama faaliyetleri ile ilişkili bazı diğer yasalar şöyledir:

- 2981 sayılı İmar Affı Kanunu
- 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
- 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu

- 3621 sayılı Kıyı Kanunu
- 2872 sayılı Çevre Kanunu
- 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu
- 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu
- 3030 sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun
- 3402 sayılı Kadastro Kanunu
- 4737 sayılı Endüstri Bölgeleri Kanunu
- 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu
- 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu

Örnek Çalışma alanı olan Karaköy Perşembe Pazarı Bölgesini doğrudan ilgilendiren, Turizm Amaçlı Plan ile Koruma Amaçlı Plan kısaca incelenecek olursa;

Turizm amaçlı planlar 2634 sayılı Turizm Teşvik kanununda yer almakta olup adından da anlaşılacağı gibi turizm alan ve merkezlerinde imar planı hazırlamak için çıkarılmıştır. 2634 sayılı sayılı Turizm Teşvik Kanunu'nun Planlama başlığı altında incelenen 7. maddesindeki "Bakanlık; kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ve turizm merkezleri içinde her ölçekteki plânları yapmaya, yaptırmaya, re’sen onaylamaya ve tadil etmeye yetkilidir." ibaresinden de anlaşılacağı gibi kanunda sözü geçen Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkili kılınmıştır.

Koruma Amaçlı İmar Plan çeşidi 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 3-a/8 Maddesinde "Koruma amaçlı imar planı"; bu Kanun uyarınca belirlenen sit alanlarında, alanın etkileşim-geçiş sahasını da göz önünde bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla arkeolojik, tarihi, doğal, mimarî, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmasına dayalı olarak; hali hazır haritalar üzerine, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları ve kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, alt yapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel sahiplilik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek

şekilde hazırlanan, hedefler, araçlar, stratejiler ile planlama kararları, tutumları, plan notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar planlarının gerektirdiği ölçekteki planlardır, şeklinde tanımlanmaktadır.

Bu Kanun; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hususları ve bunlarla ilgili gerçek ve tüzel kişilerin görev ve sorumluluklarını kapsar.

Kent Planlama disiplini açısından, koruma amaçlı planların fiziki planlamadaki yeri "uygulama planı" aşamasıdır. Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını korumanın evrensel zorunluluğu, bu planlamanın çok özel ve özgün olmasını gerektirmektedir. Bu nedenle, koruma amaçlı planlar, bilinen uygulama imar planları için takip edilen sistemlerle üretilemez. Fiziki planlama hiyerarşisi içinde yapılacak nazım imar planlarının girdisi olarak kabul edilmek zorundadırlar. Bu planlar, uygulama planı türü olarak kabul edilmelerine karşın, nazım imar planlarından girdi almaz; tam tersi, bütünü ile nazım imar planlarının girdisi olurlar. Getirdikleri özel koşulların çözümleri ile nazım imar planları içinde yerini alırlar [38].

Kısaca toparlamak gerekirse; ülkemizde kent planlaması denince akla ilk olarak imar kanunu ve imar planları gelmektedir. Oysaki yukarıda da bahsedildiği üzere bundan farklı fakat iç içe olan birçok plan türü de bulunmaktadır. Afet bölgelerinde planlama, köy yerleşme alanlarında planlama, milli park gelişme planı, koruma amaçlı imar planı, turizm amaçlı imar planı ve ıslah imar planı bu planlar olup her biri farklı uzmanlık ve konuları ele almaktadır. Bu şekilde kendi alanında özelleştirilmiş uygulamalar plan konusunun ve amacının daha nitelikli şekilde irdelenmesine yardımcı olmuştur ancak ülkemizdeki kurumlar arası ilişkilerin yeterince güçlü olmaması zaman zaman bu planlar arasında çatışmalara ve uygulama güçlüklerine yol açabilmektedir [39].

Türkiye'de planlama ile ilgili yetki ve sorumlulukların dağılımında, hazırlanan planların niteliğine bağlı olarak merkezi ve yerel yönetim organları arasında görev dağılımı bulunmaktadır.

Merkezi hükümet, planlamaya esas olan yasal çerçeveyi oluşturmakla ve ulusal düzeyde gelişme ve kalkınmayı amaçlayan Ulusal Planları, Bölge Planlarını ve Çevre Düzeni Planlarını hazırlamakla yükümlü iken, yerel yönetimler mekânsal düzenlemeye yönelik kent imar planlarının hazırlanmasından sorumludur. 3194 sayılı İmar Kanunu ile, kent

planlarının hazıranması, onaylanması ve uygulanmasına yönelik yetkiler yerel yönetimlere bırakılmıştır [40].

Genel çerçeveyi kavradıktan sonra ülkemizde mekansal planlama sistemi ve kurumsal yapılanmada ortaya çıkan olumsuz durumları kısaca örnek çalışma alanını doğrudan ilgilendiren, 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun özelinde irdelemek gerekirse; kanunun 2863 sayılı KTVKK kapsamında bulunan sit alanlarındaki yenileme alanı ilanları ve yenileme alanlarını bölgenin planlama süreci dışınıda tutması bütüncül planlama yaklaşımı açısından sorun oluşturmaktadır. Yine ilgili yasanın idarelere getirdiği, re'sen karar verme yetkisiyle bölgede yaşayan nüfusun mülkiyet haklarının ihlal edilebileceği, bölgede mülk sahipleri ve diğer kullanıcıların bu hak ihlalleri sonucu yerinden edilebilecekleri sorunları, yasanın yenileme alanı projelerini fiziki mekanın düzenlenmesine yönelik olara tarif edilmesi ve bu tariflerde koruma amçlı plan süreç ve kararlarına atıfta bulunulmaması, yasanın planlama alanındaki paydaşların sürece katılımı konusundaki eksiklikleri gibi konular sorun teşkil etmektedir. İkinci olarak yukarıda da bahsettiğimiz merkeziyetçi yaklaşım mekansal planların hazırlanırken, planlama bölgesindeki paydaşların planlama sürecinin dışında kalmasına neden olmaktadır. Bu nedenle yapılması gereken merkeziyetçi yaklaşımdan ziyade daha çok, çok başlı bir planlama anlayışı benimsenmesi gerekmektedir. Fakat bu çok merkezli planlamada karşılaşabilicek parçacı ve bütününde bir anlam taşımayan mekansal planlardan da kaçınılmalıdır [41]. Ülkemizde genel olarak mekansal planlama sorunlarının çözümüne yönelik olarak, kurumlar arası koordinasyonun güçlü olduğu, katılımcı, planlar arası hiyerarşinin ve bütünlüğün sağlandığı, sadece fiziksel değil aynı zamanda sosyal kültürel ve ekonomik yönleri de ele alan planların oluşmasını sağlayacak düzenlemeler getirilmedir [42].

2.7 Kentsel Koruma Alanlarında Planlama, Sağlıklaştırma ve Yenileme Uygulamaları

Türkiye'de korunması gerekli alanlar mevcut planlama sistemi içerisinde, ayrı bir işleyiş içerisinde planlanmaktadır. Planlama sistemi içerisindeki özel amaçlı plan türlerinden biri olarak hazırlanan koruma amaçlı imar planları, merkezi yönetim organlarının ağırlıkta olduğu bir yapı içerisinde hazırlanmakta ve uygulanmaktadır.

2.7.1 Kentsel Koruma Alanlarındaki Planlama Kavramı, Kapsamı ve Uygulamaları

Kentsel koruma alanlarında planlama uygulamaları ülkemizde “Koruma Amaçlı İmar Planları” ile sağlanmaktadır. Koruma amaçlı imar planlarının yapılması ile ilgili olarak 3386 ve 5226 sayılı Kanunlar ile değişik 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu uyarınca belirlenen sit alanlarında, alanın etkileşim-geçiş sahasını da göz önünde bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla arkeolojik, tarihi, doğal, mimari, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmasına dayalı olarak; hali hazır haritalar üzerine, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları ve kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, alt yapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel sahiplilik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanan, hedefler, araçlar, stratejiler ile planlama kararları, tutumları, plan notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar planlarının gerektirdiği ölçekteki planlardır [43].

Kent Planlama disiplini açısından, Koruma amaçlı imar planının fiziki planlamadaki yeri "uygulama planı" aşamasıdır. Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları korumasının evrensel zorunluluğu, bu planlamanın çok özel ve özgün olmasını gerektirmektedir. Bu nedenle, koruma amaçlı planlar, bilinen uygulama imar planları için takip edilen sistemlerle üretilemez. Fiziki planlama hiyerarşisi içinde yapılacak nazım imar planlarının girdisi olarak kabul edilmek zorundadırlar. Bu planlar, uygulama planı türü olarak kabul edilmelerine karşın, nazım imar planlarından girdi almaz; tam tersi, bütünü ile nazım imar planlarının girdisi olurlar. Getirdikleri özel koşulların çözümleri ile nazım imar planları içinde yerini alırlar [44].

Türkiye'de yaşanan planlama sürecinde koruma imar planları ve kent imar planları çoğu zaman çatışmakta ve bu çatışmanın nedeni de koruma ve korumanın yaşatılmaya çalışması çatışmasından meydana geldiği görülmektedir. Dolayısıyla, kentsel koruma planlaması ve uygulamaları bir yandan doku içerisindeki sosyal ve ekonomik değişime

ayak uydurmanın yollarını ararken, aynı zamanda alanın karakterinin de bozulmasını önleyen değişim ve uyum çabalarının yönetimini de kapsayıcı niteliktedir denilebilir ve işlevini yitiren alanların imar koşullarının yeniden belirlenmesi daha ekonomik bir olgu gibi görülse de koruma amaçlı planlar imar planlarında kısıtlama yapılmış gibi düşünülmekte ve kar güden planlarla çatışma yaşamaktadır. Başka bir değişle ülkemizde koruma planlarının uygulanması ekonomik kayıp olarak görülmekte ve bu yüzden imar planı uygulamaları gerçekleştirmeye çalışılarak bu alanlardaki tarihi ve kültürel yapılanma göz ardı edilmektedir. Bunlara ek olarak çoğu korunan alanlarda koruma alanı sınırının hemen dışında yüksek yoğunluklu yapılaşmalara rastlanmaktadır. Bunun nedeni ise bütüncül bir plan yapma anlayışına ulaşılamamış olması olup koruma amaçlı imar planı sadece kendi sınırları içerisinde düşünülerek sınır kenarında kalan alanların ekonomik getirisi yüksek yapılaşmaya açılması anlayışı benimsenmesidir. Bunun sonunca ise yıllar sonra korunan alanların kent dokusu içerisinde kaybolmasıyla karşılaşılmaktadır.

Kısacası ülkemizde korunan alanlara uygulanan planlar fuzuli ve ekonomik getiriden ziyade götürü olarak görülmekte ve bu alanları korumaktansa yeniden imar hakkı verip rantsal gelir elde edilebilen alanlara dönüştürülmesi düşüncesi benimsenmekte ve uygulanmaktadır. Bunun yanında koruma imar planı uygulanan alanların etrafında veya yakın çevresinde uygulanan imar planları bu alanlara uyumlu bütüncül planlama anlayışı çerçevesinde yapılması yerine daha fazla getiri elde edilebilecek şekilde yeniden düzenlemeler yapılmakta bunun sonuncunda da kentsel dokuda bütüncül bir yaklaşım sağlanmasından ziyade bu değerlerin gözden kaybolması sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu anlayışların benimsendiği bir ortamda kentsel koruma planlarının sürdürülebilir olması günümüzde ne yazık ki beklenemez bir olgu olmaktadır. Kentsel koruma alanlarında yeniden planlama yapılmasının yanı sıra sağlıklaştırma ve yenileme uygulamaları yapılmaktadır fakat bu çerçeveden bakıldığından bu uygulamaların başarısı tartışmalı bir konu haline gelmektedir.

2.7.2 Kentsel Koruma Alanlarındaki Sağlıklaştırma Kavramı, Kapsamı ve Uygulamaları

Kentsel mekandaki değişimi ifade eden kentsel değişim olgusunun tarihsel süreç içerisindeki uygulama yöntemlerinden ‘Kentsel Sağlıklaştırma (Urban Rehabilitation)’,

bozulma ve deformasyonun başladığı, ancak özgün niteliğini henüz kaybetmemiş olan eski kent parçalarının, özgün niteliğine kavuşturulması olarak tanımlanabilir [45].

Kentsel Sağlıklaştırma, kentsel mekanın içinde yaşayanlarla birlikte iyileştirildiği, kültürel miras yapılarının özgün karakterinin korunduğu, yerel üretim biçimlerinin desteklendiği, sosyo-ekonomik hayatın özellikleri bozulmadan desteklendiği bir müdahale biçimidir. Kentsel sağlıklaştırma çalışmalarında alanın fiziksel ihtiyaçlarının karşılanmasının yanında eğitim, sağlık gibi sosyal ihtiyaçlara da cevap bulunurken bölgede yasayanların yerinden olma riskleri de azdır, bu nedenle alanın mevcut sosyal yapısının korunması uygulamanın en önemli sonucudur.

Ülkemizde yapılan sokak sağlıklaştırma projelerindeki amacı, '5226 ve 3386 sayılı yasalar ile değişik 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası kapsamında belirlenen Kentsel Sit Alanları ve Koruma Alanlarında, Yüksek Kurul İlke kararları, Koruma Bölge Kurulu kararları ve koruma amaçlı imar planları veya imar planları doğrultusunda, tescilli ve tescilsiz taşınmaz kültür varlıklarının sokağa bakı veren cepheleri ile birlikte avlu duvarları, müştemilat, çeşme vb. mimari elemanların özgün sokak dokusu ve kentsel mobilya ile birlikte korunması, sağlıklaştırılarak yaşatılması ve çağdaş yaşama katılmasının sağlanmasının yanı sıra sokak dokusunu tanımlayan tüm öğelerin korunması ve belgelenmesine yönelik rölöve, restitüsyon, restorasyon, kentsel tasarım projeleri ile mühendislik dallarında yapılması gereken her türlü projenin elde edilmesidir.' şeklinde tanımlanabilir. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi tarihi ve kültürel değerlerin ağırlıkta olduğu sokaklarda dokunun korunması ve yaşatılması için sağlıklaştırma çalışmalarının yapılması öngörülmüştür. Bu projeler yürürlükte olan uygulama plan kararları doğrultusunda uygulanmaktadır [46].

Yapılmış olan sokak sağlıklaştırma projelerinden bazıları şunlardır;

- Kilis Sokak Sağlıklaştırma Projesi
- Aksaray; Güzelyurt Sokak Sağlıklaştırma Projesi
- Aksaray, Merkez Sokak Sağlıklaştırma ve Kentsel Tasarım Projesi
- Gaziantep Sokak Sağlıklaştırma ve Çevre Düzenleme Projesi
- Sivas Gürün Sokak Sağlıklaştırma Projesi

- Kayseri, Talas (Ali Sait Paşa Sokak) Sokak Sağlıklaştırma Projesi Yapımı
- İzmir, Ödemiş, Tarihi Arasta Sokak Sağlıklaştırma Projesi
- Tokat Sokak Sağlıklaştırma Projesi
- Ankara Eski Kent Dokusunun Planlanması, Korunması ve Sağlıklaştırılması Projesi şeklinde sayılabilir.

Bu projeler Kültür ve Turizm Bakanlığı Müzeler Genel Müdürlüğü kapsamında yapılmaktadır. Fakat sağlıklaştırma çalışmaları yapılan alanlarda da koruma imar planında yaşanan çevreyle bütüncül olmayan ve diğer imar planlarıyla tutarlılığı olmayan çalışmalar yapılmıştır. Buna ek olarak sağlıklaştırma yapılan sokaklardaki dokuların amacından çıkarak korunan bölgenin tarihi değerlerini de yansıtmadığını görmekteyiz. Yapılan uygulamaların olması gereken şekliyle olmaması, planlar arası hiyerarşi eksikliği, yetkili kurumların arasındaki iletişim bozukluğu, rantsal anlayışla plan üretilme amacı ve uygulama ve denetimdeki eksikliklerden ileri gelmektedir. Yasalarda ne kadar koruma imar planında bahsedilirse bahsedilsin günümüzde ne yazık ki bütüncül, çevresine uygulanan imar planlarıyla ilişkili, kent dokusuna zarar vermeyen ve kent kültür ve tarihini yansıtan, sürdürülebilir plan uygulamalarına rastlamak pek mümkün olmamaktadır. Buna ulaşabilmek için de yine öncede bahsettiğimiz gibi kurumlar arası koordinasyonun güçlü olduğu, katılımcı, Planlar arası hiyerarşinin olduğu ve bu hiyerarşi içerisinde tutumlu kalınan, sadece fiziksel değil aynı zamanda sosyal kültürel ve ekonomik yönleri de ele alan planların uygulandığı düzenlemeler getirilmedir.

2.7.3 Kentsel Koruma Alanlarındaki Yenileme Kavramı, Kapsamı ve Uygulamaları

Kentler veya kentlerin bazı bölgeleri, sosyal, siyasal ve ekonomik şartlardan kaynaklanan nedenlere bağlı olarak köhnemekte ve çöküş yasamaktadır. Kentsel yenilemeyi kavrayabilmek adına, Kentsel Yenileme gereksinmesini doğuran bu iki olgunun ve onları ortaya çıkaran nedenlerin anlaşılması gereklidir. Köhneme bir bina veya binalar grubunun, genellikle bir kentsel bölge veya alt bölgenin göstermiş oldukları fiziksel eskimeye ilave olarak sosyo – ekonomik, sağlıksal, kültürel vb. konularda bölgenin kendi içinde yasayanlar için olduğu kadar, yakın çevrede yasayanlar için de problem teşkil edebilecek bir düzeyde yetersizlik göstermesidir [47]. Değişen yasam koşulları, kırsal alanlardan

kentsel alanlara olan kontrolsüz göç, aşırı nüfus yığılmaları ve kentlerde bu koşulların neden olduğu değişimler, yanlış yer seçimleri, doğal afetler gibi olgular kent bütünlerinin ya da kent parçalarının çöküntüye uğramalarına neden olmaktadır [45].

Kentlerin çeşitli faktörler sonucu çöküntüye uğraması, ilgili çevreleri bu çöküntüyü ortadan kaldıracak çözüm arayışlarına yöneltmiştir. Kentsel yenileme kavramı, iste bu arayışların bir sonucu, bir çözüm yolu olarak ortaya atılmıştır. Kentsel yenileme; zaman içinde eskimiş ve yıpranmış kent dokularının günün sosyal ve ekonomik şartlarına uygun olarak değiştirilmesini sağlayan süreçtir. Sosyal ve ekonomik değişimlerin yarattığı baskıya karsı, eskimiş dokularda değişiklik yapmaya veya bunların yerine yenilerini getirmeye kentsel yenileme denir [48].

Kentsel yenileme kavramının özünde değişim, dönüşüm, canlanma, hayat bulma gibi kavramlarla ifade edilen bir dinamizm saklıdır. Bu dinamizm, zamanın, doğal ve yapay faktörlerin tahrip ettiği kent dokusunu kente kazandırmada temel faktördür. Bu tanımlardan yola çıkarak kentsel yenilemeyi, en genel anlamıyla, “zaman süreci içerisinde eskiyen, köhneyen, yıpranan, sağlıksız yasadışı gelişen ya da potansiyel arsa değeri üst yapı değerinin üzerinde seyrederek değerlendirilmeyi bekleyen ve yaygın bir yoksunluğun hüküm sürdüğü kent dokusunun, alt yapısının sosyal ve ekonomik programlar ile oluşturulup beslendiği bir stratejik yaklaşım içinde, günün sosyoekonomik ve fiziksel şartlarına uygun olarak değiştirilmesi, geliştirilmesi, yeniden canlandırılması ve bazen de yeniden üretilmesi” denmektedir [49].

Genel bir çerçevede, kentsel yenileme, tümüyle yok olmuş ya da farklı nedenlerle zaman içerisinde eskimiş, yıpranmış, bozulmuş, köhnemiş, çöküntü alanına dönüşmüş ve böylece vazgeçilmiş kentsel dokunun, farklı yöntemlerle günün sosyo-ekonomik ve fiziksel koşullarına göre değiştirilmesi, ıslah edilmesi ve yeniden canlandırılarak kente kazandırılması olarak ifade edilebilir. Kentsel yenileme; kamu girişimi ya da yardımıyla yoksul komşulukların yenilenmesi, yapıların iyileştirilmesi, daha iyi barınma koşulları, ticaret ve sanayi olanakları, kamu yapıları sağlanması amacıyla yerel plan ve programlar uyarınca kentlerin ve kent merkezlerinin tümünü ya da bir bölümünü günün değişen koşullarına daha iyi yanıt verebilecek bir duruma getirmek, ekonomik ve yapısal özellikleri iyileştirmesine olanak vermeyecek ölçüde kötüleşmiş olan yoksul konutların yıkılması ve

bunların oluşturduğu kent bölümlerinin yeni bir planlama düzeni içinde geliştirilmesini de amaçlamaktadır. Gelişmiş ülkelerde kentsel yenileme başlıca üç amacın gerçekleşmesine yardımcı olarak kullanılmaktadır. Bunlar yoksulluk yuvalarının temizlenmesi, kent merkezleri ve diğer kesimleri arasındaki ekonomik canlılık ayrımlarını gidermek ve kent merkezlerinde yerel yönetimlerin mali olanaklarının artırılmasıdır [50].

Kentsel yenilemenin dayandığı prensipler, aşağıdaki başlıklar altında tanımlanmıştır [51]:

- Kentsel dokunun detaylı analizine dayanmak,
- Fiziksel, sosyal ve ekonomik değişimlere yönelik adaptasyonu hızlı bir şekilde sağlamak,
- Bütüncül ve geniş içerikli birbirini tamamlayıcı stratejiler oluşturmak,
- Sürdürülebilirlik,
- Açık ve net hedefler belirlemek,
- Kaynakların en iyi şekilde kullanımını sağlamak (yönetişim),
- Girişimcileri ve bütün süreçten etkilenecek kesimleri bu sürece dahil etmek,
- Süreci denetlemenin önemini kavramak,
- Esnek ve gerektiğinde müdahale edilebilecek yaptırımlara sahip olmak,
- Farklı alanların farklı hızlarda gelişim gösterebileceğinin farkında olmaktır.

Kentsel yenileme, genellikle kent merkezinin yenilenmesi anlamında kullanılmasına ve çeşitli değişik tanımlar yapılmasına rağmen, kentsel alanda yer alan planlı veya plansız gelişmiş, ancak zaman içinde fiziksel, sosyal ve ekonomik nedenler dolayısıyla çöküntüye uğramış tüm bölgelerin günün gereksinimlerine uygun olarak planlı bir biçimde yeniden kent bütününe dâhil edilmesi olarak tanımlanabilir.

Kentlerin tarihi dokularının içinde bulunduğu kent merkezleri planlamanın ve çoğu zaman da kentsel yenilemenin konu alanı olmuşlardır. Bu nedenle kentsel yenileme kavramı incelenirken ele alınması gereken önemli kavramlardan biri kentsel koruma kavramıdır. Başarılı bir koruma politikası; yapıları, ilk karakterlerini, tarihi ve karakteristik değerlerini koruyarak, bilimsel verilere dayanarak restore ederek ve bu yapılara gelişmekte olan

toplumun gereksinmelerine göre fonksiyon yükleyerek gerçekleşir. Ancak korunması gereken kentsel alanlarda koruma-yaşatmaya yönelik uygulamalar, birbiriyle çatışan iki süreci içermektedir. Kent mekânında yaşanan ekonomik değişime ve bu değişimin sonuçlarına uyum sağlamayı amaçlayıcı yenileme çabaları ile değişimi ve yenileşmeyi kısıtlayıcı, alanın karakterini ve binaları korumayı hedefleyici koruma uygulamaları, es zamanlı olarak kent mekânı içerisinde yer almaktadır. Dolayısıyla, kentsel koruma planlaması ve uygulamaları, bir yandan doku içerisindeki sosyal ve ekonomik değişime ayak uydurmanın yollarını ararken, aynı zamanda alanın karakterinin de bozulmasını önleyen değişim ve uyum çabalarının yönetimi de kapsayıcı niteliktedir [36].

Kentsel koruma, kentsel yenilemenin bünyesinde barındırdığı ve aralarında sıkı bir ilişkinin var olduğu önemli bir dinamiktir. Kentsel yenileme gereksinmesinin en belirgin bir şekilde hissedildiği alanların başında eski kent merkezleri gelmektedir. Zaman içinde bozulan, tahrip olan ve çöküntüye uğrayan eski kent merkezlerinin yenilenmesi, kentsel koruma ilkeleriyle paralel bir strateji doğrultusunda yürütülmek durumundadır. Kültür mirası niteliği taşıyan, kentin gerçek kimliğini ortaya koyan ve bir yandan da canlı bir organizma gibi yaşayarak, gelişerek, değişerek kentin kalbi olma işlevini sürdüren kent merkezlerinin, günün gereklerine uyarak eskimeye karşı durmaya çalışırken özgün kimliklerini de koruma zorunluluğu “koruyarak yenileme” önkoşulunu benimsemeyi gerektirmektedir [49].

Ülkemizde kentsel yenileme süreci, Avrupa ülkelerine göre oldukça gerilerde seyretmektedir. Kentsel koruma bilincinin geç de olsa yerleşmeye başladığı ülkemizde, kentsel yenileme kavramı henüz yeni yeni telaffuz edilmeye başlanmaktadır [52].

Bu doğrultuda; ülkemizde 16.06.2005 onay tarihli 5366 Sayılı Yıpranan Tarih ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir. Kanunun amacı 1 inci maddede; “…yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karsı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılmasıdır. Bu Kanun, yukarıda belirtilen amaçlar doğrultusunda oluşturulacak olan yenileme alanlarının

tespitine, teknik altyapı ve yapısal standartlarının belirlenmesine, projelerinin oluşturulmasına, uygulama, örgütlenme, yönetim, denetim, katılım ve kullanımına ilişkin usul ve esasları kapsar.” şeklinde ifade edilmiştir.

Kentsel koruma alanındaki uzmanların çoğu, “yenileme alanları” kavramı içindeki “yenileme” teriminin uluslararası anlamından çarpıtılarak yeni görevler yüklenmiş olduğunu düşünmektedirler. Uluslararası terminolojide “yenileme alanı”, bozulmuş ve yeniden planlamaya açık bir bölgeyi tanımlarken, “sit alanı”, korunmaya değer bir kent dokusunu, tarihi anlamına, kurgusuna, katmanlarına, saygı gösterilmesi gereken bir varlığı belirtir. Yenileme alanı, korunmaya değer özellikleri olan kentsel sit değildir [7]. Bu konuda tartışmalar devam etmekte olup, özellikle 5366 sayılı Kanunla getirilen gerek yenileme alan sınırları belirlenirken gerekli kriterlerin tam olarak belirlenmemiş olması, gerek mülkiyet konusunda mevzuatta yetkilerin değiştirilmesi gerekse de kamulaştırmaya getirdiği yaklaşımlar nedeniyle eleştirilmektedir. İki farklı kavramın aynı anlama gelmesi, benzer işlem görmesi oldukça zordur. İki kavram farklı içerikte ve nitelikte kentsel alanları temsil ettiğinden, uygulamada da bu durum çelişki yaratacak, farklı statüler için uygun görülen koruma yenileme talepleri sonunda, koruma aleyhine müdahaleler öngörülmesi kaçınılmaz olacaktır [7].

BÖLÜM 3

KORUMA UYGULAMALARI İLE İLGLİ YASAL VE KURUMSAL ÇERÇEVE

3.1 Türkiye'de Kentsel Koruma Alanına İlişkin Yasal Sistem ve Gelişimi

Ülkemizde kültürel değerlerin korunmasıyla ilgili ilk yasal düzenlemeler, Osmanlı İmparatorluğu zamanında gerçekleştirilmiştir. Ancak, Osmanlı İmparatorluğu'nda da 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar tarihsel değerlerin korunması konusunda bilinçli bir çaba görülmemiştir. Osmanlıda eski eser kavramının ortaya çıkışı sanayi devrimini takiben Avrupalıların Osmanlı devleti sınırları içinde kazı yapmak istemeleri ve Osmanlı devletinin de bunun hukuki alt yapısını hazırlamaya çalışmasıyla başlamıştır. 1869 yılında ilk Asar-ı Atika Nizamnamesi çıkarılıncaya kadar eski eserlerin yasal durumları "Fıkıh" esaslarına göre belirleniyordu. Fıkıh kitaplarında da eski eserlerin yalnız "malik ve sahipleri belli olmayan taşınabilir eşyalar olmaları durumunda hangi koşullarla kimlere ait olacağı" konusunda hükümler bulunuyordu. O yıllarda özel mülkiyetteki çok değerli bir eser mülk sahibi tarafından rahatça sökülüp bozulabiliyor, yıkılabiliyordu. Ancak vakıf mülkiyetindeki yapılar ile dini yapılar rahatlıkla korunabiliyordu [53].

Eski eserlerin korunması ile ilgili ilk yasal önleme, 9 Ağustos 1858 tarihinde çıkarılan Ceza Kanununun 133. maddesinde rastlanır. Bu maddeye göre kutsal ve anıtsal yapıları tahrip edenlere para ve hapis cezası öngörülmektedir. 28 Zilhicce 1274/9.VIII.1858 tarihli Ceza Kanunnamesi 133. cü maddesinde Hayrat-ı şerife ve tezyinat-ı beldeden olan ebniye ve asar-ı mevzuayı hedm ve tahrib ve yahud bazı mahallerini kırıb rahnedar edenleri cezalandırmıştır. Bu hüküm sadece kutsal ve anıtsal yapılara girişilecek tecavüzleri cezalandırmaktadır. Buna rağmen, 1869 yılına kadar Osmanlı mevzuatına Eski Eser Hukuku ile doğrudan doğruya ilgili olarak giren tek hüküm bu madde olmaktadır [54].

Eski Eserler hukukunun temelini oluşturan ilk yasa 13 Şubat 1869 tarihli Birinci Asar-i Atika Nizamnamesidir. Özellikle arkeolojik kazı ve araştırma çalışmalarını denetlemeyi, ve bazı taşınır kültür varlıklarına tanım getirmeyi amaçlayan bu ilk yasal düzenlemenin arkasından 7 Nisan 1874 tarihinde ikinci nizamname yürürlüğe girmiştir. İkinci nizamname taşınır eski eserler kadar mükemmel yapılarında devletçe korunması gereğini benimseyen daha geniş kapsamlıdır. Burada getirilen en önemli hüküm eski eserlerin devlet malı olmasıdır [55].

Osman Hamdi Bey'in 1881 yılında müze müdürü olması koruma tarihimizde bir diğer önemli dönüm noktası olmuş ve edindiği kültürel ve sanatsal birikiminde desteği ile sadece müzecilik hareketlerinde değil, arkeolojik kazılar, mevzuat, taşınmazların korunması gibi birçok konuda kalıcı ve kurumsallaşmaya yönelik girişimlerde bulunulmuştur. Bunun sonucunda 21 Şubat 1884 tarihli üçüncü nizamname yürürlüğe girmiştir. Üçüncü Asar-ı Atika Nizamnamesi"nde Yunan ve Roma kalıntılarını kapsayan eski eser tanımı, sanat değeri olan yapı, heykel gibi mimarlık ürünlerini de içine alacak şekilde genişletilmiştir [55].

13 Mayıs 1889 tarihinde, o tarihe kadar çıkarılmış olan nizamnamelerdeki eksiklikleri gidermek ve eski eserlerin müzelerde saklanması işlemini düzenlemeyi öngören "Müze-i Hümayun Nizamnamesi" çıkarılmıştır. Bu nizamnamenin temel amacı Türk Eski Eserler Örgütünü kurmaktır [9].

Dördüncü Asar-ı Antika Nizamnamesi 20 Nisan 1906 yılında yayınlanmış ve Osmanlı döneminin son koruma mevzuatı olarak tarihe geçmiştir. Son nizamnameyle Türk İslam sanatı, görsel sanatlar, menkul ve gayrimenkul eserlerinin de korumaya alınması kabul edilmiştir. Dördüncü nizamname 1973 yılına kadar 67 yıl boyunca yürürlükte kalmıştır. 1914 yılında çıkarılan Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi, sadece taşınmaz kültür varlıklarını içeren ilk mevzuattır. 1917 yılında İstanbul'da kurulan Muhafaza-i Asarı Antika Encümeni, İstanbul le sınırlı kalsa da, getirdiği çalışma yöntemleri bakımından, özellikle tespit ve tescil konularında önemli hizmetler sağlamıştır [55].

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde Osmanlı geleneklerinden kopma ve çağdaşlaşma çabası ile birlikte mimari değerleri kapsamına alan koruma anlayışına, Türk tarihinin kültürel kökenlerini bulma çabaları hakim olmuştur. 1950'li yıllardan itibaren hızlı kentleşme sonucu yıkıma uğrayan eski eserleri koruma, 1960'larla birlikte ise devletin tarih ve kültür

değeri olan eserleri korumakla yükümlü tutulması çabaları görülmüştür. 1924 yılında hükümet, 1917 yılında oluşturulan “Asar-ı Antika Encümen-i Daimisi” tüzüğünü, “İstanbul'da Müteşekkil Muhafaza-i Asar-ı Atika Encümeninin Teşkilat ve Vazifelerine Dair Talimatname” olarak değiştirerek 1. İstanbul Eski Eserler Encümeni’ni onaylar. 1930 ve 1950 yılları arasındaki yasal gelişim Ankara’dan yayılan planlama olgusu düzenlemelerinde etkili olmuştur. Öncelikle Cumhuriyet yönetimi 1930 ve 1935 yılları arasında yasalarda değişiklikler yaparak Osmanlılardan kalan mevzuatı değiştirmiş ve yeni bir kurumsal düzenlemeye gidilmiştir. Bu kanunları saymak gerekirse; 1930 yılında ilan edilen 1580 sayılı Belediye Kanunu, 1593 sayılı ''Umumi Hıfzısıhha Kanunu'' ile 2033 sayılı ''Belediye Bankası Kuruluş Kanunu”dur. Bu kanunlar Anadolu devlet işletmelerinin kurulduğu kentlerin ve diğer önemli yerleşmelerin yeni modele uygun olarak çağdaşlaştırılmasını amaç edinmiştir. Bu amaç doğrultusunda tarihi kent çekirdekleri üzerinden ana arterler açılmış ve bu ana arterler Cumhuriyet Meydanları, Hükümet Konağı, ve Resmi Kurum binaları ile sonuçlanan ve tarihi eserlerin bulunduğu bölgelerin etraflarının açılarak, herkese gösterilerek korunması düşüncesi ile 1/500 ölçekli uygulama planları hazırlanmıştır [56].

10 Haziran 1933 yılında kabul edilen 2290 sayılı “Belediye Yapı ve Yollar Kanunu” ile, yapıların çevreleri ile birlikte bir bütün olarak korunması gerektiğine değinilmiş oluşturduğu nüfus projeksiyonu kavramı ile planlamaya kent bütününde bakışı oluşturmuş, eski eserlerin yoğun olduğu alanlarda özel bir planlama metodu olması gereği vurgulanmış, ayrıca, anıtsal nitelikli eski eserlerin her yönünde 10 metre açıklık (yapı yaklaşma sınırı) olması öngörülmüştür [56].

1930'larda, Cumhuriyetin ilanı, modernleşme hareketleri ve kentleşmenin şekillendirdiği yasal düzenlemeleri 1950 ve 1980 yılları arasında sanayileşme bu yasaların şekillenmesinde etkili olmuştur. Sanayileşmiş ülkelerde kentsel tarihi sitlerin korunması 2. Dünya Savaşından beri büyük önem taşımıştır. Ülkemizde bulunan mimarlar, restorasyon uzmanları, şehircileri burada gördükleri uygulamayı Türkiye'ye getirmeye çalışmışlardır fakat o dönemde yaşanan hızlı politik değişimler ve stratejiler bu uygulamalara elverişli çevre hazırlamamıştır. Bu değişimin temeli Türkiye'deki koruma sınırlarının batı ülkelerininkinden tamamen farklı kökenlere dayanmasıdır.

2 Temuz 1951 tarihinde 5805 sayılı “Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun” yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun amacı yurtiçinde korunması gereken mimari ve tarihsel özelliklere sahip anıtların ve diğer taşınmaz eski eserlerin koruma, bakım, onarım, restorasyon, islerinde uyulacak ilkeleri ve programları saptamak; saptadığı ilke ve programların uygulanmasını izlemek ve denetlemek; anıtlar ve taşınmaz eski eserlerle ilgili olarak kendisine sunulacak ve özel araştırmaları ile kurul üyeleri tarafından bilgi edinilecek her türlü konu ve uyuşmazlık üzerinde bilimsel görüş bildirmekle yükümlü yükümlü “Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK)” kurmak ve bu uygulamaların nasıl yapılacağına dair hükümler vermektir. Bu yasa tek anıtsal yapının korunması temeline dayanıyordu, daha sonraki yasal değişmeler kentsel sit kavramını da içine alacaktır. Bu dönemde kurulun görevleri tanımlanmış olup koruma kullanma dengesi yaşatma için işlev verme anlayışı benimsenmiştir. Eski eserlerin çökme tehlikesi olması halinde bile onarılması ve kurtarılması, kurul yetkisiyle korunmaları gerekli görülmeyen yapıların yıkılmadan önce rölövelerinin kurula gönderilmesi, İstanbul ve sahilinin surlarının korunması konuları benimsenen diğer uygulamalar olarak sayılabilir [57].

1950'lerden sonra sanayileşmenin etkisiyle hızlı kentleşme beraberinde kentin imarlı ve planlı olan merkezi iş alanları ve çevresinde nüfus artışı ve yoğunlaşmanın ortaya çıkmasını getirmiştir.

1956 yılında 6785 sayılı İmar Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanunla birlikte o dönemin planlama anlayışı yasallaşmış ve kentlerdeki planlama anlayışını belediye sınırlarından mücavir alanlara taşıyarak o dönemdeki büyüyen kentlerim imar sorununa bir çözüm arayışını yansıtmaktadır. Bu yıllarda eski eserlerin imar planlarında korunması düşüncesi tartışmasız benimsenmesi anlayışı kabul edilmiş olsa bile yürürlüğe giren İmar Kanunu ne yazık ki eski eser ve çevre konusunda uygulama yönünden açık ifadelere yer vermemektedir ancak 25. maddesi ile yeni yapıların komşu sınırlarına, yol ve su kenarlarına kara ve demiryollarına ve eski eserlerle yaklaşma mesafeleri özel nizamnamelerle belirlenmesi öngörülmüştür [56].

1957 yılında kabul edilen 7044 sayılı “Aslında Vakıf Olan Tarihi ve Mimari Kıymeti Haiz Eski Eserlerin Vakıflar Umum Müdürlüğüne Devri Hakkında Kanun’da taşınmaz eski eserlerin

korunması konusunda önemli bir adımdır. Kanunun 1. Maddesinde vakıf yolu ile meydana gelmiş, çeşitli kanunlarla hazine, belediye ve özel idarelerin mülkiyetine geçmiş korunmaları gerekli tarihi ve mimari kıymeti olan eski eserlerin mülkiyetinin tekrar Vakıflar Umum Müdürlüğü'ne devrolunduğu belirtilmiştir [9].

Dünyada koruma anlayışının önemli değişimlere uğradığı 1960lı yıllarda Türkiye'de de ülke yönetiminde yeni bir dönemin başladığı yıllar olmuştur. Bu dönemde koruma konusundaki en önemli yasal düzenleme 1961 Anayasası'dır. Anayasanın 50. maddesinde devletin tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtları korumakla yükümlü olduğu belirtilmektedir [57].

1960'lı yıllarda Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu uluslararası gelişmeleri takip ederek 1964 yılında Venedik'te toplanan Eski Eserler ile İlgili Uzman ve Teknisyenlerin Uluslararası II. Kongresinde alınan kararları içeren Venedik Tüzüğü'nü benimsemiştir. Benimsenen Venedik Tüzüğü ile birlikte tarihsel anıt kavramı, tek başına bir mimari eserle birlikte özellik taşıyan bir uygarlığın, belirli bir gelişmenin veya tarihsel bir olayın tanıklığını yapan kırsal veya kentsel sitleri de kapsayacak biçimde genişletilmiştir. Tüzükte korumanın kalıcı ve sürekli olması gerekliliği belirtilmiştir. Venedik tüzüğünün uluslararası düzeyde benimsenmesinden sonra UNESCO tarafından; tarihi anıtlar ve sitlerin korunması, muhafaza edilmesi ve değerlendirilmesine yönelik teoriler, yöntemler, teknikler ile ilgili her türlü araştırmayı desteklemek ve yönlendirmek amacıyla Uluslararası ve hükümetler dışı bir organizasyon olan ICOMOS; (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi – International Council on Monuments and Sites) 1965 yılında Varşova'da kurulmuştur. Türkiye bu örgüte üye olarak kültürel varlıklarına ilişkin araştırma ve belgeleme çalışmalarına katılmıştır [20].

1972 yılında 1605 sayılı imar yasasının 6. maddesi 6785 sayılı yasaya ek olarak çıkarılmış olup tarihi değeri olan anıtsal ve sivil mimarlık ürünlerinin korunmasının yanı sıra, bunlar ile bir bütünlük teşkil etmek üzere korunması gerekli çeşme, eski sokak ve meydancık tanımını kullanarak korumayı bir bütün içinde ele almayı öngörmüştür. Bu yasayla 1969 yılında çıkan yasadaki protokol bölge karamı güçlendirilmiştir. Yasanın bir diğer öngörüsü ise gerekli görüldüğü takdirde korumanın yerine getirilebilmesi için bu yapıların istimlaki

ya da sahibine bakım ve onarım için yardımcı olunması konusunda belediye ya da ilgili kuruluşların görevlendirilmesidir [56].

1973 yılında yürürlüğe giren 1710 sayılı 'Eski Eserler Yasası' ile koruma konusunda çağdaş değerler benimsenmeye başlanmıştır. 1710 yasası ile yeni tanımlamalar, kısıtlamalar getirilmiş ve koruma yaklaşımı yasallaştırılmıştır. Yasada yer alan "sit" ve "koruma alanı" tanımlarının yanında, bir alan ya da yapının eski eser kimliği kazanması için gerekli sürecin tanımlanması, GEEAYK'a tescil ve onarım kararlarını alma yetkisi verilmesi, imar planlarının yapımında GEEAYK'ın görüşünün alınma zorunluluğu ve bu planların korumayı sağlamak amacıyla değiştirilebileceği gibi birçok ilk yer almaktadır. Ülkemizdeki tarihi ve kültürel miras ve çevrelerin korunması süreci bu yasadan sonra 5805 ve 1710 sayılı yasalarla yürütülmeye başlanmıştır. Daha önceki yasalarda net bir biçimde ayrımı ve tanımı yapılmayan anıt, külliye, tarihi sit, arkeolojik sit, tabii sit kavramları bu yasayla birlikte tanımlanmış olup kapsadıkları alanlar belirtilmiştir. Ayrıca yasada bulunan 15. madde tarihi yapıt sahiplerine parasal ve teknik desteğin sunulacağına dair hüküm getirmiş olmasına rağmen bu desteği sağlayacak kaynaklar belirtilmemiş ve yaratılmamıştır. Daha önceden de bahsettiğimiz gibi koruma tek yapı veya anıt üzerinden yapılmaktaydı. Diğer bir değişle korumanın kapsam olarak en büyük alanı parsellerdi. Ancak 1710 sayılı kanun sit kavramını getirmiş ve bu kavramla birlikte koruma sınırları parsel düzeyinden alan düzeyine taşınmıştır. Bu düzenlemeyle birlikte korumanın boyutu ve ölçeği büyümüştür. GEEAYK tarafından verilen 13.02.1976 tarih ve 8891 sayılı karar kentsel sitin 1710 sayılı yasada belirtilen sit tanımı içinde kabullenmiştir. Buna göre kentsel sit kavramı için; yaşanılan kentlerin belli bir devirde belli bir kesiminde homojen olarak sosyal, ekonomik, kültürel durumunu yansıtan, özellikler veya tarihi veya bilimsel veya artistik veya arkeolojik veya etnografik veya edebi veya efsanevi önemi bakımından korunmaları ve değerlendirilmeleri gereken yerler" tanımı yapılmıştır. GEEAYK bu tanımın kabul edilmesi sonucunda birçok yeri kentsel sit alanı ilan etmiş ve bu alanlardaki imar planı yürütmeliklerini durdurmuştur. Bunun sonucunda plan uygulamaları durdurulan yerlerde hazırlanması beklenen "Sit Koruma-Geliştirme Planları" adı altındaki plan uygulama aşamasına gelene kadar "Geçiş Dönemi Yapılanma Koşulları" adı altında geçici yönetmelikler hazırlanması gerekmiştir. Bu yönetmeliklerde ön görülen imar durumları genellikle mevcut durum olarak kabul edilmiş ve sit içinde ruhsat alma işlemleri geçiş

dönemi yapılanma koşulları uyarınca hazırlanması gerekmektedir. Bu yapılara ruhsat onayı Kültür Bakanlığı izniyle Belediye denetimde verilmektedir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi 1967 yılında Venedik Tüzüğü benimsenmiş olmasına rağmen ilkeleri hemen uygulamaya koyulamamıştır. Kentsel sit alanı bazında koruma düşüncesine geçilmeden önce bahsettiğimiz gibi koruma anıt ve yapıt düzeyinde yapılmaktaydı. Bu da tarihi bir mahalleyi ya da sokağı korumak gerektiğinde tek tek tescil edilmesi ihtiyacını doğurmakta ve bu korumanın yapılmasına olanak vermemektedir. Yasadaki bu yetersizlik nedeniyle önemli tarihi kent ve kır yerleşimlerinin korunması çok gecikmiştir [57].

1980'li yıllar "modernite projesinin" aşındığı ya da yeniden yapılanma ve yabancılaşmanın yaşandığı yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır [56]. 1960'larda başlayan liberal ekonomi anlayışı bu dönemde artık tüm kurumları etkilemiştir. Bu ekonomik gelişme diğer dönemlerde de olduğu gibi politik ve yasal çerçeveyi de etkilemiştir. Böylelikle liberal ekonomi etkisini yeni Anayasanın oluşmasında etkili olmuştur. 1982 Anayasası 63. maddesinde "devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır. Bu varlıklar ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak yardımlar, tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir." hükmü getirilerek, devletin tarih ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlayacağı, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirler alacağı belirlenmiştir. Kentsel koruma çalışmalarının yetersiz kalması sonucunda 21 Temmuz 1983 tarihinde 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu yürürlüğe girmiştir. Kanunun amacı 1 inci maddede; "korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmektir." şeklinde ifade edilmiştir. Bu kanun; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hususları ve bunlarla ilgili gerçek ve tüzel kişilerin görev ve sorumluluklarını kapsar. Kanunun yürürlüğe girmesi ile birlikte 1710 sayılı eski Eserler Kanunu ve 5805 sayılı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Kuruluş Kanunu iptal edilmiştir. Bu kanun çerçevesinde koruma konusunda yeni bir yasal ve yönetimsel çerçeve oluşturularak ilgili kuruluşların görevleri, yetki ve sorumlulukları belirlenmiştir. 2863 sayılı Kültür ve

Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası, 1987 yılında çıkarılan 3386 sayılı yasa ve 2004 yılında çıkarılan 5226 sayılı yasalar ile bazı maddelerinde değişikliğe uğramıştır.

2863 sayılı kanun ile birlikte; 'bütün kültür ve tabiat varlıklarının devlet malı niteliğinde olduğu' kanunda kabul edilerek; Kültür varlıkları, tabiat varlıkları, sit ve koruma kavramı yeniden tanımlanmıştır. Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile GEEAYK'nın görevi sona ermiş ve Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu oluşturulmuştur. 3386 sayılı Kanunla 2863 sayılı Kanunda yapılan değişiklik ile Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu adını almış, ayrıca koruma hizmetlerinin yerinden yürütülmesini sağlamak üzere Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları oluşturulmuştur. 5226 sayılı Kanunla 2863 sayılı Kanun'da yapılan değişiklik ile de Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarına dönüştürülmüştür.

2863 sayılı kanunun koruma açısından getirdiği en önemli yasal düzenleme; kentsel sit ve koruma amaçlı imar planı kavramlarını yasallaştırmasıdır Yasal düzenlemedeki en önemli gelişme Koruma Amaçlı İmar Planı kavramıdır. Bu sayede koruma artık tek başına bir eylem olarak değil planlı bir süreç olarak düşünülmeye başlamıştır.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu iki kavram getirmektedir. Bu kavramlar koruma konusunun kapsam genişliğine göre verilmiş olup tek yapı ölçeğindeki korunması gerekli, kültür ve tabiat varlığı ve sitler olarak ayrılmıştır. 3386 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Kanunu'nda tek yapı ve objelerin korunması ile ilgili ayrıntılı tanımlara yer verilmiştir. 3386 sayılı kanun ile sit kavramının tanımı genişletirilmiş ve kentsel sit, doğal sit, tarihi sit ve arkeolojik sit kavramları yasalarımıza girmiştir. Tek yapı ölçeğindeki eserlerin korunması yasanın 6., 7. ve 8. maddeleriyle kapsanmaktayken 17. madde de sitlerle ilgili konuları kapsamaktadır. Bu farklılaşma nitelik, durum ve ölçek bakımından çeşitlilik yaratmaktadır. 2004'e kadar olan bu yasal değişimler sürece yayılmış bir biçimde gerçekleşmiş olup tek başına anıt veya yapı korunmasından alansal korumaya ve planlamaya geçilmiştir. 2004 yılından itibaren ise çıkarılan 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile uluslararası koruma normlarına ulaşılmak amaçlanmıştır [57].

5226 sayılı yasa, Türkiye'de korumayı detay ölçek kararlarından, üst ölçekli ve bütüncül bir yaklaşıma taşımayı öngörmekte, koruma konusuna; sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde ilgili idarelerin görüşü ve Bakanlık onayı ile belirlenen yerler olarak tanımlanan "Yönetim Alanı" ve bu alanlarda hazırlanacak "Yönetim Planı" kavramlarını eklemektedir. Koruma Amaçlı İmar Planlarının yapılmaması halinde, Geçiş Dönemi Koruma Esasları ve Kullanma Şartları'nın, Plan yapılıncaya kadar durdurulacağı hükmü ve sit alanının kentle bütünleşmesi ve bir etkileşim alanı ile birlikte planlanması amacıyla sit alanının etkileşim çevresine ait, varsa, 1/25000 ölçekli plan kararları ve notlarının alanın sit statüsü dikkate alınarak yeniden gözden geçirileceği hükümleri ilgili idarelerin Koruma Planı yapmaları zorunluluğunu pekiştirmekte, planlama ve koruma konusunda merkezi ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşlarının eşgüdümünü sağlamayı amaçlamaktadır [58].

Yasada tanımlanan kültür varlığı, ören yeri, koruma amaçlı imar planı, çevre düzenleme projesi, yönetim alanı, yönetim planı, bağlantı noktası kavramları şu şekilde tanımlanmıştır:

Kültür Varlıkları: Tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yeraltında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır.

Ören Yeri: Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli uygarlıkların ürünü olup, topoğrafik olarak tanımlanabilecek derecede yeterince belirgin ve mütecanis özelliklere sahip, aynı zamanda tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan dikkate değer, kısmen inşa edilmiş, insan emeği kültür varlıkları ile tabiat varlıklarının birleştiği alanlardır.

Koruma Amaçlı İmar Planı: Bu Kanun uyarınca belirlenen sit alanlarında, alanın etkileşim-geçiş sahasını da göz önünde bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla arkeolojik, tarihi, doğal, mimarî, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmasına dayalı olarak; halihazır haritalar üzerine, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer

yaratan stratejileri, koruma esasları ve kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, alt yapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel sahiplilik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanan, hedefler, araçlar, stratejiler ile plânlama kararları, tutumları, plân notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar plânlarının gerektirdiği ölçekteki plânlardır.

Çevre Düzenleme Projesi: Ören yerlerinin arkeolojik potansiyelini koruyacak şekilde, denetimli olarak ziyarete açmak, tanıtımını sağlamak, mevcut kullanım ve dolaşımdan kaynaklanan sorunlarını çözmek, alanın ihtiyaçlarını çağdaş, teknolojik gelişmelerin gerektirdiği donatılarla gidermek amacıyla her ören yerinin kendi özellikleri göz önüne alınarak hazırlanacak 1/500, 1/200 ve 1/100 ölçekli düzenleme projeleridir.

Yönetim Alanı: Sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla, plânlama ve koruma konusunda yetkili merkezî ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerlerdir.

Yönetim Plânı: Yönetim alanının korunmasını, yaşatılmasını, değerlendirilmesini sağlamak amacıyla, işletme projesini, kazı plânı ve çevre düzenleme projesi veya koruma amaçlı imar plânını dikkate alarak oluşturulan koruma ve gelişim projesinin, yıllık ve beş yıllık uygulama etaplarını ve bütçesini de gösteren, her beş yılda bir gözden geçirilen planlardır.

Bağlantı Noktası: Yönetim alanı sınırlarında yer almamakla birlikte, arkeolojik, coğrafi, kültürel ve tarihi nedenlerle veya aynı vizyon ve tema etrafında yönetim ve gelişiminin sağlanması bakımından bu yer ile irtibatlandırılan kültürel varlıklardır.

5226 sayılı Kanunun 10 uncu maddesi ile; büyükşehir belediyeleri, valilikler, Bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde kültür varlıkları ile ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek üzere, koruma, uygulama ve denetim bürolarının (KUDEB), bunun yanında, il özel idareleri bünyesinde, kültür varlıklarının korunmasına yönelik röleve, restitüsyon,

restorasyon projelerini hazırlayacak ve uygulayacak proje büroları ve sertifikalı yapı ustalarını yetiştirecek eğitim birimlerinin kurulması hükümleri getirilmiştir.

Yasada yapılan değişikliklerle koruma planlaması ile eylem alanlarının ve önceliklerinin belirlenmesi olanaklı hale getirilmeye çalışılmıştır. Başka bir değişle koruma alanında yapılan planlamalar sadece fiziki açıdan değil yönetsel ekonomik açıdan ele alınmış olmakla birlikte bir süreç olarak düşünülmeye ve bu sürecinde de planlamaya başlaması anlayışı yerleşmeye başlamıştır. Bu kanuna tabii yapılan koruma planları bugüne kadar yapılan koruma planlarından Katılımcı Alan Yönetimi Modeli ile ayrılmaktadır. Bu model ile yeni kaynak sağlanması, örgütlenme modelleri üretilmesi, planlama etapları ile uygulamada görev alacak sorumlulukların belirlenmesi ve kullanıcı katılımı sağlanarak sürdürülebilir bir yönetim modeli sağlanmaktadır. Bu özellikleri ile daha önceden de bahsettiğimiz gibi çok aktörlü bir planlama anlayışı getirilmiş ve uluslararası normlara planlama açısından yakınlık sağlanmaya başlanmıştır. Bu yasa ile birlikte günümüzde hazırlanan koruma planlarının katılımcı, sürdürülebilir, süreçsel ve her açıdan ele alınan nitelikte olması sağlanmaya çalışılmıştır [57].

“2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Yasasının, 7. maddesinde, Büyükşehir belediyesinin görev, yetki ve sorumluluklarını; ‘‘kültür ve tabiat varlıkları ile tarihi dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekanların ve işlevlerinin korunmasını sağlamak, bu amaçla bakım ve onarım yapmak, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa etmek’’, ilçe belediyelerinin görev ve yetkilerini ise; ‘‘sağlık, eğitim, kültür tesis ve binalarının yapım, bakım ve onarımı ile kültür ve tabiat varlıkları ve tarihi dokuyu korumak, kent tarihi bakımından önem taşıyan mekanların ve işlevlerinin geliştirilmesine ilişkin hizmetler yapmak’’ şeklinde tanımlamaktadır. 5216 ve 5226 sayılı kanunlar ile, yerel yönetimler, tarihi doku korunmasında karar alma ve uygulama yapma yetkisine sahip olmuşlardır. Yerel yönetimlere, koruma ve planlama çalışmaları ile ilgili sorumluluk ve yetkiler veren bir diğer kanun 2005 yılında çıkarılan 5390 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunu’nda, “kentin gelişimine uygun olarak eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek ve kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulamak” görevi yerel yönetimlere verilmektedir.

5216 ve 5390 sayılı yasalar, koruma uygulamalarını doğrudan etkileyecek, ‘‘kentsel dönüşüm’’ kavramını ilk kez ifade etmekte, belediyelerin kentsel dönüşümde alacakları yetki ve yükümlülükleri belirlemektedir. Her iki kanun da kentsel dönüşüm alanlarına ilişkin niteliksel tanımlama getirmemekte, dönüşüm alanlarını belediye veya mücavir alan sınırları içerisinde kalan ve en az 50.000 m2 büyüklüğünde alanlar olarak belirlemektedir. Alanın belirlenme yetkisi, ilgili belediye meclisine, onaylanması ise Bakanlar Kurulu kararına bırakılmaktadır. 2004 tarihli 5162 sayılı Toplu Konut Kanunu ve Genel Kadro ve Usulu Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerin Toplu Konut İdaresi Başkanlığına Ait Bölümünde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile planlama, dönüşüm uygulaması yapma ve proje üretme yetkileri, kentsel dönüşümün merkezi düzeydeki uygulayıcısı olan Toplu Konut İdaresine-TOKİ, verilmektedir [58].

2005 yılında çıkarılan 5302 sayılı İl Özel İdareleri Kanunu, Bakanlıklar ve diğer merkezi idare kuruluşlarına; yapım, bakım ve onarım işleri, devlet ve il yolları, içme suyu, sulama suyu, kanalizasyon, enerji nakil hattı, sağlık, eğitim, kültür, turizm, çevre, imar, bayındırlık, iskan, gençlik ve spor gibi hizmetlere ilişkin yatırımlar ile bakanlıklar ve diğer merkezi idare kuruluşlarının görev alanına giren diğer yatırımları, kendi bütçelerinde bu hizmetler için ayrılan ödenekleri il özel idarelerine aktarmak suretiyle gerçekleştirebilme yetkisi getirmektedir. Yasa gereğince; İl Özel İdareleri belediye sınırları dışında kalan alanlarda, belediyelerin yapmakla yükümlü oldukları görevleri üstlenmekte, kültür ve turizme yönelik etkinlikler yapma ve il çevre düzeni planını hazırlamakla yükümlendirilmektedir. Belirli bir projenin gerçekleştirilmesi amacıyla özel idareye aktarıldığı halde, aynı mali yılı takip eden yıl sonuna kadar kullanılamayacağı anlaşılan ödenekler, ilgili Bakan onayı ile başka bir projede de kullanılabilecek, aynı veya başka bir il özel idaresine veya ilgili mevzuatı çerçevesinde kullanılmak üzere TOKİ’ye aktarılabilecektir. Bu düzenlemelerle kentsel gelişim ve dönüşüm alanlarında yapılacak uygulamalara bütçe yaratılması sağlanmaya çalışılmakta ancak, plan ve koruma hiyerarşisi içerisinde yeni yetki ve sorumluluk dağılımları da tanımlanmaktadır [58].

16 Haziran 2005 tarihinde 5366 sayılı “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun" yürürlüğe girmiştir. Kanunun Genel Gerekçesinde; kentsel dönüşüm ve gelişim alanı ilan edilen yerler için

hazırlanan plan ve projelerin hızla uygulanabilmesinden, kurum ve kuruluşlar arasında yetki ve mülkiyet çatışmasını önleyebilmek için bu alanların bu Kanun çerçevesinde yapılan çalışmalara ve hazırlanan plan ve projelere tabi olmasından ve diğer planların durdurulmasından bahsedilmektedir. Ayrıca, belediyelerin bu uygulamaları hızlı ve etkin bir şekilde yürütebilmeleri için normal kamulaştırma sürecinin dışında daha etkin yetkilere sahip olmaları gerektiği ifade edilmiştir

Kanunun amacı 1 inci maddede; , "…yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karsı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılması" olarak tanımlanmıştır. Bu Kanun, yukarıda belirtilen amaçlar doğrultusunda oluşturulacak olan yenileme alanlarının tespitine, teknik altyapı ve yapısal standartlarının belirlenmesine, projelerinin oluşturulmasına, uygulama, örgütlenme, yönetim, denetim, katılım ve kullanımına ilişkin usûl ve esasları kapsar." seklinde ifade edilmiştir.

5366 sayılı kanunla birlikte, kentsel sit alanlarında "yenileme" kavramı ilk kez kullanılmıştır. Yasa kapsamı sadece sit alanlarında yürütülecek yenileme uygulamalarını düzenlemekle sınırlı tutmakta, yetki İl Özel İdareleri ve Toplu Konut İdaresi'ne verilmektedir.

Kanuna göre; yenileme alanı belirlenmesine ilişkin olarak 2.'nci madde de "Yenileme alanları, il özel idarelerinde il genel meclisi, belediyelerde belediye meclisi üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararı ile belirlenir. İl özel idaresinde il genel meclisince, büyükşehirler dışındaki belediyelerde belediye meclisince alınan kararlar Bakanlar Kuruluna sunulur. Büyükşehirlerde ise ilçe ve ilk kademe belediye meclislerince alınan bu kararlar, büyükşehir belediye meclisince onaylanması halinde Bakanlar Kuruluna sunulur. Bakanlar Kurulu projenin uygulanıp uygulanmamasına üç ay içinde karar verir." denilmektedir.

Kanunun uygulamaya ilişkin 3 üncü maddesine göre; "Yenileme alanları olarak belirlenen bölgelerde il özel idaresi ve belediye tarafından hazırlanan veya hazırlatılan yenileme

projeleri ve uygulamaları ilgili il özel idareleri ve belediyeler eliyle yapılır veya kamu kurum ve kuruluşları veya gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerine yaptırılarak uygulanır. Bu alanlarda Toplu Konut idaresi ile ortak uygulama yapılabileceği gibi, Toplu Konut idaresine de uygulama yaptırılabilir.

Yenileme alanı içinde yapı parsellerindeki uygulamalarda kendi parseli ve yapısı aynen korunarak yenilenecek yapılar, projenin bütünlüğünü bozmamak şartıyla belediyece kabul edilen projeye bağlı kalmak ve il özel idaresi ve belediyenin belirleyeceği amaçta kullanılmak kaydıyla parsel sahibince yapılabilir. Bu durumlarda uygulamanın projeyle es zamanlı olarak başlatılması ve tamamlanması esastır. Aksi takdirde il özel idaresi ve belediyece bu Kanun hükümleri uygulanır. Her ne kadar madde gerekçesinde keyfi uygulamaların önüne geçilmesi vurgulanmışsa da yürürlüğe giren madde ile yenileme alanı ilan edilen bölgelerde yer alan yapıların kamulaştırılması ve boşaltılmasının yanında, yıkımı da yasallaştırılmıştır. Oysa ikinci bölümde ele alınan örneklerde de değinildiği gibi, yenilenmesi öngörülen alanlarda yapıların boşaltılması bir yana, bu alanlardaki mülk sahiplerinin koruma etkinliğine katılması ve bunun sonucunda kendilerinin de fayda elde etmesi hedeflenmiştir.

3 Temuz 2005 tarihinde çıkarılan 5393 sayılı Belediye Kanunu, belediyelerin görev ve yetkilerini; ‘‘kültür ve tabiat varlıkları ile tarihi dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekanların ve işlevlerinin korunmasını sağlayabilir, bu amaçla bakım ve onarımını yapabilir, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa edebilirler’’ şeklinde tanımlamaktadır. Kanun, bir tür sit alanı belirleme yetkisini belediye meclislerine vermekte, alanın seçiminde göz önüne alınacak kriterleri bilimsel metodlar yerine fiziksel ve subjektif tanımlamalara dayandırarak, kent dokularının tarihi alanları ile birlikte mevcut ve gelişme alanlarını da planlama kavramının dışına taşımaktadır [50]. 5393 sayılı Kanun’da değişiklik yapan 2010 tarihli 5998 sayılı “Belediye Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun” ise, bir alanın kentsel dönüşüm ve gelişim alanı olarak ilan edilmesi koşullarını genişleterek, ‘‘üzerinde yapı olan veya olmayan imarlı ve imarsız alanlar’’ kapsamını tanımlamaktadır. Kanun’un 73. maddesine göre, Belediye, meclisi kararıyla; konut alanları, sanayi alanları, ticaret alanları, teknoloji parkları, kamu hizmeti alanları, rekreasyon alanları ve her türlü sosyal donatı alanları oluşturmak, eskiyen kent

kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek, kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak veya deprem riskine karşı tedbirler almak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilmektedir. Bir alanın kentsel dönüşüm ve gelişim alanı olarak ilan edilebilmesi için belirtilen şartlardan birinin veya bir kaçının gerçekleşmesi ve bu alanın belediye veya mücavir alan sınırları içerisinde bulunması gerekmekte, kamunun mülkiyetinde veya kullanımında olan yerlerde ise kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı ilan edilebilmesi ve uygulama yapılabilmesi Bakanlar Kurulu kararı gerektirmektedir.

04.02.2009 tarih ve 5835 sayılı 'Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 3 üncü maddesi ile 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun uyarınca ilan edilen yenileme bölgelerinde yenileme projelerini onaylamak üzere 5366 sayılı Kanun uyarınca oluşturulan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarının da 2863 sayılı Kanunun 57'nci maddesinde belirtilen işleri yapmakla görevli ve yetkili olduğu hükmü getirilmiştir. Bunun sonucunda, 5366 sayılı Kanun amacından sapmış, Koruma Bölge Kurullarının gündemlerinin rahatlatılması amacıyla kurulan Yenileme Alanı Koruma Bölge Kurulları da mevcut Koruma Bölge Kurulları gibi çalışmaya başlamıştır.

20 Şubat 2008 tarinde çıkarılan 5737 sayılı 'Vakıflar Kanunu', vakıflara ait taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarını, Varlıklar Genel Müdürülüğü ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile kullananları tarafından korunacağını belirtmektedir. Kanun'nun 28. Maddesi, vakıflara ait taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının tespiti, envanterinin çıkarılması, korunması kamulaştırılması, değerlendirilmesi, onarımı, restorasyonu ve gerektiğinde yeniden inşası görevlerini Genel Müdürlüğe vermektedir.

2011 yılında çıkarılan 644 sayılı 'Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname' ile 648 sayılı 'Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname'yle Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nı taşınır tabiat varlıkları hariç tabiat varlıkları, doğal sit alanları ve bunlara ilişkin koruma alanları ile ilgili olarak görevli ve yetkili bakanlık olarak belirlemektedir. KHK'lerin, 1983 yılından itibaren Kültür Bakanlığı sorumluluğunda bulunan bu alanlardaki karar alma yetkisini, Çevre ve Şehircilik Bakanığı'na vermesi,

koruma politikasının bütüncül korumadan uzaklaştığını, kültürün ve doğanın birbirinin içinde gelişen ve birbirini etkileyen olgular olduğunu göz ardı ettiğini ve yeni yetki sorunları yaratacağını vurgulamakta yarar bulunmaktadır [58].

Şehirler küreselleşmeyle birlikte keskinleşen rekabet ortamında serbest hale gelen yatırım ve sermaye akışını kendilerine çekebilmek için, daha girişimci bir nitelik kazanmış ve kentin imajının yerel ekonomi yararına kullanılmasının yollarını geliştirmeye başlamışlardır.

3.2 Türkiye'de Kentsel Koruma Alanına İlişkin Kurumsal Sistem ve Gelişimi

Ülkemizde koruma olgusunun kurumsallaşmaya başlaması çalışmaları 19. Yüzyıl ortalarına doğru başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde başlayan korumacılık müzecilik anlayışıyla ele alınmış bu doğrultuda çeşitli kurumsal yapılanmalar oluşturulmuştur. Bu dönemlerde yetkili olan kurum ve kuruluşlara bakıldığında bunları Müze Müdürlüğü, Asar-ı Antika Müdürlüğü, Vakıf Kurumu, Yerel Yönetimler ve Özel Kurumlar olarak sayabiliriz.

Ülkemizde korumadaki kurumsal yapılanma müzecilik anlayışıyla paralel olarak müze korumacılığı şeklinde doğmuştur. 1846 yılında, Sultan Abdülmecit'in Ahmet Fethi Paşa tarafından eski silahların İstanbul'da Ayairini (Hagis Eirene) kilisesinde Mecmua-i Esliha-ı Atika ve Mecmuai Asur-ı Atika adı altında toplaması ile ilk müze binası ortaya çıkmıştır. 1848'de St. İrene Kilisesinde, çağının gereklerine göre kurulan müze ile Batı'da örnekleri olan müzeciliği ülkeye getirmek ve çağdaş bir imaj sağlamak amaçlanmıştır. Tanzimat döneminde Sadrazam Ali Paşa zamanında kazılardan çıkarılan eserleri toplayarak müze kurulması fikri ile ilk defa Müze-i Hümayun (İmparatorluk Müzesi) kuruldu. Sadrazam Mahmut Nedim Paşa zamanında müze kaldırılmıştır. Ahmet Vefik Paşa Sadrazamlığı zamanında Müze-i Hümayun tekrar kurulmuştur. Eski eserlerin korunması fikrinin gelişmeye başladığı yıllarda, korum ilkelerini saptamak, denetlemek amacıyla 1881 yılında kurulan Sanayi-i Nefise Mektebi (Güzel Sanatlar Okulu) bünyesinde bir Meclis- i Ali (Yüce Meclis) oluşturulması ve oluşturulan bu Yüce Meclis'in eski binaların onarımını ve bu onarım şeklini ilgililerine hatırlatılmasını ve gösterilmesini öngörmüştür [9].

1881 yılında Osman Hamdi Bey'in Müze Müdürlüğüne getirilmesi ülkemizde korumanın gelişimi açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Osman Hamdi Bey zamanında önemli kazılar kazılar yapılarak pek çok sanat eseri yabancıların eline geçmeden müzelere konulmaktaydı. Genişleyen Müze yönetimi için 1889 yılında çıkarılan Müze-i Hümayun Nizamnamesi ile müzenin yönetimi, çalışan personelin görevleri, eski eserlerin bakımı ve onarımı hakkında önemli hükümler getirilmiş, vilayet müzelerinin kurulması konusu öngörülmüştür. Bu nizamname ile aslında Türk Eski Eserler Örgütü kurulmuş, bu örgütün başına da Müze-i Hümayun Müdürü getirilmiştir. Müzenin koruma sorunlarının çözümünde yetersiz kalmasından dolayı 1917 yılında "Muhafaza-i Asarı Atika Encümen-i

Daimisi" kurulmuştur. Türkiye'de korumayı denetleyen ve karar organı olan bu ilk kurum İstanbul'da da pek çok eserin belgelenmesini sağlayıp, Muhafaza-i Abidat Nizamnamesinin uygulanmasında da büyük ölçüde söz sahibi olmuştur [9]. 1917 yılında kurulan Asar-ı Antika Encümen-i Daimisi daha sonraki yıllarda Muhafaza-i Asar-ı Antika Encümeni ve Eski Eser Koruma Encümeni olarak anılmıştır. O dönemdeki müze müdürü olan Halil Edhem Beyin taşınmaz eski eserlerin yıkımı karşısında Müzenin yetersiz olduğunu farketmesi ve personelin müze işleriyle daha çok ilgilenmesi amacıyla ayrı bir komisyon oluşturulması isteği Maarif Nezaretine bildirilmesi sonucunda yapılanmaya gidilmiştir.

Osmanlıda büyük ve önemli eski eserlerin korunması vakıf sistemi içerisinde gerçekleştirilmiştir. Herhangi bir vakfa ait olmayan eski eserler ise sahipsizlikten dolayı bakımsız kalmışlardır. Tanzimat döneminde yaşanan yasal değişikliklerle birlikte kurumlar yeniden örgütlendirilmiş ve bireysel sistem yerini merkeziyetçi sisteme bırakmıştır. Vakıfların yönetimi içinde Evkaf Nezareti oluşturulmuştur. Evkaf Nezaretine ise mevcutta bulunan bazı vakıfların mülkiyeti ve yönetimi devredilmiştir. Giderek artan vakıf sayısıyla birlikte artan vakıf gelirlerinin bir bölümü onarım masrafı olarak ayrılmıştır. O dönemde koruma konusunda yetkili bir diğer kuruluş yerel yönetimlerdir. 1917 yılında Muhafaza-i Abidat Hakkında Nizamname yürürlüğe girmiş ve belediyelere kent merkezlerinde bulunan tarihsel özelliği olan yapıların kitabe gibi bölümlerini belgelemek koşuluyla kısmen ya da tamamen yıkma hakkını tanınmış, ardından çıkarılan bir başka nizamname ile yıkılan yapıtların arsa ve kalıntılarının da belediyeye verilmesi öngörülmüştür [9].

Bu dönemde değinilecek olan son kurum ise özel kurumlardır. İstanbul Şehri Muhipleri Derneği, eski eserlerin korunmasını sağlayacak yasal düzenlemelerin oluşmasına katkıda bulunan sanatsever, eğitimli İstanbullu aydınlardan ileri gelenler, İstanbul'un güzelliklerini ve değerli sanat eserlerini, tarihi ve mimari anıtlarını ortaya çıkarmak, bu eserlerin toplum tarafından değerlerinin anlaşılmasını sağlamak, araştırmalar yaparak yayınlamak, korunmaları için resmi girişimlerde bulunmak amacıyla 1912 yılında bir dernek kurmuşlardır. Derneğin 1913 yılında yayınladığı çalışma raporu ile İstanbul'da bulunan önemli eski eserlerin belgelenip korunmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Ancak diğer kuruluşlar gibi bu dernek de I.Dünya Savaşı ile birlikte etkinliği azalmış ve kapanmıştır [59].

Osmanlı Döneminin sona ermesi ve Cumhuriyet Döneminin temellerinin atıldığı 1923-1950 yılları arasındaki dönemde Türkiye'de siyasal ve yasal açıdan birçok değişiklik yaşanmış ve bunlar da yeni dönem Türkiye'sine uyum sağlamak için yeni kurumsal yapılanmalar ya da mevcut kurumsal yapılanmalarda değişiklikler yapılması gereğini doğurmuştur. Cumhuriyet dönemi sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan Osmanlı döneminden tamamen ayrı bir şekilde yapılanma başlatmıştır. Bu dönemde çağdaşlaşma düşüncesi önem kazanmış ve bunun sonucu olarak Osmanlı ile bağlantılar koparılmak istenmiştir. Bu isteğin sonucu olarak da Osmanlı eserleri hor görülmüş, bazı eski eserler tahrip edilmiş, birçok eski eser de işlevini yitirmiştir. Bu dönemde yaşanan yeni ve eski çatışması sonucunda günlük yaşamda çağdaşlaşma hareketi gerçekleşirken eski eserlerin terk edilme süreci başlamıştır. Bu süreç sonunda da birçok eski eser tahrip olmuştur. Cumhuriyet döneminde ulus olma süreci Türk Kimliğini vurgulamış ve tarihsel kentlerin sadece İslam veya Osmanlı değil daha eski uygarlıkları da kapsadığı düşüncesi benimsenmiştir fakat kalıcı olma ve tarihsel sürekliliği sağlama ülkede geleneksel yapıları korumada etkili olamamıştır. Bu dönemde en önemli sorun savaş sonrası tahrip olan Başkent Ankara'nın ve Anadoluda bulunan diğer kentlerin yeniden imar edilmesi olmuştur. Bu süreçlerde kaybedilen ve tahrip edilen eski eser ve yapılar toplum tarafından göz ardı edilmiştir. Cumhuriyet döneminin başında; yapılan savaşlarla nitelikli ve eğitimli insan gücünü kaybetmiş, yeni yönetim biçiminin gerektirdiği kurumsal yapısını oluşturmak durumunda olan devlet, aynı anda birçok alanda atılım yaparken, aydınlar hareketi olan koruma anlayışına ve etkinliklerine öncelik verememiştir. Cumhuriyetin bu ilk yıllarında etkili olan kurumları Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Bayındırlık Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Milli Saraylar Daire Başkanlığı, Yerel Yönetimler ve Özel Kurumlar olarak sayabiliriz [59].

Cumhuriyet dönemine Osmanlı döneminden kalan müzecilik ile ilgili kurumlar; Merkezi İstanbul Müzeleri olan Müze-i Hümayun, salt İstanbul ile ilgili konularda görev yapan Asarı Atika Encümeni Daimisi, Vakıf mallarının yönetimi, vakıf kökenli yapıların bakım ve onarımıyla görevlendirilen Evkafı Hümayun Nezareti ve aynı kurumun içinde 1914'te oluşturulan İnşaat ve Tamirat Müdüriyet-i Umumiyesi adındaki birimlerdir [54]. Cumhuriyet dönemi ile birlikte eski eser korumayla ilgili kurumların güçlendirilmesi ve ülke çapında yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. 1920'de Maarif Vekaletine bağlı, müzecilik

hizmetlerini yürütmek için Türk Asar-ı Atikası Müdürlüğü kurulmuş, bu birim bir yol sonra Hars Müdürlüğü adını almıştır. Bu müdürlük Eski Eserler ve Müzeler Örgütü'nün temelini teşkil etmiş, eski eserleri korumayı ve denetlemeyi, kütüphaneleri korumayı, tarihi anıtları belirlemeyi ve Türk Etnoğrafyasına ait belgeleri toplamayı görev edinmiştir. 1922 yılında Hars Dairesi bünyesinde iki kola ayrılarak Asar-ı Atika ve Müzeler Müdürlüğü ile Kütüphaneler ve Güzel sanatlar Müdürlüğünü oluşturmuştur. Bu ayrılmadan sonra Asar-ı Antika ve Müzeler Müdürlüğü kendi görevlerinin yanında ek olarak koruma konusuna da yönelmiştir. 1924 yılında yayınlanan 17 maddelik İstanbul'da Müteşekkil Muhafaza-i Asar-ı Atika Encümeni Teşkilat ve Vazifelerine Dair Talimatname adlı tüzük Eski Eserleri Koruma Encümeninin görevlerini bildirmiştir. Buna göre Maarif Vekaleti, İstanbul Belediyesi ve İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğünden gelen başvurulara ilişkin görüş bildirmek, ya da bilgilendiği konularla ilgili işlemleri yürütmek ve yapıların korunmasının gerek olup olmadığına karar verip tescil yapmak ve onaylamak görevleri arasında yer almaktadır. Eski eserlerin yerlerinin belirtilmesi işaretlenmesi ve bilgi verilmesi asıl olarak o dönemde Milli Eğitim bünyesinde Eski Eser ve Müzeler Genel Müdürlüğünün ve Anıtlar Şubesinin kurulmasıyla başlamıştır. Çalışmalar süresince eski eserlerin konumu haritalarda işaretlenmiş ve arşiv oluşturulmaya başlanmıştır. Fakat bunların korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla herhangi bir karar veya kurum oluşturulmamış, sadece anıt niteliği taşıyan yapıların saptanması yapılmıştır. 1930 yılından sonra 'Eski Yapıtları Koruma Komisyonu ve Muhafaza Heyeti' kurulmuştur. Bu adım ilk defa bilimsel olarak kurumsallaşmaya geçilen adımdır. 1580 sayılı Belediye Kanunu ile bu yapıların korunması sorumluluğu belediyelere verilmiştir. Eski eserleri konu alan ilk bilimsel çalışma ise Güzel Sanatlar Akademisinde 1932 yılında yapılan 'Milli Mimari Semineri'dir [59].

1 Nisan 1931 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla Başbakanlık Müsteşarı başkanlığında, İçişleri Bakanlığı Müsteşarı, Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarı, Vakıflar Umum Müdürü, Antikiteler ve Müzeler Müdürü ile Etnoğrafya Müzesi Müdüründen oluşan bir komisyon kurulması kararını vermiştir. Komisyon tarafından 15 Haziran 1931 tarihinde hazırlanan ve Bakanlar Kuruluna sunulan raporda; anıtların bakım ve onarımlarının çeşitli yasal düzenlemelerle yeterince ödeneği olmayan değişik kurumlara bırakıldığı ve anıtların ihmal edildiği, Belediyeler ve Özel İdarelerin koruma konusunda bilinçsiz olduklarından yol

açmak, bina yapmak gibi nedenlerle bu yapıları yıkmak istedikleri bilgisi verilmiş, bu doğrultuda çeşitli öneriler geliştirilmiştir [60].

1933 yılında kabul edilen 2287 sayılı 'Maarif Vekaleti Merkez ve Taşra Teşkilatı Vazifeleri Hakkında Kanun'a göre Müzeler Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı'nın merkez örgütünü oluşturan daireler arasında sayılmıştır. Yasayla kurumun görevleri, tarihi ve estetik değerlere sahip eserleri içeren müzelerin yönetimi, kuruluşu ve sürekliliği, tarihi anıtların korunması ve onarımı ile, arkeolojik kazı için yapılan başvuruları incelemek ve izlemek olarak belirtilmiştir.

Cumhuriyetin bu döneminde bir diğer yetkili kurum ise Bayındırlık Bakanlığı olup 1933 yılında çıkarılan 'Belediye Yapı ve Yollar Kanunu' gereğince belediyeler bakanlığın belirleyeceği sürede halihazır haritaları hazırlatmak ve beş yıl içinde kent planı yapmakla görevlendirilmiştir. Bu kurumlara ek olarak diğer önemli bir kurum Vakıflar Genel Müdürlüğü'dür. 1924 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü başbakanlığa bağlanmış ve devlet kurumu olarak bugünkü şekliyle çalışmaya başlamıştır. 1930'lu yıllarda müzecilik alanında kurumsallaşma çalışmaları gerçekleşmiş, 1934 yılında müzeler, 1935 yılında vakıflar kurumu düzenlenmiştir. Vakıfların mülkiyetinde olup, tarihi ve mimari değerleri olan eserler Vakıf Umum Müdürlüğüne bırakılmıştır. Vakıf mallarının çok ve çeşitli olması yeni bir düzenleme yapılmasını gerektirmiştir. Bu gereklilik sonucunda 1936 yılında 2762 sayılı Vakıflar Kanunu çıkarılmış ve on yıllık tüm mazbut vakıfların yönetimi ile mülhak vakıfların denetimi 2/5042 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Vakıflar Umum Müdürlüğünün sorumluluğuna bırakılmıştır [59].

1924 yılında kurulan Milli Saraylar Daire Başkanlığı bu dönemin bir diğer önemli kurumdur. Dolmabahçe, Beylerbeyi Sarayları, Aynalıkavak, Tophane Kasırları tamamen ve Yıldız Sarayı geçici olarak bu müdürlüğün sorumluluğuna bırakılmıştır ve bunlar dışında kalan yapıların onarım uygulamaları için İstanbul Milli Emlak Müdürlüğü sorumlu bırakılmıştır. Bu kurumların görevleri tanımlanan yapıların onarım ve bakım işlemlerini yapmaktır. Yerel yönetimlere bakıldığında ise İstanbul'a özgü bir yönetim biçimi oluşturularak İstanbul Belediyesi, İstanbul İl özel Yönetimi ile birleştirilmiştir. Bu ortak yönetim 1956 yılına kadar sürmüştür. Özel kurum ve dernekler de bu dönemde korunacak yapılar ve bunlara ait bilincin gelişmesine yardımcı olmuştur. 1941 yılında kurulan

İstanbul'u Sevenler Derneği Türk ve Bizans tarihi ve mimari eser ve anılarının, İstanbul'un doğal manzaralarının, eski mesirelerinin, tüm güzelliklerin, İstanbullular ve hükümet tarafından korunmasını sağlamak, bu amaçla toplantılar, konferanslar, ziyaretler düzenlemek, yardım toplamak ve Eski Eserleri Koruma Komisyonu'na yardım etmeyi amaç edinmiştir. 1927 yılında İzmir'de kurulan İzmir Eski Eserleri Sevenler Cemiyeti ise kazılara ve müzelere destek sağlamayı amaç edinmiştir. 1932 yılında Halk evleri kurulmuştur ve tarih ve müze kolu çalışmaları, tarih araştırmalarının yanı sıra eski eserlerin korunmasını amaç edinmiştir. 1944'te yaklaşık 405 sayıda olan Halk evlerinin 90 tanesinde Tarih ve Müze kolunun varlığı bilinmektedir. Bazı halkevleri binaları eski eser sınıfına girmesinden dolayı bakımı ve onarımı bu halkevleri tarafından yapılmıştır. Edirne'de ise 1935 yılında Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu kurulmuş ve amaç olarak da yöresindeki taşınır, taşınmaz ulusal mimarlık ürünleri ile eski uygarlıkların her türlü eserlerini korumayı edinmiştir. 1946 yılında Ankara ve Bursa'da da dernekler ve topluluklar açılmıştır. Türkiye Anıtlarının Korunması ve Onarılmasına Yardım Derneği Ankara'da açılmış olup ülke genelinde kazı ve ören yerlerinin düzenlenmesinde katkıda bulunulmasını amaç edinmiştir. Bursa'da ise Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu il içindeki eski yapıtları belirlemek ve yayın yaparak tanıtmak, korunları için çalışmalar yapmak amacıyla açılmıştır [41].

1950'den sonraki dönem artık Türkiye için çok partili ve ekonomik, sosyal ve kültürel olarak çok hızlı bir değişimin yaşandığı ve yeni kurulan cumhuriyet dönemi kurumlarının çalışmalarını artık düzene girdiği bir dönemdir. Yeni koruma anlayışının ve kalkınma planlarının yapılmaya başlandığı bu dönemde de kurumsal açıdan değişiklikler yaşanmıştır. 1951-1982 yılları arasındaki dönemde yer alan kurumlar; Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Milli Saraylar Daire Başkanlığı, Karayolları Genel Müdürlüğü, diğer devlet kuruluşları, yerel yönetimler ve özel girişimler ya da toplum örgütleri, olarak sıralanabilir.

Gayrimenkul Eski Eser ve Anıtlar Yüksek Kurulu, 1951 yılında Maarif Vekaletine bağlı olarak kurulmuş olup 1983 yılına kadar farklı bakanlıklara bağlı olarak 32 yıl boyunca görev yapmıştır. GEEAYK, 1951 tarih ve 5805 sayılı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Yasa'nın ilk maddesinde görevi olarak Yurt

içinde korunması gerekli mimari ve tarihi anıtların korunma, bakım, onarım, restorasyon işlerinde uyulacak ilkeleri ve bunlarla ilgili programları saptamak, uygulamasını genel olarak izlemek ve denetlemek, anıtlarla ilgili kendisine sunulacak veya kendi izleyecekleri yol ve araştırmaları ile bilgi edinilecek her türlü konu ve anlaşmazlıklar üzerinde bilimsel görüş bildirmektir şeklinde tanımlanmıştır. Kurul, yurt içinde korunması gereken eski eserlerin koruma, bakım- onarım, restorasyon işlerinde uyulacak ilkeleri ve programları saptamak ve eski eserlerle ilgili olarak kendisine sunulacak özel araştırmalar üzerinde bilimsel görüş bildirmekle yükümlü tutulmuştur. 1950'li yıllarda yaşanan hızlı kentleşme beraberinde hızlı yapılaşmayı ve kent dokusunun bozulmasını bunun sonucunda da alansal olarak tarihi ve kültürel önem taşıyan alanların yok olması durumuyla karşılaşılmıştır. Bir diğer kurum ise diğer dönemlerde de etkili olduğu gibi bu dönemde de koruma konusunda etkili olarak sayılan Vakıflar Genel Müdürlüğü'dür. Yine bir önceki dönemde olduğu gibi bu dönemde de Milli Saraylar Daire Başkanlığı önemli bir kurum olmuş olup bu süreç içerisinde çeşitli koleksiyonların bir araya getirildiği müzeler açmış, ve bir çok sarayın onarım ve bakımını yaparak ziyarete açmıştır. Böylelikle müze-saray kavramı ortaya çıkmış ve günümüze kadar gelmiştir. Bu dönemde koruma konusunda çalışmaları olan bir diğer kurum ise, Karayolları Genel Müdürlüğü'dür. Müdürlük özellikle tarihi köprülerin bakım-onarım çalışmalarını yürütmüştür. Yerel yönetimlere baktığımızda bu dönemde, belediyeler koruma ve onarım için kendi bünyelerinde çeşitli bürolar kurabilmektedir. Belediyeler aynı zamanda bu dönemde birlik kurup çalışmalar da yapmışlardır. Örneğin Marmara denizine kıyı olan belediyeler denizin kirlenme problemiyle ilgilenmek için Marmara ve Boğazlar Belediyeler Birliğini kurmuştur. Bu dönemde sayılan bu kurumlara ek olarak Kültür Bakanlığı, Turizm Bakanlığı, Orman Bakanlığı, Bayındırlık Bakanlığı, Çevre Bakanlığı, Arsa Ofisi, T.C. Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'na bağlı bir kuruluş haline getirilen Türk Tarih Kurumu da diğer sayılan kurumlar kadar etkili olmasa da koruma konusunda çalışmalar yapmışlardır. Bu kamu kuruluşlarına ek olarak koruma konusunda çalışmalar yapan özel kurumlar başlığı altında ise Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu, Tarihi Türk Evlerini Koruma Derneği, Türkiye Anıt Çevre ve Turizm Değerlerini Koruma Vakfı (TAÇ) Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu, Doğal Hayatı Koruma Derneği, Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği, Müzeciler Derneği, Bizim Ülke Derneği, Ada Dostları Derneği sayılabilir [59].

1983 ve sonrası bu bölümde işlenecek son dönemdir. Bu dönemi diğer dönemlerle karşılaştırıldığında daha fazla yasal düzenleme ve ilke karalarının alındığı ve uygulandığı dönemdir. O dönemde sivil toplum örgütleri koruma bilincini uyandırma konusunda en önemli kurumlardan sayılmaktadır. Döneme genel olarak bakıldığında korumaya ilişkin bilinçlenmenin, koruma eğitimine verilen önemin, eğitim kurumu sayılarının ve koruma uzmanlarının arttığını görmekteyiz. 1984 yılından günümüze koruma alanlarında görev alan kurumları genel olarak, Kültür ve Türizm Bakanığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları, Yerel Yönetimler, KUDEB, Proje Büroları Vakıflar Genel Müdürlüğü, Milli Saraylar Daire Başkanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı, Özel Kurumlar ve Sivil Toplum Kuruluşları şeklinde sayabiliriz. Bu kurumlardan bazıları günümüze kadar varlıklarını sürdürmüş bazıları da yapılan yasal değişiklikler ile görev tanımı ve kapsamı değişmiştir. Yapılan yasal değişiklikler bir önceki bölüm olan Türkiye'de kentsel koruma alanına ilişkin yasal sistem ve gelişimi bölümünde anlatıldığı için bu bölümde kısaca değinilmeyen kısımlar anlatılacaktır.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü ise 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 7. maddesi gereğince korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tarih, sanat, bölge ve diğer özellikleri dikkate alınarak, devletin imkanları göz önünde tutularak, örnek durumda olan, ait olduğu devrin özelliklerini yansıtan yeteri kadar eserin, kültür varlığı olarak Koruma Bölge Kurulu kararı ile tescili yapılmasından sorumludur. 2863 sayılı yasa doğrultusunda koruma uygulaması sorumluluğu birçok devlet kurumuna dağıtılmıştır ve 10. Maddede; "her kimin mülkiyetinde veya idaresinde olursa olsun, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak, aldırmak ve bunların her türlü denetimini yapmak veya kamu kurum ve kuruluşları ile belediyeler ve valiliklere yaptırmak Kültür ve Turizm Bakanlığına aittir." hükmüne yer verilmiştir. Yine söz konusu kanunun 51. Maddesinde korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili işlemlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak üzere; 'Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu' ile 'Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları'nın kurulması öngörülmüştür. Kanun'a göre Yüksek Kurulun görevleri; "korunması gerekli taşınmaz

kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve restorasyonuyla ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirlemek, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve restorasyonuyla ilgili işlerde Koruma Bölge kurulları arasında gerekli koordinasyonu sağlamak, uygulamada doğan genel sorunları değerlendirerek görüş vermek suretiyle, Bakanlığa yardımcı olmak," şeklinde belirtilmiştir [59].

1989 tarihinde Kültür Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan ayrılarak yeniden Kültür Bakanlığı olarak faaliyetini sürdürmüş ve Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü bu Bakanlık içerisinde yer almıştır. 364 sayılı KHK ile Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü adı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Başkanlığı olarak değiştirilmiştir. Söz konusu Başkanlık, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Başkanlığı olarak Kültür Bakanlığı bünyesinde görevini sürdürmekte iken, 06.11.1989 gün ve 379 KHK ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü ile Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü olarak iki ayrı Genel Müdürlüğe ayrılmıştır. Söz konusu kararname ile Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'nün görevleri ayrı ayrı belirlenerek Kültür Bakanlığı bünyesindeki faaliyetlerini 28 Nisan 2003 tarihine kadar sürdürmüşlerdir. 29 Nisan 2003 tarihinde çıkartılan 4848 sayılı yasa ile Kültür ve Turizm bakanlıkları birleştirilmiş ve Genel Müdürlüğünün ismi de 'Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü' olarak değiştirilmiştir [61]. 2003 yılında 4848 sayılı kanunla Kültür ve Turizm Bakanlığı kurulmuştur. 2863 sayılı Kanu'nun 10. maddesi ile, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alma, aldırma ve bunların her türlü denetimini yapma veya kamu kurum ve kuruluşları ile belediyeler ve valiliklere yaptırma görevi Kültür ve Turizm Bakanlığı'na verilmiştir. 1983 yılından itibaren kültürel ve doğal mirasın korunması konusunda doğrudan sorumlu bakanlık olan Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2011 yılında doğal mirastan sorumlu Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın kurulmasıyla tarihi ve kültürel mirasın korunmasından sorumlu Bakanlık olarak belirlenmiştir (KHK 648, 2011) [58].

Çevre ve Orman Bakanlığı ise Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları ve yeterli mesire yerlerinin ayrılması, korunması, planlanması, düzenlenmesi geliştirilmesi, tanıtılması, yönetilmesi, işletilmesi ve işlettirilmesi ile ilgili işleri yürütmek görevini edinmiş ve bu görevlendirme 4856 nolu Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve

Görevleri Hakkında Kanun aracılığıyla yapılmıştır. Çevre ve Orman Bakanlığı'nın yerine 2011 yılında 645 sayılı KHK ile Orman ve Su İşleri Bakanlığı Kurulmuştur.

Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı; 1976 tarihinde Barcelona'da imzalanan "Akdeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi"ne dayalı olarak, 1988 yılında Bakanlar Kurulu Kararı gereğince Başbakanlığa bağlı 'Özel Çevre Koruma Bölgesi Başkanlığı' geçici olarak ihdas edilmiştir. 1989 yılında 383 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 'Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı' kurulmuştur. Bu kararnamede Özel Çevre Koruma Bölgesi tespit ve ilan edilecek alanlarda; "bölgelerin sahip olduğu çevre değerlerinin korunması, mevcut çevre sorunlarının giderilmesi için tüm tedbirleri almak, bu alanların koruma kullanma esaslarını belirlemek, her ölçekteki imar planlarını yapmak ve re'sen onaylamak yetki ve görevi," Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığına verilmiştir [59]. Milli Saraylar Daire Başkanlığı cumhuriyetin ilk yıllarında kurulduğundan bu yana, onarım, yayın, müzecilik faaliyetlerini sürdürmektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1984 tarihli 'Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 1'inci maddesinde tanımlanan amacı; "vakıf mallarını ekonomik şekilde işletmek, mimari ve tarihi değere sahip vakıf eski eserleri muhafaza ve imar etmek, vakfa ait müesseseleri gayelerine göre yaşatmak için Başbakanlığa bağlı tüzel kişiliğe sahip ve katma bütçeli Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün kurulmasına, teşkilat ve görevlerine dair esasları düzenlemektir." Müdürlük bu amaç doğrultusunda günümüzde de faaliyetlerini sürdürmektedir.

2011 yılında 648 sayılı KHK ile kurulan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, taşınmaz tabiat varlıkları ile doğal sit alanları ve bu alanlara ilişkin koruma alanlarında görevli ve yetkilidir. Bakanlık bünyesinde, Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları kurulması ile Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları hükümlerinin, Bakanlıkca alınan ilke kararları çerçevesinde kıyasen uygulanması kararı da alınmıştır (KHK 644, 2011; KHK 648, 2011). 653 sayılı KHK'nin 18. maddesi ile 2863 sayılı kanunun Koruma Bölge Kurulları kuruluşu, görevi ve yetkilerine dair maddesi yeniden düzenlenerek, tabiat varlıkları, doğal sit alanları ile koruma alanlarında Koruma Yüksek Kuruluna ve Koruma Bölge Kurulları'nın görev ve yetkileri Koruma Merkez Komisyonu ve Koruma Bölge Komisyonları'na aktarılmıştır. 648 ve 654 sayılı KHK'lerin,

1983 yılından itibaren Kültür Bakanlığı sorumluluğunda bulunan tabiat varlıkları, doğal sit alanları ve bunlara ilişkin koruma alanları hakkında karar alma yetkisini, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na vermesi (KHK 644, 2011), koruma politikasının bütüncül korumadan uzaklaştığını, kültürün ve doğanın birbirinin içinde gelişen ve birbirini etkileyen olgular olduğunu göz ardı ettiğini ve yeni yetki sorunları yaratacağını vurgulamakta yarar bulunmaktadır [58].

Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, 2863 sayılı kanun kapsamına giren korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak üzere, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmuştur. 2011 yılında çıkarılan 648 sayılı KHK'nin 41. Maddesinde 2863 sayılı kanunda yer alan KTVKYK, KVKYK şeklinde değiştirilmiştir. KVKYK'nun görev ve yetkileri; korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve restorasyonuyla ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirlemek, Koruma Bölge Kurulları arasında gerekli koordinasyonu sağlamak, uygulamada doğan genel sorunları değerlendirip görüş vererek Bakanlığa yardımcı olmak, mahalli idareler ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarının Bakanlıkları kanalıyla Koruma Yüksek Kurulunda görüşülmesi talebiyle gönderdikleri ve gündeme alınan konularda karar vermektir.

Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları, 2863 sayılı kanun kapsamında, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmuştur. 2011 yılında çıkarılan 648 sayılı KHK'nin 41. Maddesinde 2863 sayılı kanunda yer alan KTVKBK, KVKBK şeklinde değiştirilmiştir. Koruma bölge kurullarının teknik ve idari hizmetleri, koruma bölge kurulu müdürlükleri tarafından yürütülmekte, üçten fazla koruma bölge kurulu bulunan illerde, kurullar arasında teknik ve idari işlerde koordinasyonu sağlamak üzere Koruma Bölge Kurulları Koordinasyon Müdürlüğü kurulabilmektedir.

Bölge Kurulları [58];

- Bakanlıkça tespit edilen veya ettirilen korunması gerekli kültür varlıklarının tescilini ve gruplandırılmasını yapmak,
- Sit alanlarının tescilinden itibaren üç ay içinde geçiş dönemi yapı şartlarını belirlemek,
- Koruma amaçlı imar planları ile bunların her türlü değişikliklerini inceleyip koruma amaçlı imar planlarını en geç altı ay, uygulamaya yönelik projeleri ise en geç üç ay içinde karara bağlamak,
- Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının koruma alanlarının tespitini yapmak, korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarından özelliklerini kaybetmiş olanlarının tescil kaydını kaldırmak,
- Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları ve koruma alanları ile sit alanlarına ilişkin uygulamaya yönelik kararlar almak,
- 5366 sayılı Kanun uyarınca ilan edilen yenileme bölgelerinde yenileme projelerini onaylamak, görevlerini yürütmektedir.

366 sayılı yasa ile Yenileme Alanı ilan edilen yerlerde yenileme projelerini onaylamak ve bu allardaki işlemleri gerçekleştirmek için Yenileme Alanı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları yetkili kılınmıştır.

Yerel Yönetimler, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5302 sayılı İl Özel İdareleri Kanunu uyarınca Belediyeler ve Valilikler/İl Özel Yönetimleri tarihi, kültürel değerlerin korunması konusundaki yerel uygulamalardan sorumlu yerel yönetim birimleridir. Bu kurumların yapılan yasal değişiklikler ile belirlenen görev ve yetkileri Türkiye'de Kentsel Koruma Alanlarına ilişkin yasal sistem ve gelişimi bölümünde aktarılmıştır.

Koruma Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB), 5226 sayılı Yasa ile 2863 sayılı Yasa'da yapılan değişiklikle yerel idareler bünyesinde kurulması öngörülen KUDEB'nın çalışma esas ve şekilleri, 'Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik' ile belirlenmiştir [58].

Buna göre;

- Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında yapılacak olan tadilat ve tamirat uygulamalarına izin vermek, izlemek ve sonucunu onaylamak,
- Koruma Amaçlı İmar Planlarının plan hükümleri çerçevesinde uygulanmasını denetlemek,
- Onaylanmış rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerine ilişkin uygulamaları denetlemek, projesine uygun tamamlanan uygulamalar için kullanma izin/iskan belgesi düzenlemek,
- Plana aykırı olarak inşa edilen yapılar hakkında imar mevzuatına göre gerekli işlemleri yapmak,
- Belediyelerin görevleri arasında sayılan kültür ve tabiat varlıkları ile tarihi dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekanların ve işlevlerinin korunmasına yönelik programları hazırlamak, bu amaçla yapılacak uygulamalara ilişkin işlemleri yürütmekle görevlendirilmişlerdir (Resmi Gazete, 2005).

Proje Büroları ve Eğitim Birimleri; "Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik"te, "il özel idareleri bünyesinde kültür varlıklarının korunmasına yönelik rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri ile bunları tamamlayan raporları hazırlayacak ve uygulayacak proje bürolarını", "il özel idareleri bünyesinde sertifikalı yapı ustalarını yetiştirecek eğitim birimlerini" şeklinde tanımlamıştır [62]. Yine bu dönemde özel kurumlar, sivil toplum kuruluşları, koruma bilincinin oluşmasında, koruma uygulamalarının uygulanması ve denetiminde önemli rol oynamışlardır. ÇEKÜL Vakfı, TURİNG Kurumu, TAÇ Vakfı, Türkiye Tarihi Kentler Birliği, TMOB ve ilgili Meslek Odaları bu kuruluşlardan bazılarıdır. Türkiye'de koruma olgusunun gelişimi, koruma boyutunun ve ölçeğinin değişimi ile birlikte yasal ve kurumsal mevzuatımızda da değişiklikler olmuştur. Çalışmanın bu bölümünde ele alınan Türkiye'de kentsel koruma alanlarındaki yasal ve kurumsal sistem ve gelişimi ile tarihsel süreç içerisindeki bu değişiklikler açıklanmaya çalışılmıştır.

Dönemsel Süreç Analizi Bağlamında Kentsel Koruma Alanları ile İlgili Yaşanan Yasal Değişimler

Dönem	Yasal Değişiklikler
1930 – 1950 **Planlama olgusunun kentsel gelişim düzenlenesinde etkili olduğu bu dönemde, çağdaşlaşma çabası ile birlikte mimari değerleri kapsamına alan koruma anlayışına, Türk tarihinin kültürel kökenlerini bulma çabaları hakim olmuştur**.	**1580 sayılı Belediye Kanunu:** "Tarihi ve bedii" değeri olan büyük yapıların sahiplerince onarılmaması halinde Belediyeler tarafından onarılacağı, bedelin, mal sahibi ya da kiracıdan taksitle geri alınacağı, kamulaştırma bedeli ödenmeyeceği, onarılamamaları durumunda yerlerine Belediyeler tarafından yeni yapı yapılabileceği **1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu:** Tarihi çekirdekte açılan ana arter ve bu arterin sonuçlandığı Cumhuriyet Meydanları, Hükümet Konağı ve Resmi Kurum binaları ile tarihi eserlerin bulunduğu bölgelerin çevresinin açılarak, herkese gösterilerek korunması düşüncesinin uygulanması **2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu:** Yapıların çevreleri ile birlikte bir bütün olarak korunması, eski eserlerin yoğun olduğu alanlarda özel bir planlama metodu olması gerekliliği, nüfus projeksiyonu, planlamaya kent bütününde bakış, anıtsal yapılara her yönde 10 metre açıklık (yapı yaklaşma sınırı) öngörülmesi
1950 – 1980 **1950'li ve 1960'lı yıllara damgasını vuran liberalleşmenin "geniş kapsamlı planlama" anlayışını doğurması, 1950'lerden sonra sanayileşmenin etkisiyle hızlı kentleşme beraberinde kentin imarlı ve planlı olan merkezi iş alanları ve çevresinde nüfus artışı ve yoğunlaşmanın ortaya çıkması**,	**5805 sayılı GEEAYK Teşkiline ve Vaifelerine Dair Kanun:** GEEAYK'nun kurulması, görevleri **6785 sayılı İmar Kanunu:** Kentlerde planlamanın mücavir alanlara taşınması, yeni yapıların eski eserlere yaklaşma uzaklıklarının belirlenmesi **1961 –Anayasa:** Anayasa'nın 50. maddesinde devletin tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtları korumakla yükümlü olduğu belirtilmiştir **1605 Sayılı İmar Kanunu:** Tarihi değeri olan anıtsal ve sivil mimarlık ürünlerinin korunmasının yanı sıra, bunlar ile bir bütünlük teşkil etmek üzere korunması gerekli çeşme, eski sokak ve meydancık tanımını kullanarak korumayı bir bütün içinde ele almayı öngörmüştür **1610 sayılı Emlak Vergisi Kanunu:** Belgeli eski eserlere 1/10 oranında vergi indirimi uygulanmasının kabul edilmesi **1710 sayılı Eski Eserler Kanunu:** Eski eserler yasası ile koruma konusunda çağdaş değerler benimsenmeye başlanmış, yasa ile yeni tanımlamalar kısıtlamalar getirilmesi, korunması gerekli eserin tek

	yapı ölçeğinden sit'e genişlemesi, eski eserlerin bakım ve onarımından sorumlu kuruluşların belirlenmesi, eski eser sahiplerine muafiyetler tanınması, parasal, malzeme ve teknik yardım yapılması.
1980 – 2004 **1980'li yıllar "modernite projesinin" aşındığı ya da yeniden yapılanma ve yabancılaşmanın yaşandığı yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır. 1960'larda başlayan liberal ekonomi anlayışı bu dönemde artık tüm kurumlarda etkisini göstermiştir. Bunu izleyen yıllardaki liberal ekonomi anlayışı, tüm kurumlarda etkisini göstermiştir. Türkiye yeni bir Anayasa ile yönetilmeye başlanmıştır. 1982 Anayasasında bir önceki Anayasa'da olduğu gibi, koruma konusunda hükümler yer almış, koruma yasal yaptırımlarla, kamu yararı adına gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.**	**1982 – Anayasa:** 63. madde ile "devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır. Bu varlıklar ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak yardımlar, tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir. " hükmünün getirilmesi, **2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu:** Bu kanunla korunması gerekli taşınmaz kültür ve doğa varlıkları yeniden saptanmış ve GEEAYK kaldırılmıştır. Kanun'da "Anıt" kavramı değiştirilerek "Kültür Varlıkları" tanımlaması yapılmıştır. Yasanın en önemli özelliklerinden birisi kentsel sit alanlarında planlı koruma kavramını getirmesidir. "Koruma Amaçlı İmar Planı" tanımı da bu yasa ile güncellik kazanmıştır. KTVKYK ve KTVKBK kurulması, Sit alanlarında Koruma Amaçlı İmar Planı yapılması zorunluluğu, planlı koruma kavramı, eski eser ifadesi yerine kültür varlığı ifadesi, eski eser yapı sahiplerine ayni, parasal ve teknik yardım yapılması ve fon kurulması, vergi muafiyetlerinin tanımlanması **3194 sayılı İmar Kanunu:** Belediyelerin, imar planlarını hazırlamalarını sağlamak üzere yetkilerin yerel yönetimlere devri, restore edilecek yapılar ve tarihi ve eski eser niteliğinde ki yapılar hakkında ruhsatsız ya da ruhsatına aykırı uygulamalara verilecek para cezası düzenlenmesi **3386 sayılı KTVKK'nın Bazı Mad. Değiştirilmesi Hakkında Kanun:** Yerel yönetimlerin koruma sürecine alınması, yerinden denetim ve uygulamanın sağlanması, yetkinin merkezden yerel koruma kurullarına devredilmesi **3621 sayılı Kıyı Kanunu:** Sit alanlarının kıyısında yapılan dolgu alanlarında yetkinin Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında kalması
2004 – **Türkiye'de koruma kavramının tek anıt korumasından başlayarak kentsel alan korumasına ulaşması**	**5226 sayılı KTVKK ile çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hak. Kanun:** Yönetim alanı, yönetim planı, bağlantı noktası gibi yeni tanımlamalar oluşturulmuş, koruma planlaması içinde eylem alanlarının ve önceliklerinin belirlenmesi olanaklı hale getirilmeye çalışılmıştır. Büyükşehir ve ilçe belediyelerinde KUDEB, İl Özel İdarelerinde Proje Bürosu kurulması, Yönetim Alanlarının

uzun bir sürece yayılırken, günümüzde uluslararası koruma modellerine uygun bir norma ulaşması "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" ile sağlanmaya çalışılmıştır.	belirlenmesi **5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Yasası:** Büyükşehir Belediyelerinin görevlerinin; kültür ve tabiat varlıkları ile tarihi dokunun ve işlevlerinin korunmasını sağlamak; bakım ve onarımlarını yapmak; korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa etmek, şeklinde tanımlanması, **5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun:** Kentsel sit alanlarında "yenileme" kavramı ilk kez kullanılmıştır. Sit alanlarında yenileme alanı ilanı, ve bu alanların Yenileme Alanı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu sorumluluğuna verilmesi, Sit alanları içinde yenileme alanı ilanları ve projelendirmelerinin bölgenin koruma planı yaklaşımları, ilkeleri ve süreçlerinin dışında tutulması **5390 sayılı Büyükşehir Belediyeler Kanunu:** Büyükşehir Belediyeleri kültür ve tabiat varlıkları ile tarihi dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekanların ve işlevlerinin korunmasını sağlayabilir; bu amaçla bakım ve onarımını yapabilir, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa edebilir. **5393 sayılı Belediyeler Kanunu:** İlçe belediyelerine, belediye meclisi kararıyla; eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek, kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak veya deprem riskine karşı tedbirler almak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilme yetkisinin verilmesi **5737 sayılı Vakıflar Kanunu:** KAİP düzenlenirken Genel Müd. görüşünün alınması, taşınmazların onarım ve restorasyon karşılığı tahsis edilebilmesi, değerlendirilemeyen veya işlev verilemeyenlerin asli niteliği dışında kiraya verilebilmesi **5835 sayılı KTVKK'da Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunu:** Belediye ve il özel idarelerinin görev alanında kalan kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla emlak vergisinin %10'u oranında Katkı Payı alınması **644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname İle 648 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname:**Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nı taşınır tabiat varlıkları hariç tabiat varlıkları, doğal sit alanları ve bunlara ilişkin koruma

	alanları ile ilgili olarak görevli ve yetkili bakanlık olarak belirlemektedir. KHK'lerin, 1983 yılından itibaren Kültür Bakanlığı sorumluluğunda bulunan bu alanlardaki karar alma yetkisini, Çevre ve Şehircilik Bakanığı'na vermesi, koruma politikasının bütüncül korumadan uzaklaştığını, kültürün ve doğanın birbirinin içinde gelişen ve birbirini etkileyen olgular olduğunu göz ardı ettiğini ve yeni yetki sorunları yaratacağı açıktır.

Şekil 3. 1 Dönemsel süreç analizi bağlamında kentsel koruma alanları ile ilgili yaşanan yasal değişimler

BÖLÜM 4

KARAKÖY PERŞEMBE PAZARI BÖLGESİ ÖRNEĞİNDE KORUMA PLANLAMA UYGULAMALARI ANALİZİ

Örnek Çalışma alanı Karaköy Perşembe Pazarı bölgesi, tarihsel gelişim sürecinde İstanbul'a deniz yolu ile gelen ürünlerin şehre ulaştırıldığı doğal bir liman ve getirilen malların satılması ile doğal bir ticaret alanı olmuştur. Cumhuriyet döneminde özellikle 1960'lar ile başlayan sanayileşme sürecinin de başladığı önemli merkezlerden biri olmuştur. 1980'lere kadar önemli bir üretim ve ticaret merkezi olma işlevini sürdürmüştür. 1980 sonrası yapılan müdahalelerle bu niteliğini kaybetmeye başlamıştır. Karaköy Perşembe Pazarı Bölgesinin, tarihsel ve fiziksel yapılaşma sürecini anlamak için Haliç yerleşiminin tarihsel gelişim, dönüşüm ve planlama süreci ile Beyoğlu – Galata bölgesinin tarihsel gelişim sürecine bakmanın yararlı olacağı açıktır. Cumhuriyetin ilanından sonra İstanbul'da planlı döneme geçilmiştir. Planlama sürecinde Haliç bölgesine yönelik birçok plan ve planlama kararı geliştirilmiştir. Haliç'in mekânsal dönüşümünde, Haliç havzası içerisinde yer alan Perşembe Pazarı'nın Haliç'e yönelik getirilen planlama kararlarından etkilendiği açıktır. Dolayısıyla Örnek çalışma alanı Perşembe Pazarı bölgesine geçilmeden önce, Haliç yerleşimin dönüşüm ve planlama süreci ile Beyoğlu ilçesi gelişim ve tarihsel sürecine değinilecektir.

4.1 Haliç Yerleşimi - Dönüşüm ve Planlama Süreci

Haliç, İstanbul'un Avrupa yakasında, Boğaziçi'nin güney girişinde yer alan ve Sarayburnu ile Kağıthane ve Alibeyköy derelerine kadar uzanan, yaklaşık 8 km uzunluğunda bir iç limandır. İstanbul'un tarihi yarımadası ile Beyoğlu semtlerini birbirinden ayıran tabii bir liman bölgesi olan Haliç, yaklaşık 7000 yıl önce Kâğıthane ve Alibeyköy derelerinin birleşen ağzının deniz istilasına uğramasıyla oluşmuştur. Adını, denizin kendisine ulaşan akarsu yatağının bir bölümünü istila etmesiyle meydana gelen yapının jeomorfolojik adı olan Arapça "Haliç" sözcüğünden almıştır. Doğal güzelliği, tarihi ve coğrafi özellikleri nedeniyle Haliç için batı dillerinde "Altın Boynuz" anlamına gelen Golden Horn adı kullanılmıştır (Şekil 4.1).

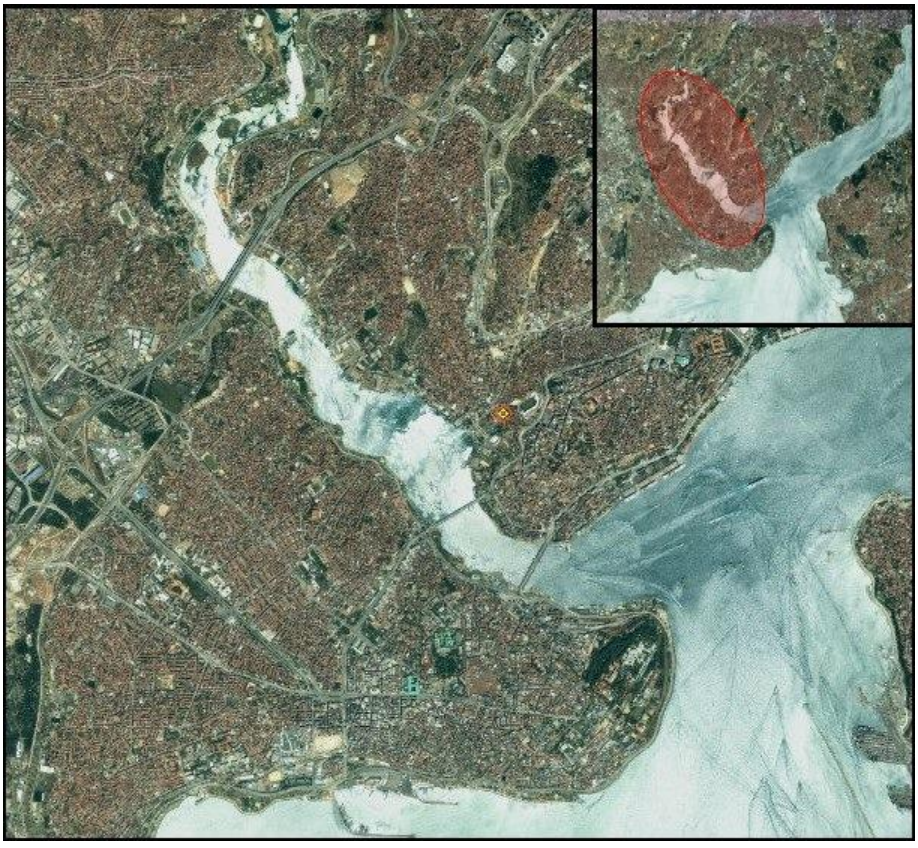

Şekil 4. 2 Haliç hava fotoğrafı (İBB Şehir rehberi, 2014).

Tarihsel süreçte, Haliç'ten yüzyıllar boyunca bir iç liman olarak faydalanılmıştır. Stratejik konumundan ötürü önce Roma İmparatorluğu, daha sonra Bizans İmparatorluğu ve Latin İmparatorluğu, son olarak da Osmanlı İmparatorluğu yerleşim alanları içerisinde önemli bir ekonomik ve jeopolitik iç liman görevini üstlenmiştir.

Haliç, burada yaşamış tüm imparatorlukların siyasi, beşeri ve ekonomik, özellikle denizcilik ve kültürel hayatlarında birinci derecede rol oynamıştır.

Haliç, tarihi boyunca birçok medeniyete başkentlik yapan İstanbul'un gelişmesinde coğrafi konumu kadar, doğal limanı ve güzellikleri, eğlence ve mesire yerleri, güçlü ulaşım bağlantıları ile İstanbul içinde yüksek erişilebilirliğe sahiptir. Haliç, Bizans ve Osmanlı döneminde ticari alanların, limanların ve yolların kullanılıp geliştirilmesi sayesinde korunan bir bölge olmuştur. 18. yüzyılda Haliç'in kent merkezi ile bütünleşmesi durumu 19. yüzyıla gelindiğinde yerini sanayi devrimine ve bölgenin kimliğini yansıtan yapıların kullanılamamasına bırakır. Günümüzdeki Haliç'e metropoliten ölçekte bakıldığında İstanbul'un önemli bir odak noktasıdır [63]. Haliç gerek fiziksel özellikleri gerekse de barındırdığı farklı kültürel ve sosyal yapılarla kent bütünü içinde doğal ve tarihi zenginliklerin ana mekanı olarak İstanbul genelinde önemli bir alt bölge özelliğindedir.

Cumhuriyetin ilanından sonra İstanbul'da planlı döneme geçilmiştir. Planlama sürecinde Haliç bölgesine yönelik birçok plan ve planlama kararı geliştirilmiştir.

1933 yılında Herman Elgötz tarafından İstanbul kent gelişimine ilişkin yapılan planlama çalışmasında, Haliç ile ilgili olarak çeşitli öneriler geliştirilmiştir. Bu önerilerde; şehrin iskan, ticaret, büyük ve küçük sanayi, idari, kültür ve serbest sahalara bölünmesi gerekliliği belirtilmiştir. Bu planla, mevcut limanın Yenikapı ve Haydarpaşa'ya taşınması, ağır sanayinin çevre kirliliği göz önüne alınarak sur dışına çıkarılması, Haliç üzerine 4 köprünün yapılması, Haliç boyunca uzanan yamaçların iş ve ticaret alanı olması ve mevcut yolların genişletilmesi, Marmara ve Haliç kıyılarında yeni yollar açılması önerilmiştir [64].

1937 yılında ise İstanbul'un biçimlenmesinde çok büyük bir önemi olan ünlü Henri Prost planı yapıldı. Planının Haliç'i ilgilendiren kararlarını şöyle özetleyebiliriz; Galata Köprüsü'nün içe alınarak iki ucunun düzenlenmesi, Haliç Boğaz silüeti göz önüne alınarak yapı yüksekliğinin sınırlandırılması, Haliç'in güney yakasında Galata ile Unkapanı köprüleri arasında gıda satış alanlarının geliştirilmesi, Haliç'in güney yakasında bulunan limanın kaldırılarak, Yenikapı'da modern bir liman yapılması ve Sanayinin Haliç'te toplanması. Prost planının öngördüğü doğrultudaki gelişmeler

Haliç'teki sanayi alanlarının konumunu pekiştirdi ve burası artık giderek hızla bir sanayi koyu haline geldi. Yoğunlaşan bu sanayi alanlarına bağlı olarak Haliç ve çevresinde kirlilik, çevresel sorunlar, kaçak yapılaşma ve giderek tarihi alanların terk edilmesi sonucu bu alanlar çöküntü alanları haline geldi. Prost planı kararlarıyla desteklenen sanayi işlevi burayı giderek bir kamusal alan olmaktan çıkardı ve Haliç bu anlamda giderek kentin merkezinde yer alan bir sanayi alanına dönüştü [65]. Planın Haliç'in gelişmesindeki olumlu kararı kat yükseklikleri konusunda getirilen sınırlamadır. Bu sayede Haliç'in siluetinin günümüze kadar korunabilmesi sağlanmıştır.

1950'li yıllardan itibaren hızlanan sanayileşme hareketleri ülke içindeki büyük göç dalgaları İstanbul'u büyük ölçüde etkilemiştir. İlk göç dalgasıyla gelenler, Haliç çevresiyle sur dışındaki sanayi kuruluşlarının çevresine yerleşmişlerdir. Böylelikle Kağıthane, Alibeyköy ve Rami civarları gecekondu mahalleleri ile dolmaya başlamıştır.

1956 yıllında Alman planlama uzmanı Hans Högg İstanbul'un metropol bir kent olduğunu lokal planlamanın yeterli olmadığını belirtmiştir. Çalışmalarında Haliç ve Boğaz kıyılarının ticaret, rekreasyon ve endüstri alanlarının topoğrafik şartlara göre bir arada düzenlenmesini önermiş ve göç sonucu Haliç'in iki yakasında 23 km boyunca uzanan düzen dışı bir zon oluştuğunu ve bu alanda bulunan semtlerin sıhhileştirilmesi gerektiğini belirtmiştir [64].

1957'de merkezi yönetimin Prost'un planlarından hareketle yaptığı yol açma girişimleri bağlamında sanayi alanları Haliç'in kuzeyine, yani yeşil alanlara doğru kaydırıldı. 1958-1960 yılları arasında Nazım Plan olarak kabul edilen Piccinato'nun çalışmasında, Alibeyköy ve Kağıthane vadilerinin İstanbul'un turizm kaynakları olduğunu belirtmiş ve Haliç kıyısının fabrikalardan tamamen temizlenmesini ve Kağıthane'deki sanayinin dondurulmasını önermiştir [65].

1964 yılında "1/5000 ölçekli İstanbul Sur İçi İmar Planı"nda Haliç'e yönelik olarak, Haliç sahil şeridinde hmax: 6.50 olarak önerilmiştir. Ayrıca Tarihi Yarımada'nın Haliç sahillerini çevreleyen bölümünün turizm olanaklarını değerlendirmek için ıslah gerektiği belirtilmiştir.

1966 yılında plansız şekilde gelişen sanayi alanlarını ve bu alanların çevresinde oluşan gecekondulaşmayı önlemek için "Sanayi Planı" yapılmıştır. Planda; Eminönü- Eyüp kıyı

kesiminde yer alan sanayi tesislerinin dondurulması ve Karaköy- Silahtarağa kıyı kesiminde yeni sanayi tesislerinin yapımı önerilmiştir.

1980'li yıllar hem Türkiye genelinde hem de İstanbul'da ekonomik, siyasi, toplumsal ve mekansal birçok dönüşümün yaşandığı yıllardır. 1980 onay tarihli 1/50.000 ölçekli "İstanbul Metropoliten Alan Nazım İmar Planı"nda Haliç'e yönelik olarak, Galata ve Atatürk Köprüleri arasında kuzey ve güney sahillerinde, ekonomik kuruluşların yönetim merkezleri ile ticaret ve hizmetlerin yoğunlaştığı merkezi iş alanı önerilmiştir. Tarihi Yarımada, Galata- Beyoğlu ve Boğaziçi bölgelerinde kültürel doku ve doğal yapının korunmasını ve bu alanlarda mevcut yoğunlukların azaltılması için önlemler alınması önerilmiştir. Ancak onaylanarak yürürlüğe giren bu plan uygulamaya konulmamıştır.

1985 yılında onaylanan "Haliç Çevre Düzeni Nazım İmar Planı"nda, Haliç kıyılarındaki sanayi alanlarının kaldırılarak kamuya açılması ve bu alanların yeşil alan olarak düzenlenmesi öngörülmüştür.

Yine bu dönemde kamuoyunda "Dalan Operasyonları" olarak bilinen yıkımlar gerçekleştirilmiştir. Haliç'i temizlemek adına kıyının 50-100 metre içerisinde yer alan 4000'den fazla yapı istimlak edilip, 696 fabrika ve küçük esnafa ait 2020 işyeri yıkılmış, ,işyerleri şehir dışındaki yeni merkezlere nakledilmiştir. Bu döneminin uygulamaları pek çok kesim tarafından eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin temelinde yıkımlar sırasında buradaki sanayi yapılarıyla beraber Haliç'in uzun yıllar içerisinde oluşturduğu, kimliğiyle özdeşleşen tarihsel ve kültürel mirasa ait yapıların da bu yıkımlar sonucunda yok olup gitmesiydi. Dalan operasyonları, Haliç'teki kıyı alanları ve bunların işlevsel olarak kullanım değişikliği ile Haliç'in artık bir sanayi alanından, bir rekreasyon ve konut alanına dönüşümünü sağladı [65].

1990 tarihli "İstanbul Tarihi Yarımada Koruma Nazım İmar Planı"nda Haliç'e yönelik olarak, Haliç ve Marmara kıyılarının, kültür, turizm, rekreasyon potansiyelinin değerlendirilmesi ve Tarihi Yarımada da su-kıyı ilişkisinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir.

1995 onay tarihli 1/50.000 ölçekli "İstanbul Metropoliten Alan Nazım İmar Planı"nda Haliç'e yönelik getirilen genel planlama ilkeleri şunlardır:

- İstanbul'un kimliği içinde çok önemli yer tutan Boğaziçi, Haliç ve Tarihi Sur içinin mevcut değerleri ve birbiriyle ilişkileri nedeniyle karma sit alanları olarak tespiti yapılmalı, özel rolleri ve statüleri belirlenmelidir.
- İstanbul'un tarihi ve kültürel çekirdeğini oluşturan Tarihi Yarımada'nın silueti 40 rakım ile korunacaktır. Haliç, Marmara, Sarayburnu kıyıları ile siluetin üst çizgisi arasında kalan yamaçlar ve silueti taçlandıran külliye ve anıtların çevresi için alt ölçekli planlarda özel yapılaşma şartları getirilecektir.
- Haliç'te koruma anlayışı, planlama ve tasarlama yaklaşımı açısından bütüncül bir nitelik taşıyacak olup eski kent dokusuna sahip Cibali-Ayvansaray-Eyüp aksı ve Sadabad gibi tarihi rekreasyon alanları planlarda mevcut dokuları sıhhileştirilecek korunacak alanlardır [63].

2000'li yıllarda Haliç havzası genelinde birçok proje üretilmiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından Haliç kültür ve sanat vadisi olarak tanımlanmış ve buna yönelik kentsel tasarım ve kentsel dönüşüm projeleri ortaya konulmuştur. 30 Ekim 2000 tarihinde Beyoğlu, Eminönü, Fatih, Eyüp, Kağıthane Belediyeleri ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi işbirliğinde Haliç Belediyeler Birliği kurulmuştur. Birliğin amacı, bölgenin altyapı, planlama, konut, finansman, kent yönetimi, kentsel, sosyal, kültürel ve iktisadi girişimler tüketicinin korunması ve tüketimin düzenlenmesi, çevre sorunlarının çözümü, turizm, rekreasyon, kentsel kültür ve sanat hizmetlerini gidermek ve bölgenin tanıtımını yapmaktır. Bu birlik büyük bir alana yayılan Haliç bölgesine yönelik kararların alınmasında bütüncül bir yaklaşımın sağlanabilmesi ve yerel yönetimlerin eşgüdümlü olarak çalışabilmesi bağlamında önemlidir [64].

2006 yılında İstanbul Metropoliten Planlama Merkezi tarafından 1/100.000 ölçekli "İstanbul İl Bütünü Çevre Düzeni Planı" hazırlanmıştır. Plan kapsamında Haliç'in tamamı kültür, turizm, rekreasyon alanları olarak ele alınmıştır. "Kültür- Turizm ve Hizmet Odaklı Projeler" başlığı altında değerlendirilebilecek, "Haliç Turizm Bölgesi", genelde yerleşik alan içerisindeki kentsel sağlıklaştırma/ kentsel yenileme/ kentsel canlandırma yaklaşımı ile ele alınmıştır. Dolmabahçe Sarayı'ndan başlayıp Santral İstanbul'a kadar uzanan sahil şeridini kapsayan proje alanında Rahmi Koç Müzesi, Miniatürk, Feshane, İstanbul Modern Sanatlar Müzesi ve Sütlüce Kongre ve Kültür

Merkezi bulunmaktadır. Uygulamalar tamamlandığında İstanbul'un coğrafyasında ve toplumsal tarihinde önemli yeri olan Haliç'in İstanbul'un kültür turizmine hizmet edecek en önemli bölgelerden biri olacağı öngörülmektedir [64].

2009 onay tarihli 1/100.000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı'nda, Haliç'in tamamı 'Kentsel ve Bölgesel Yeşil ve Spor Alanı' olarak tanımlanmış, ayrıca 'Merkezi İş Alanı (MİA) ve Bütünleşme Bölgesi' içinde gösterilmiştir. Buna göre Çevre Düzeni Planı Plan Hükümlerinin konuyla ilgili bölümleri; Kentsel ve Bölgesel Yeşil ve Spor Alanı bölgesini; "kentin bütününe hizmet eden, halkın eğlenme ve dinlenme gereksinimlerini karşılamaya yönelik aktif ve pasif yeşil alanlar ile spor alanlarıdır. Bu alanlarda parklar, hayvanat bahçeleri, spor alanları, mezarlık alanları, rekreasyon alanları ile olası afet ve kriz durumlarında toplanma ihtiyacının karşılanması amacıyla da kullanılabilir şekilde tasarlanacak bölge parkları yer alabilir." şeklinde açıklamıştır. Merkezi İş Alanı (MİA) ve Bütünleşme Bölgesini ise; **"**ulusal ve uluslararası boyutta yönetim, kontrol, koordinasyon fonksiyonları, finans kuruluşları ile en üst düzeyde ihtisaslaşmış ticaret ve hizmet fonksiyonlarının MİA fonksiyonlarını destekleyecek kültür endüstrileri, donatı alanları, konaklama tesisleri ile konut kullanımlarının yer alacağı MİA ile MİA üzerindeki baskıyı azaltacak, içerdiği fonksiyonlar açından MİA ile bütüncül olarak ele alınması gereken bölgedir. MİA ve MİA ile bütünleşmesi öngörülen bölgede ticaret ve hizmete dönüşmesi öngörülen mevcut sanayi alanlarının tür ve özelliklerine göre kent içindeki ya da yakın çevresindeki organize sanayi bölgeleri ile Plan'da belirlenen sanayi alanlarına desantralizasyonu esastır." şeklinde açıklamıştır. Önerilen kültür aktivite aksı ve yeşil koridor, Haliç'ten başlayarak kuzeye doğru Cendere ve Alibeyköy aksları olmak üzere iki kola ayrılarak, orman alanlarına kadar ulaşmaktadır. İbarelerinden de anlaşılacağı gibi Perşembe Pazarı da bu karaların etki alanına girmektedir. Sahil kısmının yeşil koridor ve diğer kısmının ise kültür turizmine hizmet edecek yapı gruplarına ayrılması öngörülmüştür.

Yine 2011 onay tarihli 'İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı'nda; Haliç boyunca kültür, turizm ve rekreasyon kullanımlarının geliştirilmesi, sanayi yapıları ve tersanelerin kültür ve eğitim faaliyetlerinde kullanılması öngörülmüştür.

Haliç Havzası İstanbul genelinde önemli bir ticaret, rekreasyon ve kültür merkezidir. Haliç coğrafi konumu, endüstriyel mirası, şehir merkezlerine yakınlığı, su ile ilişkisi ve konut potansiyeli gibi özellikleriyle de İstanbul'un önemli merkezlerinden ve dönüşüm alanlarından biridir. Taşıdığı doğal zenginlikler ve tarihi miras ile günümüzde yapılan birçok yenileme ve koruma projelerinin odak noktası olmaktadır.

Haliç'in mekânsal dönüşümünde Bizans'tan günümüze kadar doğal verilerin, su öğesinin ve topoğrafyanın çok etkili olduğunu görmekteyiz. Hem anıtsal yapıları, hem de sivil mimari örnekleriyle sahip olduğu tarihi miras ve bu öğelerin oluşturduğu tarihsel doku ve siluetle Haliç'in kimliği oluşmuştur. Haliç doğal bir limanken sonrasında bir ticaret limanına, ticaret limanından sanayi alanına, bugün ise artık bir kültür koyuna doğru dönüşen bir kentsel alandır [65].

Tarihsel gelişim sürecinde Haliç'in mekânsal dönüşümüne benzer bir dönüşüm ve gelişim gösteren Perşembe Pazarı bölgesinin (doğal bir liman ve getirilen malların satılması ile doğal bir ticaret alanı, daha sonra imalat sanayi –üretim ve ticaret merkezi, günümüzde rekreasyon ve ticaret alanı), dönüşüm ve gelişiminin Haliç'ten bağımsız olacağı düşünülmemeli, dolaysıyla Haliç'in dönüşümde alacağı rol'ün Perşembe Pazarı bölgesinin doğrudan etkileyeceği de unutulmamalı ve planlama sürecinde bu durum göz önünde bulundurulmalıdır.

4.2 Beyoğlu İlçesi Konum ve Tarihsel Gelişim

Beyoğlu İlçesi, İstanbul'un Avrupa yakasında, Haliç'in kuzeydoğu yönünde yer alır. Beyoğlu İlçesi'ni kuzeyden Şişli İlçesi, doğudan Beşiktaş İlçesi ve İstanbul Boğazı, kuzeybatıdan Kağıthane ve Eyüp ilçeleri, güneyden Haliç çevrelemektedir (Şekil 4.2).

Şekil 4. 3 Beyoğlu ilçesi konum [69]

Günümüzde ilçe 45 mahalleden oluşmakta olup toplamda 8.76 km2 yüzölçümüne sahiptir. İlçe, İstanbul metropoliten alanın önemli iş, eğlence ve kültür merkezi konumundadır.

İlçenin tarihsel gelişim sürecini incelediğimizde, İstanbul'un fethinden önce Beyoğlu, Pera ve Galata olarak bilinmekteydi (Şekil 4.3). Bizanslılar buraya "karşı yaka" anlamına gelen "Pera" adını vermişlerdir. Cenevizliler döneminde Pera, kısmen ekili, kısmen boş tarlalardan oluşmaktaydı. Galata, İstanbul'un ticaret merkezi konumundaydı. Aynı zamanda liman bölgesi olan Galata'da gemiler getirdikleri malları boşaltır ve alacakları eşyaları yüklerlerdi.

15. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İstanbul'u fethetmesi ile Anadolu'dan getirilen Türklerin bir kısmı buraya yerleştirilmiştir. Süreç içerisinde Galata'nın nüfus artışı ve ekonomik gelişmesiyle birlikte yerleşim alanları surların dışına taşınmıştır.

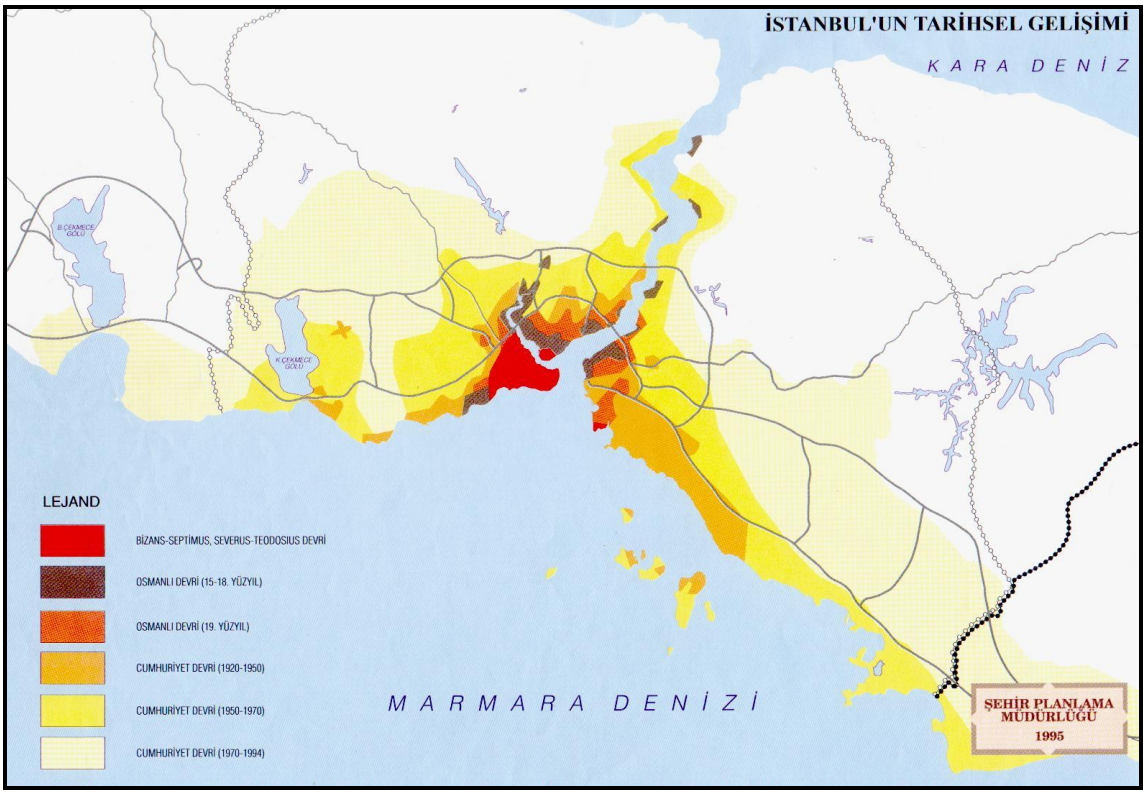

Şekil 4. 4 İstanbul'un tarihsel gelişim süreci (İBB Planlama Müdürlüğü, 2008).

Osmanlı döneminde Beyoğlu, Batılılaşmanın odağı konumundadır. Beyoğlu, Avrupalıların İstanbul'da kurmuş oldukları bir diplomasi merkezi olarak gelişmiş ve Batının buradaki etkisi artarak sürmüştür. Avrupalıların Beyoğlu'nda kendi kültürlerini yaşatmalarına izin verilmesi de buna olanak hazırlamıştır. Bölgede yaşayan Levantenler Avrupa yaşam biçimi ile birlikte mimari üslubun da değişimine sebep olmuşlardır. Çok katlı kâgir yapılaşma bu dönemde ilk kez Beyoğlu'nda görülmüştür. Gayrimüslimlerin yaşam biçimi ile uygun olarak kilise ve sinagogların yanı sıra kültürel yapının gelişmesinde etkili olan tiyatro, restoran, pasajlar, sinemalar, elçilikler ve otel binaları bölgede artış göstermiştir. Yapıların fiziksel ve biçimsel özellikleri Batı kentlerindeki yapılaşma tipi ile benzerlik göstermiştir. Beyoğlu, özellikle, Osmanlı İmparatorluğunun modernleşme dönemi sayılan, 19. Yüzyılda Batı kültürünü ve kapitalizmini yansıtması ve kentte bu kültürü her bakımdan yaygınlaştırmada oynadığı rol dolayısıyla tarihi bir önem kazanmıştır [66].

Cumhuriyet döneminde kapitülasyonların kaldırılması ile yabancıların ticaret ve sanayi alanındaki hakları kısıtlanmış, dışa bağımlılık azalmıştır. 1927-1929 yılları arasında

elçiliklerin Ankara'ya nakli, 1942 de yürürlüğe giren Varlık Vergisi, 1939- 1945 arasındaki II. Dünya Savaşı gibi önemli olaylar bölgedeki yabancı nüfusun giderek azalmasına sebep olmuştur. Cumhuriyet Dönemi'nde 1950'lere kadar yabancılardan ve onlar için çalışan azınlıklardan boşalan yerlere, yeni yetişen Türk iş adamları ve Beyoğlu yakasını kentin en çağdaş semti bilen aydın Türkler ilgi gösteriyorlardı. Bu dönemde Beyoğlu sinema ve tiyatroları, lokanta ve pastaneleri, sanat galerileri ve lüks mağazalarıyla hala kentin en seçkin semti idi [67].

1950'lerden sonra Türkiye'de ve İstanbul genelinde görülen hızlı kentleşme ve nüfus artışları bölgeyi baskı altında bırakmıştır. Göç ve hızlı kentleşme sonucu İstanbul'un aşırı büyümesi, yeni semtlerin gelişmesi, eğlence kuruluşlarının, ticaretin bu yeni gelişen çağdaş alt merkezlere dağılımı ve toplumun kültürel değişimi Beyoğlu'na olan ilgiyi azalttı. Süreç içerisinde özellikle üst gelir guruplarına yönelik ticaret Harbiye-Şişli eksenine kayınca, Beyoğlu eski önemini yitirmiş daha çok orta gelir guruplarına yönelik ticaret ve eğlence merkezi haline gelerek alanda çöküntü dönemi başlamıştır [69]. Bu süreçte kültürel doku değişmiş, yapılar terk edilmiş, ilgisizlik ve bakımsızlıktan dolayı yıkılmış ya da zarar görmüştür. 1987 yıllında bugünkü Tarlabaşı Bulvarı'nın açılması için Tarlabaşı'nda yer alan birçok tarihi bina yıkılmıştır. 1980'lerin sonundan başlayarak eski yapılara olan talep hızla artmıştır ve 1990'larla birlikte Cihangir'de sosyal ve mekânsal yenilenme başlamıştır. Cihangir'in Boğaziçi ve Tarihi Yarımada'ya hâkim konumda olması, kent merkezine yürüme mesafesinde olması, kentin diğer bölümlerine ulaşımın kolaylığı ve tarihi yapıların varlığı bu mahalleyi çekici kılmıştır.

Günümüzde Beyoğlu, kültürel ve tarihi değerlerin yanı sıra İstanbul Metropoliten Alanı'nın merkezinde kalan rant değeri oldukça yüksek bir bölgedir. Bu bölgede ortaya çıkan yoğunluk talepleri ve spekülatif baskılar, alanı bir çok yenileme projesinin odağı konumuna getirmiştir. Bu da anıt eserleri ve sivil mimarlık örneklerini, kentsel koruma alanlarını olumsuz etkilemektedir. Beyoğlu tarihsel gelişim sürecinde ilk önceleri bir diplomasi merkezi olarak gelişmiş, fakat daha sonraları yabancı ticaretinin, ekonomik kontrolünün artması ve burada yoğunlaşması sonucu İstanbul'un ticaret merkezi durumuna dönüşmüştür. Ticaretin yanı sıra eğlence, kültür kuruluşlarının da burada yer alması ve konumu, bütün İstanbul'un odak noktası olmasını sağlamıştır [69].

4.3 Karaköy Perşembe Pazarı Bölgesi Konum ve Tarihsel Gelişim

Karaköy Perşembe Pazarı Bölgesi, Beyoğlu'nda, Azapkapı'dan Karaköy'e kadar uzanan hırdavat ticaretinin ağırlıklı olarak yer aldığı sahil bölümüdür. Beyoğlu ilçesi sınırları içerisinde kısmen Emekyemez kısmen de Arap Camii mahalle sınırları içerisinde kalmaktadır. Karaköy Perşembe Pazarı Sit Alanı, Haliç'in kıyısında doğuda Galata Köprüsü ile batıda Unkapanı (Atatürk) Köprüsü arasında, Tersane Caddesinin güneyinde konumlanmıştır (Şekil 4.4). Karaköy Perşembe Pazarı Yenileme Alanı ise sit alanı ile birlikte Tersane Caddesinin kuzeyinde bulunan, Arap Camii önündeki dört yapı adasını da kapsamaktadır.

Şekil 4. 5 Perşembe pazarı hava fotoğrafı (İBB Şehir rehberi, 2014).

Galata bölgesinin içerisinde yer alan Perşembe Pazarı'nın tarihsel gelişim süreci Galata bölgesinin gelişim süreci çerçevesinde incelenecektir.

MÖ 7.yy sonlarında Haliç'in kuzeyinde Grek kolonilerince kurulmuş, Sykae adında çok küçük bir yerleşme olduğu bilinmektedir. 4. Yy'da (324-337) bu yerleşim yerinin çevresi I. Justinian tarafından Hunların saldırılarına karşı bir sur duvarı ile kuşatılmıştır. 5. Yy'da

İstanbul (408-450) kent bölgelere ayrılırken Sykae de şehrin sınırları içine alınarak 8. Bölgeyi oluşturmuştur (Şekil 4.5). Kilise, forum, hamamlar, tiyatro ve bir de limanı olan bu bölgede 431 büyük evin olduğu ve bu dönemde İstanbul halkının yöreye karşı kıyıdaki incirlik anlamına gelen "Pera de Sykae" dediği bilinmektedir [69].

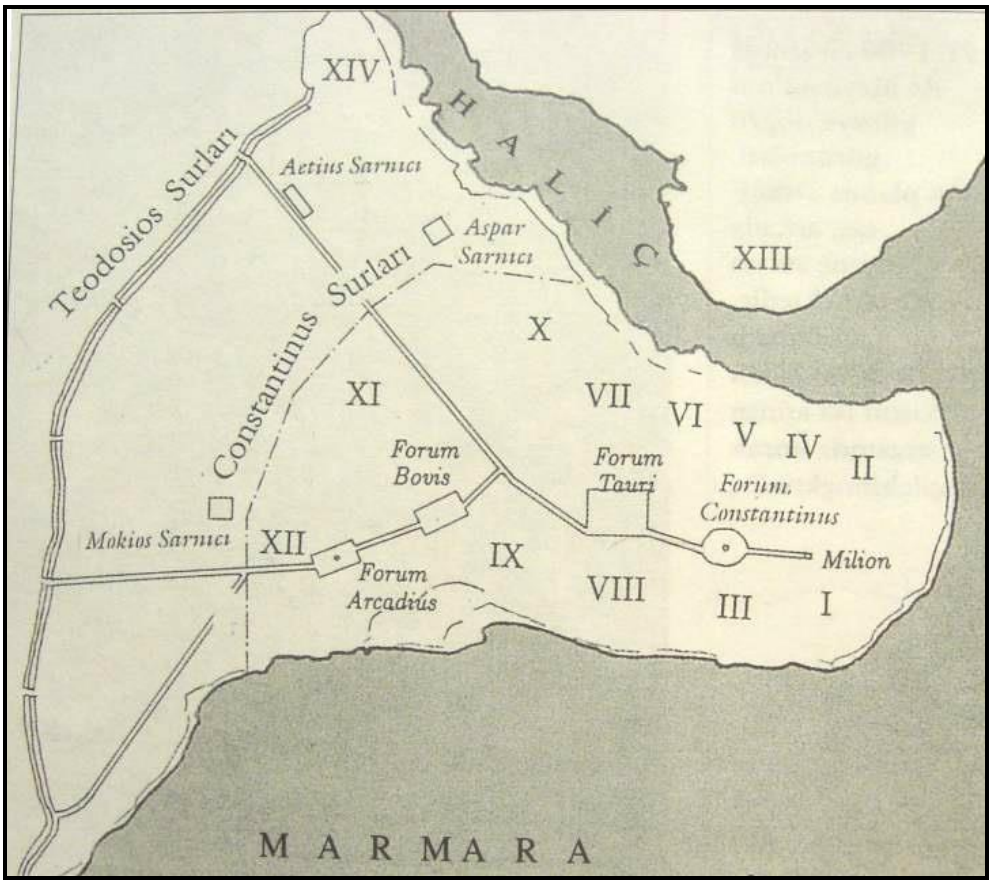

Şekil 4. 6 I. Constantinus döneminde, kentin 14 bölgesi ve 13. Bölge olarak kent kapsamına alınan Galata (Çelik, 1996)

Bizans döneminde, İtalyan, Venedik, Cenova ve Pisalılar İstanbul'da koloni kurmuşlar ve ticaret faaliyetleri göstermişlerdir. 12.yy'da Haliç kıyısında bir imtiyaz bölgesine sahip olan Cenovalılar, şehrin 4. Haçlı Seferi ordusu tarafından işgaliyle bu bölgeyi Venediklilere teslim etmişlerdir. Kendileri de, 13.yy'da Galata bölgesine yerleşmişlerdir. Ticaret ve liman şehri olarak kurulmuş olan Galata'nın büyük oranda bugünkü dokusunu oluşturmuşlardır [69].

Bizans İmparatorluğu 1267 yılında Nymphain anlaşmasıyla, Cenevizlere Galata'ya yerleşme ve yeniden yönetim kurma izni verdi. Ancak imparator, Galata'da yer alan sur duvarlarını yıktırmış ve yenilerinin yapımını yasaklamıştı. 1303 yılında Bizans yönetimi,

Cenova yönetim sınırlarını belirlemiş, 1304 yılında da bu bölgenin dışına Cenovalıların ev yapması yasaklanmıştır. 1316 yılında Galata surlarının ilk bölümü inşa edilmiş. Galata'nın sınırlarını belirleyen etkileyici sur duvarı, Venedik saldırılarına karşı bölgenin önemli fiziksel öğesidir. Surlar; 1316'dan sonra 5 dönemde yapılmış ve Galata'yı 37 hektarı kaplayan 5 bölgeye ayırmıştır (Şekil 4.6). 1349'da surların kuzey bölümü ve arazinin en yüksek noktasına Galata Kulesi yapılmıştır. 1387 ve 1397 yıllarında, koloni kuzeybatı yönünde genişlemiş, yeni edinilen bölgeleri sur içine almış ve son olarak da tepenin Boğaz'a inen doğu yamacı surlarla kuşatılmıştır. Zaman içinde genişleyen Galata, topoğrafyaya uygun bir doku kazanmış, grid sistem tarihi merkezde kalmış ve Galata'nın bugünkü dokusu oluşmuştur [71].

Şekil 4. 7 Pera/Galata bölgesini beş bölgeye ayıran surlar ve yapılış tarihleri (Demircioğlu, 2012)

İstanbul'un fetihten önce Galata bir Ceneviz yerleşmesi olarak, kentsel düzeni ve yapılarıyla 14.yy Akdeniz kentlerinin tipik özelliklerini taşımakta ve karşısındaki tarihi yarımadadan farklı bir görünüş sergilemektedir. Bölgenin önemli fiziksel öğesi, Venedik saldırılarına karşı Galata'nın sınırlarını belirleyen etkileyici sur duvarıdır. İstanbul'un fethinden sonra Cenovalılar'a bir takım imtiyazlar tanınarak, her yıl değişen bir Voyvoda tarafından yönetilmek şartıyla aynı yerde oturmalarına izin verilmiştir. Ancak fetihten sonra Fatih Sultan Mehmet hakimiyet göstergesi olarak surların büyük bir kısmını yıktırmıştır. İstanbul'un gelişimi ile beraber Rüstem Paşa Hanı ve bedesten gibi

büyük ticari yapılar inşa edilmiştir. Ege Denizinden ithal edilen zeytinyağının son varış noktası olduğu için yağ kapanı bu bölgededir. Aynı şekilde balık pazarı da bölgede yabancıların ilgisini çekmektedir. Galata Kulesi'nin altında, Azapkapı'nın doğusunda ve Haliç girişinde, limanın en önemli mevkiinde bulunan Karaköy, bugün de olduğu gibi, konut bölgesi olmaktan çok bir ticaret ve ulaşım bölgesi olarak limanın getirdiği çeşitli işlevleri yüklenmiştir. Bizans döneminde olduğu gibi Osmanlı döneminde de Karaköy bölgesi, meyhaneler, batakhaneler vb. ile ünlüydü [72].

Fetihten sonra Galata kozmopolit yapısını korumuş, kozmopolit nüfus yapısı ticari merkez olma özelliğini de kuvvetlendirmiştir. Kasımpaşa, İmparatorluğun esas tersanesi ve donanma merkezi olmuş, Galata da denizcilerin ve denizcilikle ilgili zanaatların başlıca merkezi haline gelmiştir 16. yy'dan Beyoğlu'nun gelişmesi, Hristiyan mahallerinin Galata Kulesi dışında kuzeye yayılması Boğaza inen çok dik yamaçlarda yabancı elçiliklerin yerleşmesiyle belirlenir. İlk elçilik olan Fransız elçiliği bu zamanda kurulmuştur. Yine bu yüzyılda Galata Kulesi hapishane olarak kullanılmaktaydı. 17. yy'da Galata'da gayrimüslim evleri azalırken, müslüman evlerinin arttığı göze çarpar. 18 ve 19 yüzyıllar boyunca Pera fiziki bakımdan bir bir Avrupa mahallesi olarak gelişmiş ve bölgedeki inşaat faaliyetleri 1838'den sonra artmıştır. 1839 yılında Osmanlı İmparatorluğunda başlayan Tanzimat dönemi ile modernleşme ve yenileşme çabaları içinde olan İstanbul'da, şehrin hizmeti bakımından yenilik teşkil eden bazı işler ilk olarak burada uygulanmıştır. Galata sokakları adlandırılmış ve sokaklar havagazı ile aydınlatılmış, Avrupadaki benzeri gibi otel ve pansiyon açılmıştır. İstanbul'u yenileştirmek gayesiyle kurulan Belediye Teşkilatı sırasında Galata Surlarının büyük bir kısmı yıkılmış (1864) ve hendekler doldurulmuştur. Günümüze ise surların çok az bir kısmı ile sur izleri ve Galata Kulesi ulaşabilmiştir [70]. Haliç'te, Azapkapı'yı Unkapanına bağlayan ilk köprü, 1836'da hizmete açılmıştır. 1876'da hizmete başlayan Tünel, Londra'dan sonra dünyadaki ikinci metrodur. Bu dönemde, ticaret için gerekli dükkanlar, iş hanları, pasajlar, bürolar ve depoların yoğunlaştığı sahilden yukarı doğru çıkılırken konut alanlarının yoğunlaştığı ve daha yukarıda ise elçiliklerin, otel ve pansiyonlar ile eğlenceye yönelik olarak fonksiyonların varlığından söz edilmektedir.

Cumhuriyet döneminde Galata kozmopolit yapısını koruyamamıştır. 1948 yılında İsrail'in kurulmasıyla Yahudilerin çoğu bölgeyi ve ülkeyi terk etmiş, özellikle ülke tarihinde 6-7 Eylül olayları olarak anılan, 6-7 Eylül 1955 yılında gerçekleşen İstanbul'da yaşayan azınlıklara yönelik yağma hareketi ve ülkede artan milliyetçi baskılar karşısında Rumlar ve Ermeniler bölge ve ülkeyi terk etmek zorunda kalmışlardır. Göçler sonucunda bölgedeki eski kozmopolit yapı yıkılıp parçalanmıştır. Galata bu dönemde, oturma mekânını tamamen yitirmiş, net bir fonksiyonel ayrım başlatmış, ticaret ve el sanatları etkinliğini arttırmıştır. Bu da Galata ve Pera'nın çöküşünü başlatmıştır [70]. 1955–1960 arasında uygulanan imar planları ve politikalar Galata'nın mimari, kültürel ve sosyal yapısını değiştirmiştir. Deniz ticareti, önemini giderek yitirmiş, bankacılık sektörü Levent-Maslak aksına doğru kaymıştır [72]. 1980'lerden sonra Haliç kıyılarının tarihi kimliği bozan yapılaşmadan temizlenebilmesi kapsamında Perşembe Pazarı bölgesinde de çeşitli yıkımlar ve kamulaştırma çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Geçmişte Haliç'in liman yerleşiminin bir kısmını oluşturan Perşembe Pazarı, günümüzde sosyal, ekonomik ve fiziksel açıdan sorunlara sahip bir ticaret bölgesidir. Çalışma alanı günümüzde, gündüz belli bir hareketliliğin yaşandığı gece ise ıssız bir alan haline geldiği, hırdavat, makine aksamı, elektrik malzemeleri gibi ticari faaliyetlerin gerçekleştiği bir alan haline dönüşmüştür. Örnek çalışma alanı olan Perşembe Pazarı Bölgesinin güncel kullanım ve yapı durumu ile ilgili veriler çalışmanın ilerleyen bölümlerinde detaylı bir şekilde verilmeye verilmeye çalışılacaktır.

Tarihsel Süreçte Örnek Çalışma Alanını Da Kapsayacak Şekilde Hazırlanmış Haritalar ve Hava Fotoğrafları

Karaköy Perşembe Pazarı Bölgesinin tarihsel gelişim sürecinde alandaki değişim – gelişim'in incelenebilmesi için alanı da kapsayacak şekilde süreç içerisinde hazırlanmış çeşitli harita ve hava fotoğrafları belli bir kronoloji içerisinde verilmeye çalışılmıştır.

Bu kapsamda, C. E. Goad, Alman Mavileri, Necip Bey ve Suat Nirven haritaları ile 1912, 1966 1982 ve 2014 yıllarına ait hava fotoğraflar aşağıda gösterilmiştir.

Goad Haritaları

Charles Edouard Goad Haritaları 1904 – 1906 yılları arasında hazırlanan, Yangın Sigorta haritalarıdır. 1/600 ölçekte hazırlanan bu haritalarda yapıların kullanımları ile yapıldıkları malzemeler ggösterilmektedir (Şekil 4.7).

Alman Mavileri Haritaları

Alman Mavileri, 1909 – 1913 yılları arasında 1/500, 1/1000 ve 1/2000 ölçekte hazırlanan haritalar olup, haritalarda sokaklar, yapı adaları ve kamu binaları detaylı bir şekilde gösterilmiştir (Şekil 4. 8).

Necip Bey Haritaları

Necip Bey haritaları, 1918 yılında 1/5000 ölçekte hazırlanan topoğrafik şehir haritalar olup, haritalarda sokaklar, yapı adaları açık alanlar, meydanlar, bostan alanları, anıtsal yapılar ile cadde ve sokak isimleri görülebilmektedir (Şekil 4.9).

Suat Nirven Haritaları

Necip Bey haritaları, 1946 – 1950 yılları arasında 1/500 ve 1/250 ölçekte renkli baskılı haritalar olup, haritalarda cadde ve sokak isimleri, yapılar, yapım malzemeleri, kat adetleri ile yapıların ölçüleri belirtilmiştir (Şekil 4.10).

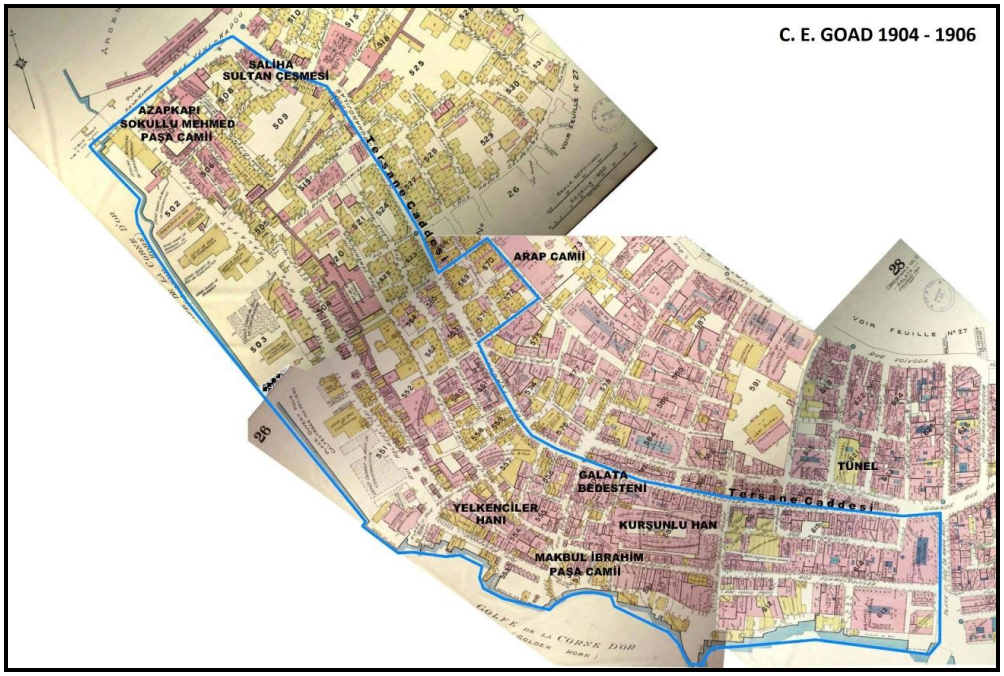

Şekil 4. 8 C. E. Goad haritası (İBB, Kütüphane ve müzeler müdürlüğü)

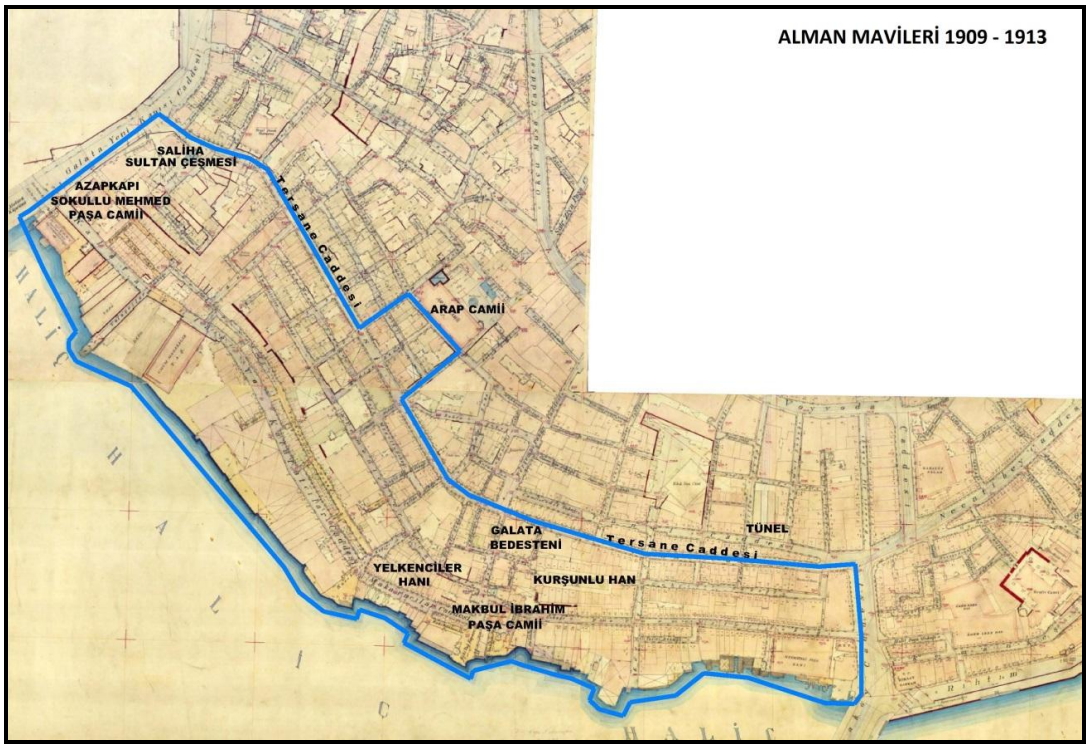

Şekil 4. 9 Alman Mavileri haritası (İBB, Kütüphane ve müzeler müdürlüğü)

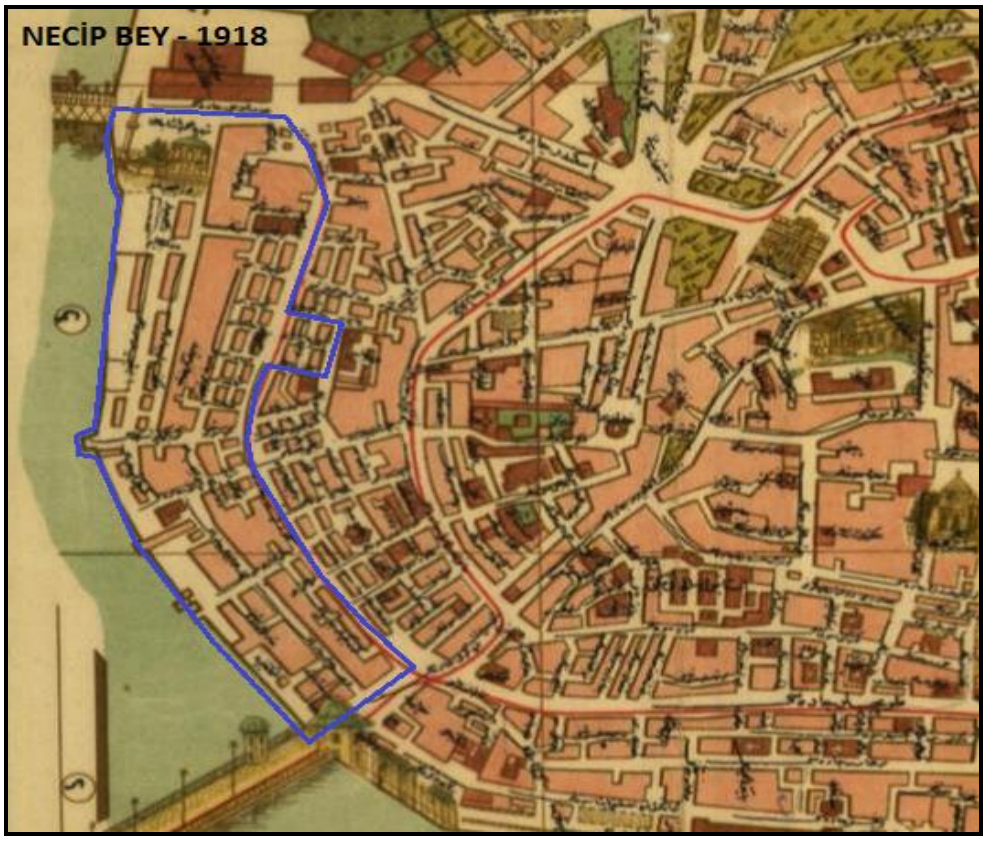

Şekil 4. 10 Necip Bey haritası (Atatürk kitaplığı)

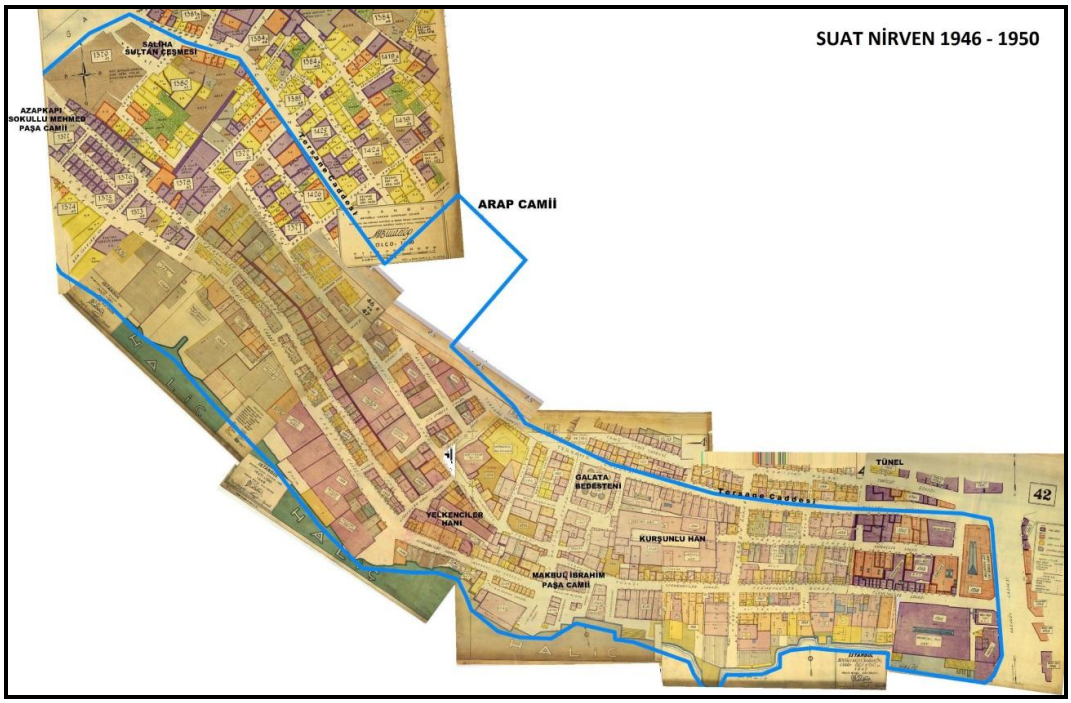

Şekil 4. 11 Suat Nirven haritası (Demircioğlu, 2012)

Hava Fotoğrafları

Hava fotoğrafları, tarihsel süreç içerisinde yerleşme alanlarındaki dokunun değişimi, ya da alanın dönemsel karşılaştırılmalarının yapılabilmesine olanak sağlar. Alansal değişim ve gelişimin gözlemlenebilmesini mümkün kıldığından dolayı çalışma alanındaki değişiklikleri gösteren farklı dönemlere ait hava fotoğrafları aşağıda verilmiştir.

1912 tarihli hava fotoğrafı 1. Düna savaşı sırasında Alman mühendisler tarafından çekilmiş olup, İstanbul'un ilk panoramik hava fotoğrafı olma özelliğini taşımaktadır (Şekil 4.11).

1966 tarihli hava fotoğrafında Prost Planlarının ve Menderes İmar hareketlerinin sonuçlarını görmek mümkündür. Tersane Caddesi gibi önemli bir aksın oluştuğu ve buradaki birçok yapı-yapı adasının yıkıldığı görülmektedir (Şekil 4.12).

2014 tarihli hava fotoğrafı incelendiğinde tarihsel süreç içerisinde bölgedeki değişimin boyutu görülebilmektedir. 1982 yılında Perşembe Pazarı Caddesinin genişletilmesi kapsamında birçok yapı yıkılmıştır. Özellikle 1980'lerden sonra Haliç kıyılarının tarihi kimliği bozan yapılaşmadan temizlenebilmesi kapsamında Perşembe Pazarı bölgesinde

de çeşitli yıkımlar ve kamulaştırma çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Kamuoyunda, “Dalan Operasyonları” (1984-1989) olarak anılan bu yıkım ve istimlak çalışmaları kapsamında, Perşembe Pazarı bölgesinde Yelkenciler Caddesi ile sahil kesimi arasında kalan alan, Fermeneciler ve Makaracılar Sokağı ile sahil arasında kalan bölümlerdeki yapılar yıkılmıştır. 2014 yılına gelindiğinde 2009 yılında yapımına başlanan Haliç Metro Köprüsü kullanıma açılmıştır. Haliç metro köprüsü çalışmaları kapsamında alanda kurulan şantiyenin bulunduğu alan kamusal kullanıma kapalı bulunmakta, alanda kurulan prefabrik yapılar inşaat çalışmaları bitmiş olmasına rağmen halen alanda bulunmaktadır. (Şekil 4.13).

Alana ilişkin verilen haritalar ve hava fotoğrafları incelendiğinde, tarihsel süreçte fonksiyonel olarak ticaret merkezi olarak varlığını koruyan, Perşembe Pazarı bölgesinin zaman içerisinde değişen kentsel dokusu görülebilmektedir.

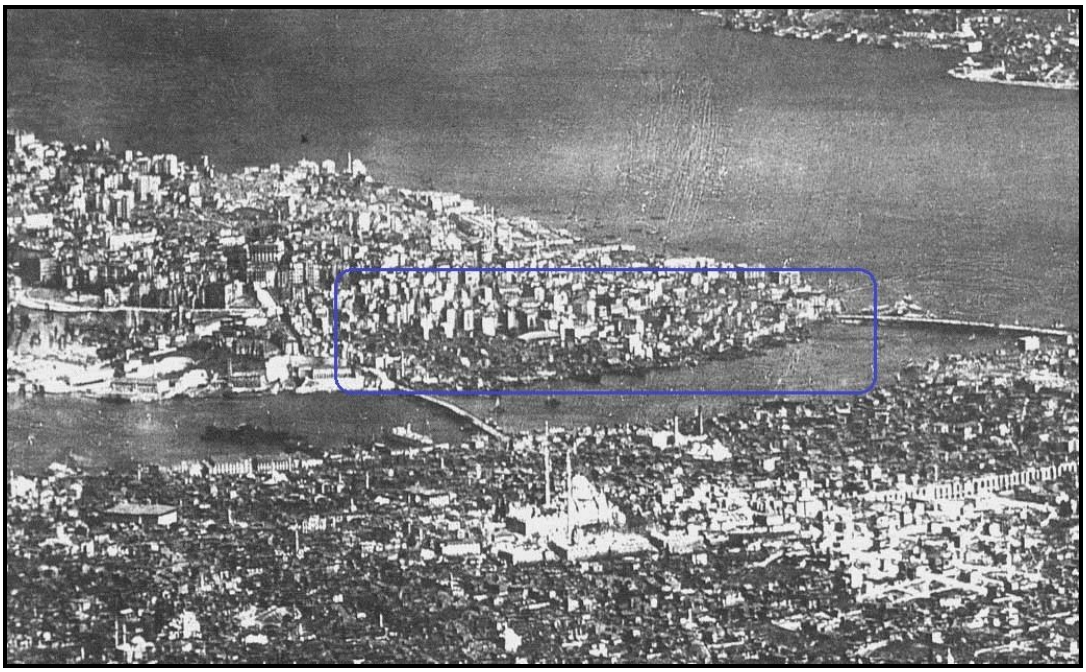

Şekil 4. 12 1912 yılı Galata, Şişhane, Perşembe Pazarı ve Karaköy Bölgeleri hava fotoğrafı (İBB Planlama Müdürlüğü, 2008).

Şekil 4. 13 1966 yılı Galata, Perşembe Pazarı ve Karaköy Bölgeleri hava fotoğrafı (İBB Şehir rehberi, 2014).

Şekil 4. 14 2014 yılı Galata, Perşembe Pazarı ve Karaköy Bölgeleri hava fotoğrafı (İBB Şehir rehberi, 2014).

4.4 Karaköy Perşembe Pazarı Bölgesinin Fiziksel ve Mekansal Yapı Analizleri

Karaköy Perşembe Pazarı Bölgesi, fiziksel ve mekânsal yapı analizleri hazırlanırken çalışma alan sınırı olarak yenileme alan sınırı esas alınmıştır. Yenileme Alanı sınırı, Perşembe Pazarı Sit Alanı ile birlikte Tersane Caddesinin kuzeyinde bulunan, Arap Camii önündeki dört yapı adasını da kapsamaktadır. İdarenin yenileme alanı sınırını belirlerken, sit alanı sınırıyla birlikte Arap Camii önündeki dört yapı adasını da sınıra dahil etmesiyle ilgili herhangi bir gerekçeli karar bulunmamaktadır. Ancak idarenin belirlenen bu sınırla, hazırlanacak olan yenileme projesiyle Arap Camii'nin görünürlüğünü artırmayı sağlayacak bir proje yapmayı hedeflediği düşünülmektedir.

Perşembe Pazarı Bölgesi Mevcut Yapı Kullanım Analizi

Örnek çalışma alanı olan Karaköy Perşembe Pazarı Bölgesi yaklaşık olarak 9.5 hektar büyüklüğünde bir alandan oluşmaktadır. Çalışma alanında toplamda 48 yapı adası ve bu yapı adaları içerisinde 340 adet yapı yer almaktadır. Alan doluluk-boşluk olarak kabaca iki bölgeye ayrılabilmektedir. Haritadan da görülebileceği gibi çalışma alanında yapılar, alanın doğusu ve kuzeydoğusunda yoğunlaşmıştır (Şekil 4.14).

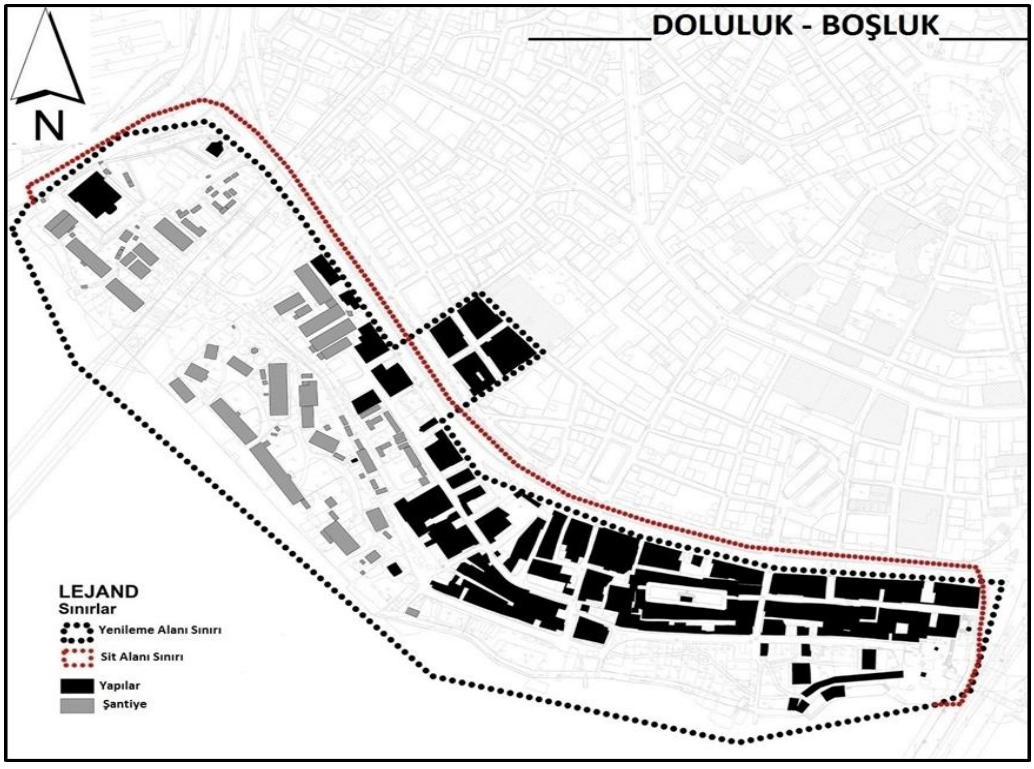

Şekil 4. 15 Doluluk-boşluk haritası

1980'li yıllardan sonra Haliç kıyılarının tarihi kimliği bozan yapılaşmadan temizlenebilmesi kapsamında Perşembe Pazarı bölgesinde de gerçekleştirilen

kamulaştırma çalışmaları çerçevesinde alanın kıyıya cephe veren ilk sıra yapı adaları ve Sokullu Mehmed Paşa [Azap Kapı] Camii ile Saliha Sultan Çeşmesi çevresindeki yapılar yıkılmış ve bu alanlar yeşil alan olarak düzenlenmiştir. Halihazırda bu alanın büyük bir bölümünde, Haliç Metro Geçiş Köprüsü'ne ait şantiye alanı bulunmaktadır. Kıyı şeridindeki alanın diğer bölümünde ise çay bahçeleri bulunmaktadır.

Çalışma alanındaki yapıların kullanım durumları incelendiğinde, yapıların çoğunluklu olarak ticaret fonksiyonlu olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla imalathane ve depo fonksiyonlu yapılar, boş ve harabe niteliğindeki yapılar ve hizmet fonksiyonlu yapılar izlemektedir. Alandaki en yoğun kullanım olan ticaret fonksiyonu, kendi içinde hırdavat ve ev aletleri, gemi malzemeleri, makine teçhizat, yeme-içme faaliyetleri, inşaat malzemeleri, metal ürünleri, gıda içecek tütün ürünleri, iş güvenliği malzemeleri, plastik ürünler, kimyasal maddeler, tekstil ürünler, elektrik malzemeleri ve av silah malzemeleri gibi kategorilere ayrılmaktadır. Hizmet fonksiyonu, kendi içinde, tamirhane, büro, uzman kuruluşlar, nakliye lojistik, branda terzisi ve berber gibi altı kategorilere ayrılmaktadır. İmalat fonksiyonu ise kendi içinde, tornacı, makine ve teçhizat imalat ile kaynakçı gibi altı kategorilere ayrılmaktadır.

Zemin Kat Fonksiyon Analizi

Çalışma alanındaki yapıların zemin kat kullanımı incelendiğinde en yoğun kullanımın % 71,2 (242 adet) ile ticaret olduğu görülmektedir. Bunu % 8,5 (29 adet) ile boş katlar, % 7,4 (25 adet) ile depolama, % 3,5 (12 adet) ile hizmet, % 3,2 (11 adet) ile harabe, % 2,1 (7 adet) ile altyapı, % 1,8 (6 adet) ile imalat, % 1,2 (4 adet) ile dini tesis, % 0,9 (3 adet) ile çeşme ve % 0,3 (1 adet) ile turizm alanları izlemektedir (Şekil 4.15; Şekil 4.16).

Alana ilişkin daha önce yapılan çalışmalar ve plan raporları incelendiğinde; ticaret işlevinin alanın yoğunluklu fonksiyonu olduğu söylenebilir. Bununla birlikte çalışma alanının kıyı bandında yer alan büyük çoğunluğu imalat sanayi fonksiyonlu olan yapıların büyük çoğunluğu "dalan dönemi yıkımları" esnasında yıkılıp yeşil alana dönüştürüldüğü görülmektedir.

Normal Katlar Fonksiyon Analizi

Çalışma alanındaki yapıların Normal kat kullanımları incelendiğinde en yoğun kullanımın depolama olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla boş katlar, hizmet, harabe, ticaret, imalat, dini tesis, turizm, kültür ve altyapı alanları izlemektedir.

Bodrum Kat Fonksiyon Analizi

Çalışma alanındaki yapıların 33 tanesinde bodrum kat bulunmaktadır. Bu yapıların bodrum kat kullanımları incelendiğinde en yoğun kullanımın depolama olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla hizmet, ticaret ve turizm alanları izlemektedir.

Bina Kat Adedi Analizi

Çalışma alanındaki yapıların kat yükseklikleri analizinde, şantiye alanındaki yapıların kat yükseklikleri belirlenmemiş olup, paftada şantiye olarak belirtilmiştir. Alandaki yapıların büyük çoğunluğu 2-3 katlı yapılardan oluşmaktadır. 1-3 katlı yapıların alanın geneline yayıldığı, 4-5 katlı yapıların yoğun olarak Fermeneciler Caddesi üzerinde, kıyıya cepheli parsellerde yer aldığı, 6 kat ve üzerindeki yapılar ise yoğun olarak Tersane Caddesi üzerinde yer almaktadır ve bu yüksek katlı yapılar silueti olumsuz yönde etkilemektedir (Şekil 4.17; Şekil 4.18).

Alana ilişkin daha önce yapılan çalışmalar ve plan raporları incelendiğinde; 1990 ile 2008 yılları arasında bazı yapıların yenilendiğini ve bu süreç içinde tekil yapı ölçeğinde kat artırımı olduğu analizlerden tespit edilmiştir.

Bina Durum Analizi

Çalışma alanındaki yapıların bina durum analizinde yapılar iyi, orta, kötü ve harabe olarak dört kategoriye ayrılmıştır. Yapılar dışarıdan görülebilen fiziksel durumlarına göre değerlendirilmiş ve yapıların büyük bi çoğunluğunun orta ve kötü durumda olduğu görülmüştür. Yine şantiye alanındaki yapılar bu kategorilere dahil edilmemiş olup, paftada şantiye olarak belirtilmiştir (Şekil 4.19; Şekil, 4.20).

Alana ilişkin İBB tarafından yapılan 2008 yılında hazırlanan plan analiz raporlarında, yapıların durumları iyi, orta, kötü ve harap olmak üzere 4 gruba ayrılmıştır. 1998'de kötü durumda olan yapıların bir bölümü 2008 yılı analizlerinde artık harap olarak

değerlendirilmektedir. Orta ve kötü durumda olan yapılardan bir bölümü 1998'deki analizlerden sonra yenilendiği tespit edilmiştir.

Mülkiyet Durum Analizi

Çalışma alanının mülkiyet yapısı incelendiğinde, alanın büyük bir bölümünün % 47,3'ünün (22.346 m²) İstanbul Büyükşehir Belediyesinin mülkiyetinde olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla, %32,4 (15.300 m²) oran ile şahıs mülkiyetindeki alanlar, % 8,7 oran ile Şahıs-İBB ve % 2,2 oran ile Özel Vakıf mülkiyetindeki alanlar izlemektedir. İBB'nin mülkiyetindeki parsel adedi Şahıs mülkiyetindeki parsellerden daha az olmakla birlikte, alanı daha fazladır. İBB'ye ait alanların büyük bir kısmı, 1980'li yıllarda yürütülen kamulaştırma çalışmaları sonucunda yeşil alana dönüştürülen alanlardır (Şekil 4.21; Şekil 4.22).

Alana ilişkin daha önce yapılan çalışmalar ve plan raporları incelendiğinde; mülkiyet durumu ile ilgili farkedilebilir değişimin yaşandığı dönem, "dalan dönemi yıkımları" olarak bilinen döemde şahıs mülkiyetlerinin kamulaştırılarak İBB mülkiyetine geçirildiği 1980'li yıllardır.

Önemli Tarihi Eserler

Çalışma alanındaki tarihi ve kültür varlıkları Anıtsal Yapılar, Sivil Mimarlık Örnekleri ve Tarihi Surlar olarak üç kategoride incelenmiştir. Alandaki kültür varlıklarının tesciline ilişkin, 1977, 1983, 1989 ve 1991 yıllarında münferit ve toplu kurul kararları alınmıştır. Ayrıca alanın sit ilanından sonra 2002 yılında da tescil kararları alınmıştır. Çalışma alanındaki 340 yapının 124'ü (%36,8) mevcut tescilli yapılardır. Mevcut tescilli yapıların dışında 55 tane de kayıp anıtsal yapı ve sivil mimarlık örneği bulunmaktadır. Ayrıca alan geçmişte surlarla çevrili olduğu için alanda mevcut ve kayıp sur parçaları ile kayıp sur kapıları da bulunmaktadır. (Şekil 4.23; Şekil 4.24).

Ulaşım Analizi

Çalışma alanı, üç ulaşım sisteminin (karayolu, demiryolu ve denizyolu) kesiştiği bölgede merkezi ve erişilebilir bir konumdadır. Alandaki en önemli taşıt yolu olan Tersane Caddesi, Boğaz'a paralel giden sahil yolunun devamı niteliğinde olup Galata ve Unkapanı (Atatürk) köprüleri arasında bağlantıyı da sağlamaktadır. Alanın içi

çoğunlukla yaya yolları ve yaya-araç ortak kullanılan taşıt yollarından oluşmaktadır. Alan içinde otopark alanları yer almakla birlikte, yoğun bir araç trafiği söz konusu değildir. Bölgedeki vapur iskeleleri İstanbul şehiriçi deniz ulaşımında önemli birer durak noktalarıdır. Haliç metro istasyonu, tünel, deniz ulaşımı ile taşıt yolları alanı önemli bir odak noktası haline getirmektedir (Şekil 4. 25; Şekil 4.26).

Çalışma alanında ulaşım bağlantılarındaki değişiklikler alanın farklı dönemlerdeki hava fotoğraflarından gözlemlenebilmektedir. 1966 tarihli hava fotoğrafında Prost Planlarının ve Menderes İmar hareketlerinin sonuçlarını görmek mümkündür. Tersane Caddesi gibi önemli bir aksın oluştuğu ve buradaki birçok yapı-yapı adasının yıkıldığı görülmektedir. Çalışma alanında 1950'lerde karayolu ulaşımı iki ayrı cadde (Tersane Cad. ve Tünel Cad.) ile sağlanırken, 1966 hava fotoğrafında iki cadde arasındaki yapı adasının yıkılmış ve caddelerin birleştirildiği görülmektedir.

1982 yılında Perşembe Pazarı Caddesinin genişletilmesi kapsamında birçok yapı yıkılmıştır. Özellikle 1980'lerden sonra Haliç kıyılarının tarihi kimliği bozan yapılaşmadan temizlenebilmesi kapsamında Perşembe Pazarı bölgesinde de çeşitli yıkımlar ve kamulaştırma çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen yıkımlar ve kamulaştırma çalışmaları çerçevesinde yıkımların yoğunlukta olduğu alanın batı bölümünde yol dokusunda değişiklikler meydana gelmiştir. Ayrıca Yıkımların olduğu alandaki boş parsellerden bazıları günümüzde otopark alanı olarak kullanılmaktadır.

2014 yılına gelindiğinde 2009 yılında yapımına başlanan Haliç Metro Köprüsü kullanıma açılmıştır. Haliç metro köprüsü çalışmaları kapsamında alanda kurulan şantiyenin bulunduğu alan kamusal kullanıma kapalı bulunmakta, alanda kurulan prefabrik yapılar inşaat çalışmaları bitmiş olmasına rağmen halen alanda bulunmaktadır.

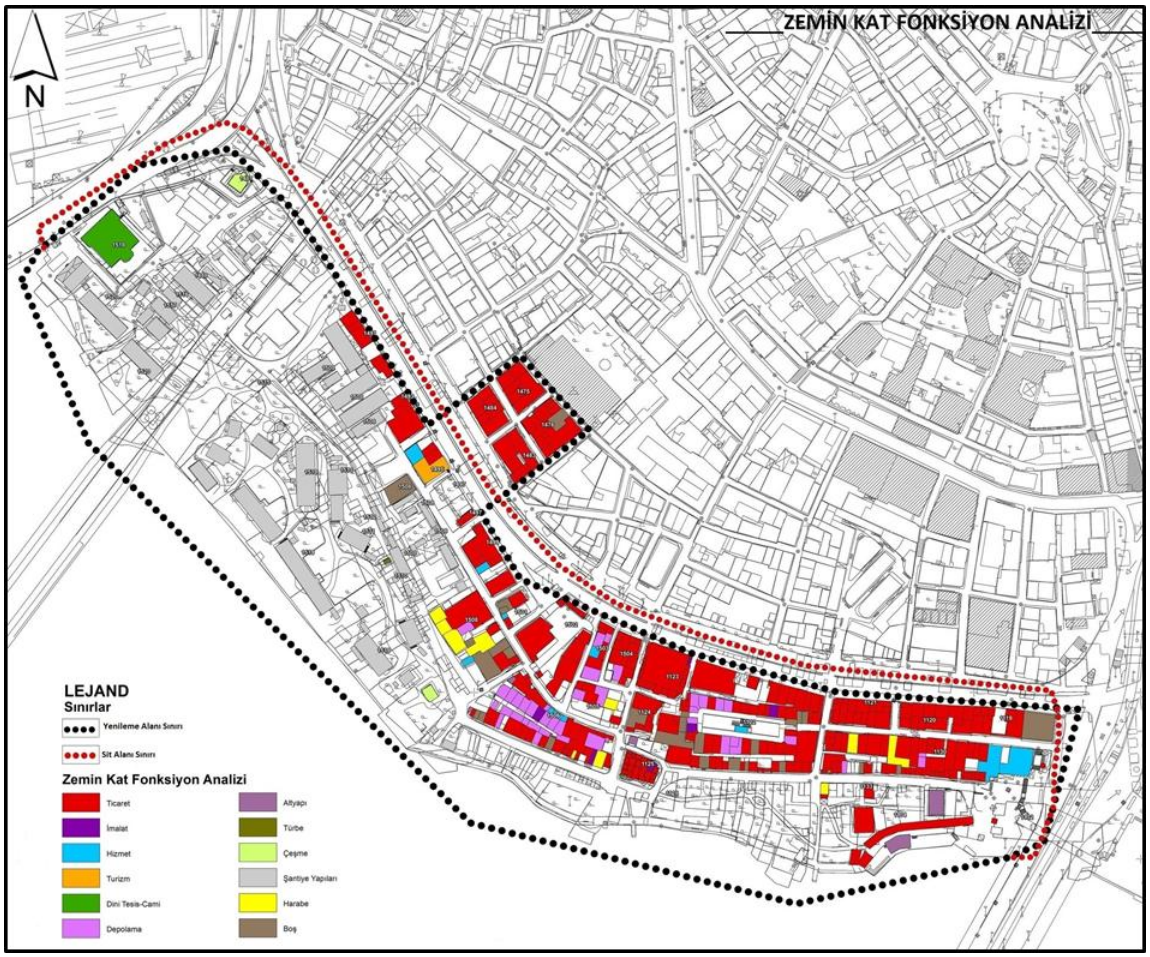

Şekil 4. 16 Zemin kat fonksiyon analizi

Şekil 4. 17 Çalışma alanı genel görünüş

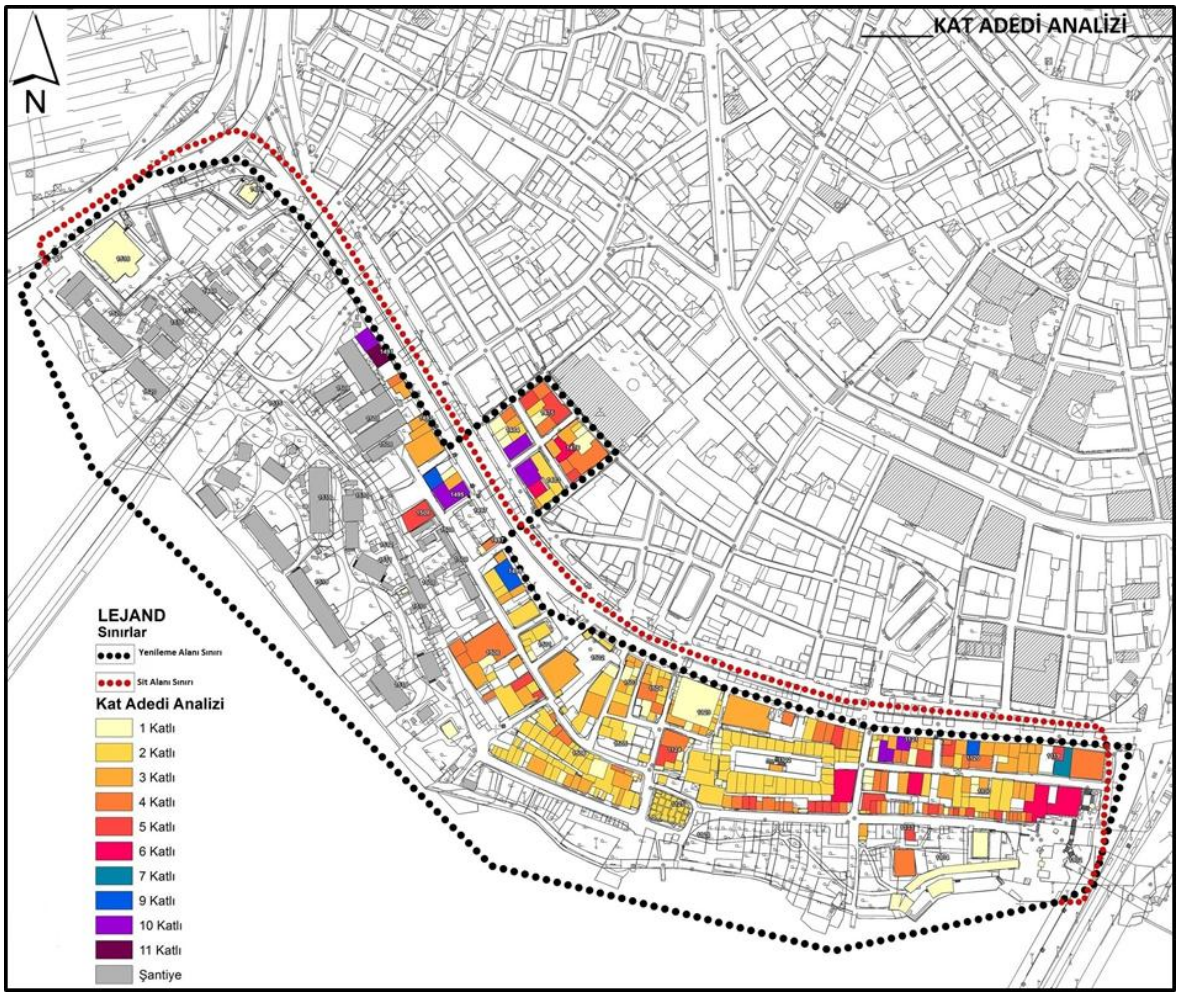

Şekil 4. 18 Bina kat adedi analizi

Şekil 4. 19 Bina kat adedi görselleri

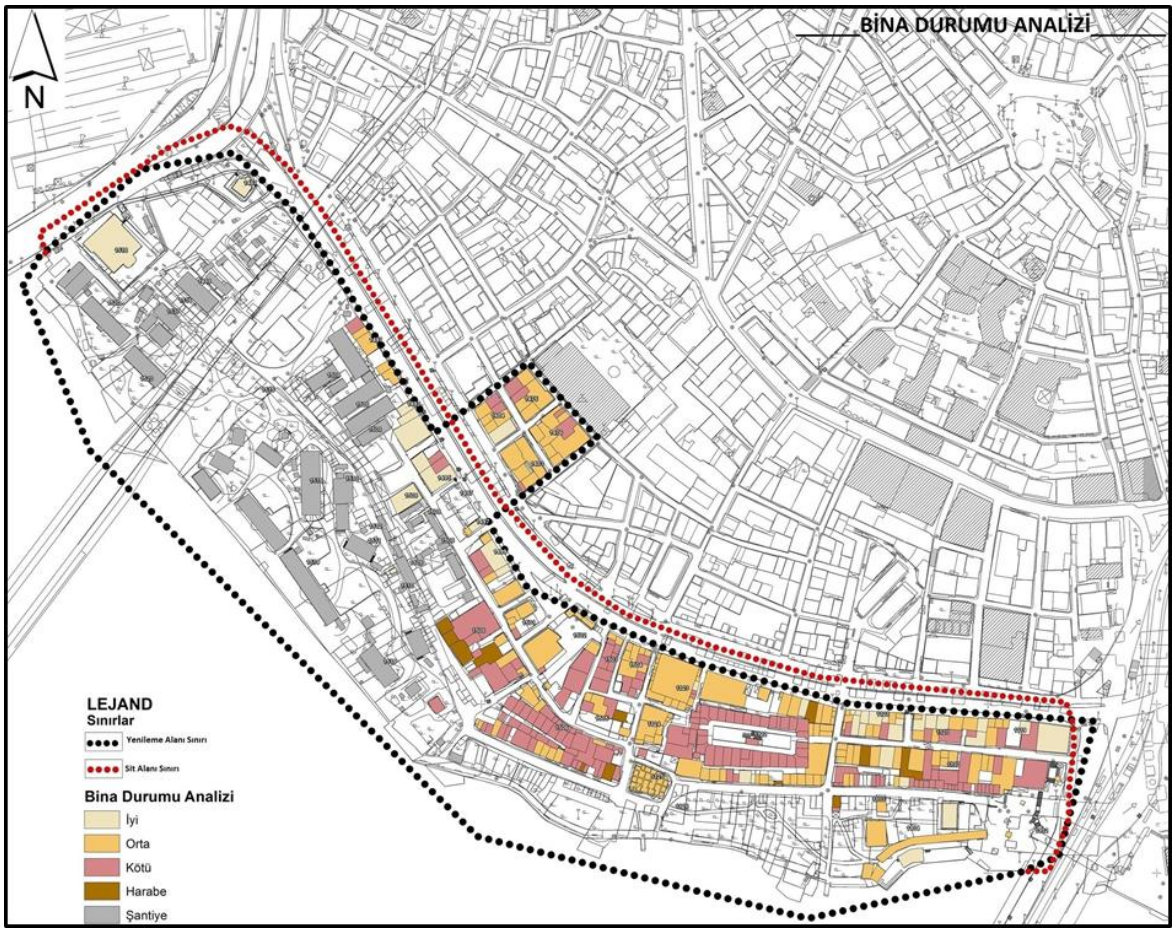

Şekil 4. 20 Bina durum analizi

Şekil 4. 21 Bina durum görselleri

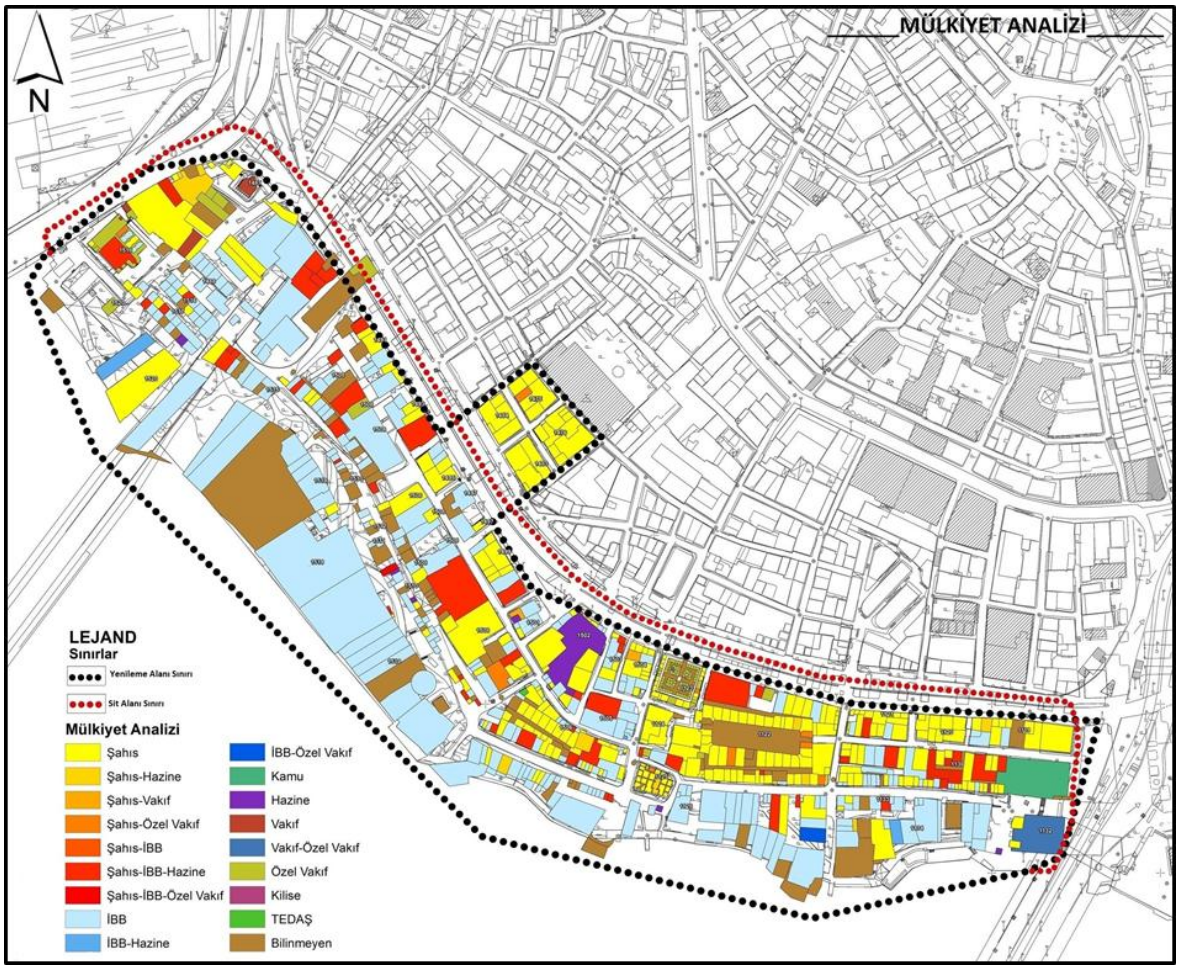

Şekil 4. 22 Mülkiyet durum analizi

Şekil 4. 23 Mülkiyet durum analizi ile ilgili görseller

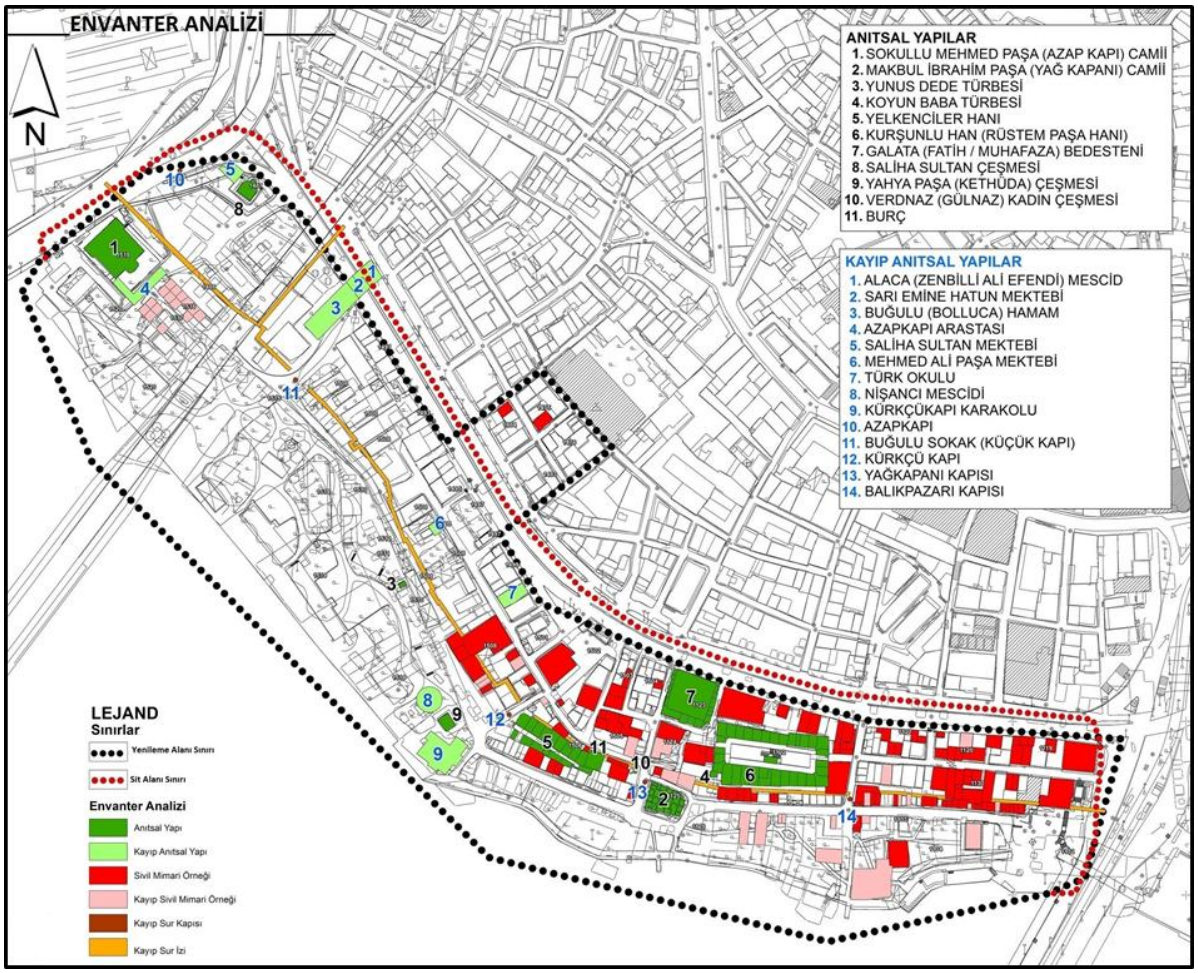

Şekil 4. 24 Tarihi ve kültürel varlıklar analizi

Şekil 4. 25 Tarihi ve kültürel varlıklar analizi

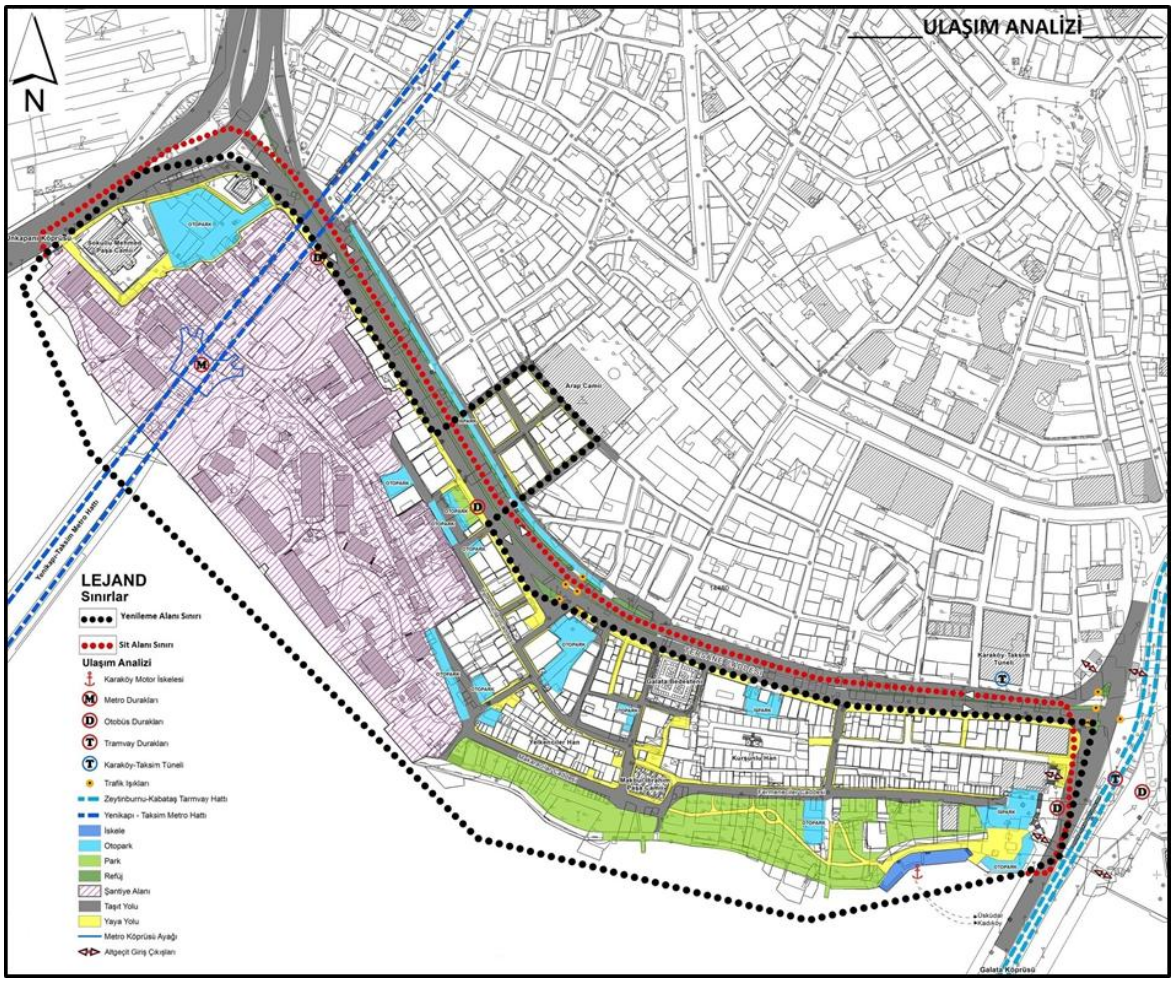

Şekil 4. 26 Ulaşım analizi

Şekil 4. 27 Ulaşım analizi görselleri

4.5 Karaköy Perşembe Pazarı Bölgesinin Planlama Süreci

19. yüzyılın başlarında İstanbul'un planlarının çıkarılması işine başlanmıştır. 1822'de yayınlanan ve ilk kapsamlı çalışma olan Kauffer planından sonra, II. Mahmut döneminin sonlarında, İstanbul'un durumunu gösteren 1837 tarihli Moltke planı yapılmıştır (Şekil 4.27). Moltke planında özellikle, İstanbul'da yol dokusunun dar ve dolambaçlı durumuna karşı yeni yollar açılarak, tramvay trafiğinin rahatlatılması yönünde öneriler gözlenmektedir [70].

1856 – 1857 yılları arasında İstanbul, 14 Belediye Dairesine ayrılmış ve Beyoğlu – Galata 6. Daire Belediyesi olarak kurulmuştur.

1865 – 1867 yılları arasında 6. Daire Belediyesi tarafından Galata – Pera Planı hazırlanmıştır. İlgili dairenin bölgedeki yapılaşma politikası kapsamında, Galata ve Pera bölgesindeki ahşap dükkan ve evler yıkılıp yerine kagir binalar yapılmıştır. Galata ve Pera planına göre düzenleme ve genişletme kapsamında yapılan en önemli çalışmalar; Karaköy'den Azapkapı'ya uzanan Yorgancılar Caddesi ve Karaköy'den Tophane'ye uzanan Galata Caddesi'dir. Aynı dönemde Azapkapı'yı Unkapanı'na bağlayan Unkapanı Köprüsü yapılmıştır. Karaköy'ün yoğun bir ticaret merkezi olması nedeniyle Karaköy-Eminönü arasında Galata Köprüsü yeniden yapılmıştır [73].

1922 yılında hazırlanan Lörcher Planı'nda, Perşembe Pazarını da kapsayarak Beyoğlu Kentsel Sit Alanı'nın büyük bir bölümü ile Tarihi Yarımada'nın büyük bir bölümünü kapsayan ulaşım aksları ve arazi kullanımı belirlenmiştir.

1933 yılında Herman Elgötz tarafından İstanbul kent gelişimine ilişkin yapılan planlama çalışmasında, Haliç boyunca uzanan yamaçların iş ve ticaret alanı olması ve mevcut yolların genişletilmesi, Marmara ve Haliç kıyılarında yeni yollar açılması önerilmiştir. Bölgenin ticaret fonksiyonlu olması gerekliliği belirtilmiştir.

1937 yılında Henry Prost tarafından İstanbul'un planlanmasında önemli yeri olan Nazım Plan ve Uygulama Planları yapılmıştır. Söz konusu planlarda Perşembe Pazarı bölgesini ile ilgili olarak alınan kararlar şunlardır; Galata ve Unkapanı köprüleri arasında gıda satış alanlarının geliştirilmesi, sanayinin Haliç çevresinde toplanması, Galata Köprüsü'nün Haliç'e doğru kaydırılması, nüfus yoğunluğu fazla, yüksek yapılar ve dar sokaklardan

oluşan bölgenin boş alanlarında yeni mahalleler oluşturulması şeklindedir (Şekil 4.28) [70].

1954 yılında onaylanan 1/5000 Ölçekli Beyoğlu Nazım İmar Planı'nda, Haliç'in Beyoğlu sahillerinin birinci sınıf gayri sıhhi müesseseler ile antrepolara tahsis edilmesi kararı alınmıştır (Şekil 4.29).

1956 – 1960'lı yıllarda kamuoyunda "Menderes Dönemi İmar Operasyonları" olarak bilinen imar faaliyetleridir. Bu dönemde, Perşembe Pazarı'ndaki Karaköy - Azapkapı yolu genişletilmiştir. 1956 - 1957 yıllarında Tersane Caddesi açılmıştır. Perşembe Pazarı bölgesinde yol düzenlemeleri sırasında bazı tarihi yapılar yıkılmıştır.

1970 yılında onaylanan 1/1000 Ölçekli Karaköy - Azapkapı Uygulama İmar Planı'nda, Tersane Caddesi'ne cephesi olan ticaret alanlarında H:24.50 m., diğer alanlarda kademeli olarak H:15.50 m. ve bölgenin büyük kısmında H:12.50 m. irtifalı bitişik nizam ticaret-ofis yapılanması öngörmüştür. Tersane Caddesi üzerindeki yüksek katlı yapıların büyük bir kısmı bu plan ile yapılmıştır. Bu yapılaşma koşullarının, alanda bulunan korunması gerekli kültür varlığı yapılar dikkate alınmadan oluşturulduğu görülmektedir(Şekil 4. 30) [73].

1980 yılında onaylanan 1/50.000 Ölçekli İstanbul Metropoliten Alan Nazım Planı'nda Perşembe Pazarı bölgesi "Merkezi İş Alanı"nda kalmaktadır.

1985 yılında onaylanan 1/5000 ölçekli Haliç Düzenleme Nazım İmar Planı ve bu plan doğrultusunda hazırlanan 1986 onay tarihli 1/1000 ölçekli Haliç Düzenleme Uygulama İmar Planı'nda Perşembe Pazarı Bölgesi "Haliç Düzenleme Alanı" lejantında kalmaktadır. Bu lejanttaki alanlar; gezi alanı, yeşil alan ve oyun alanı şeklinde kamuya açık alan olarak kullanılacak alandır. Bu alan içinde kalan, 2863 sayılı kanuna göre korunması gereken taşınmaz kültür varlıkları belediyelerce kamulaştırılarak korum altına alınacaktır. Bu planlar doğrultusunda, Perşembe Pazarı kentsel sit alanında; 1. Etap kamulaştırma işlemlerinde 239 adet parselden 234 adedinin kamulaştırma işlemi tamamlanmış, 5 adet parselin kamulaştırması ise tamamlanamamıştır. 2. Etap kamulaştırma işlemlerinde 610 adet parselden 200 adedinin kamulaştırma işlemi tamamlanmış, 410 adet parselin kamulaştırması ise tarihi eser, plan ve kamulaştırma

işlemlerinin iptal edilmesi sonucu tamamlanamamıştır. Bu plan hükümleri geçerli iken, parsel maliklerince açılan davalar neticesinde, planlara ilişkin yürütmeyi durdurma kararı alınmıştır [73].

İstanbul 1 numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 05.02.1992 gün ve 3418 sayılı kararı ile Karaköy Perşembe Pazarı Bölgesi olarak bilinen, Haliç'in kuzey sahilinde, Karaköy ve Unkapanı Köprüleri ile Tersane Caddesinin güneyinde kalan alan "Sit Alanı" ilan edilmiştir.

İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 07.07.1993 gün, 4720 sayılı kararı ile Beyoğlu ilçesinin Perşembe Pazarını da kapsayan bir bölümü "Kentsel Sit Alanı" olarak ilan edilmiştir.

Perşembe Pazarının Sit Alanı İlanı sonrası hazırlanan ilk planlar olan 1/5000 ölçekli Perşembe Pazarı Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı ve 1/1000 ölçekli Perşembe Pazarı Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı, 16.05.1997 gün ve 242 sayılı Büyükşehir Belediye Meclisi Kararı İle uygun bulunarak İstanbul 1 numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını koruma Kuruluna gönderilmiştir. Koruma Kurulu 30.10.2002 tarih 14369 sayılı kararı ile 1/5000 ölçekli Beyoğlu Perşembe Pazarı Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nın "özel proje alanı" olarak onaylanması kararı alınmıştır. Bu doğrultuda yeniden düzenlenen 1/5000 ölçekli Beyoğlu Perşembe Pazarı Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı 29.07.2003 gün ve 799 sayılı Büyükşehir Belediye Meclisi kararı ile uygun görülüp onaylanmıştır. Bu doğrultuda hazırlanan 1/1000 ölçekli Beyoğlu Perşembe Pazarı Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı 02.11 2004 tarih ve 68 sayılı kararı ile uygun görülüp Büyükşehir Belediyesine gönderilmiştir. Büyükşehir Belediye Meclisi Planı 18.03.2005 gün ve 642 sayılı kararı ile kabul etmiştir. Daha sonra söz konusu plan 14.04.2005 tarihinde Koruma Kuruluna gönderilmiştir (Şekil 4.31; Şekil 4.32).

İstanbul 1 numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 02.02.2005 gün ve 411 sayılı kararında, Koruma Kurulu'nun onayladığı plan ile Belediyenin onayladığı plan arasında farklı lejantlarla işlenmiş kitleler ve plan notları itibariyle farklılıklar olduğunu belirtilmiştir.

1/5000 ölçekli Beyoğlu Perşembe Pazarı Koruma Amaçlı İmar Planı'nın iptali için parsel maliklerince davalar açılmıştır. İstanbul 4. İdare Mahkemesince 30.03.2006 gün ve 2006/821 sayılı kararı ile planın iptali kararı alınmıştır.

Koruma Kurulu'nun 30.10.2002 gün ve 14369 sayılı kararı ile uygun görülen 1/5000 ölçekli Perşembe Pazarı Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Kuruldan geldiği şekliyle (kurulca yapılan düzeltme ve eklemelerle birlikte) uygun görülerek 11.08.2006 tarihinde İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığınca onanmıştır. Ancak bazı parsel sahiplerince bu planın da iptali için davalar açılmış ve yürütmeyi durdurma kararı alınmıştır. Ayrıca Bölge İdare Mahkemesince Koruma Kurulu'ndan yeniden onay alınmaması gerekçe gösterilerek planın onaylanmadığından yok hükmünde kararı vermesinden dolayı yeni plan yapma zorunluluğu doğmuştur.

Perşembe Pazarı Palanlarının Mahkeme kararı ile iptali nedeniyle tekrar plan yapma çalışmalarına başlanmış olup Beyoğlu Perşembe Pazarı Kentsel Sit Alanı 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı hazırlanmıştır. Plan, 15.05.2009 gün 286 sayılı İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi kararı ile kabul edilmiştir. Söz Konusu plan daha sonra İstanbul 2 numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 22.10.2009 tarih ve 2977 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Bakanlar Kurulu'nun 06.12.2010 tarih ve 2010/1167 sayılı kararı ile Perşembe Pazarı ve Arap Camii çevresi "Yenileme Alanı" ilan edilmiştir.

22.10.2009 tarih ve 2977 sayılı karar ile Koruma Kurulu tarafından onaylanan 1/5000 ölçekli Beyoğlu Perşembe Pazarı Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı, 14.01.2011 tarihinde İBB Meclisi tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir (Şekil 4.33)

İstanbul 4. İdare Mahkemesi 27.04.2012 gün ve E:2011/1099 K:2012/785 sayılı karar ile 14.01.2011 onaylı Beyoğlu Perşembe Pazarı Kentsel Sit Alanı 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nı iptal etmiştir.

İstanbul I Numaralı Yenileme Alanları Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün, Beyoğlu Perşembe Pazarı Kentsel Sit Alanı 1/5000 Ölçekli Koruma

Amaçlı Nazım İmar Planı iptal kararı ve geçiş dönemi yapılanma koşuları hakkında 31.10.2012 tarih ve 414 sayılı kararı ile;

- Plan iptal kararına uyulması,
- Yenileme alanı ilan edilen bölgede 5366 sayılı yasa ve yönetmeliğine uygun şekilde hazırlanacak yenileme avan projelerinin kurula iletilmesine,
- Ada bazında avan projesi hazırlanmış ve/veya hazırlanmamış alan veya parsellerde, tek yapı ölçeğinde korunması gerekli kültür varlığı tescili olmayan parsellerde teklif edilen projelerin; Parselin bulunduğu adada bina cinslerinin, kat adetlerinin ve fotoğraf çekim yönlerinin belirlendiği, Belediyesince onaylı revize edilmiş kadastral paftanın, adadaki tüm yapıların yasal durumlarının belgelendiği dokümanın ve o adadan cephe alan sokaklardaki yapılanmayı da gösteren fotoğrafları da içeren çalışmalar ve adada teklif edilen arka imar hattını gösteren ve vaziyet planı ile birlikte ilgili idarenin uygundur görüşü ile kurula iletilmesi halinde değerlendirileceğine, Parselin bulunduğu ada bazında bölgenin koruma derecesinin belirtilmesine, varsa ilgili onaylı eski projelerin çalışmalara ve siluete eklenmesine, Tevhid ve ifraz işlemlerinin kurul kararına bağlı olarak yapılabileceğine,
- Tek yapı ölçeğinde korunması gerekli kültür varlığı olarak tescilli parsellerde rölöve-restitüsyon ve belediyesi kanalı ile iletilecek restorasyon/rekonstrüksiyon projelerinin kurulca değerlendirileceğine karar verilmiştir.

Şekil 4. 28 1807 tarihli, Kauffer ve LeChevalier Planı (Demircioğlu, 2012).

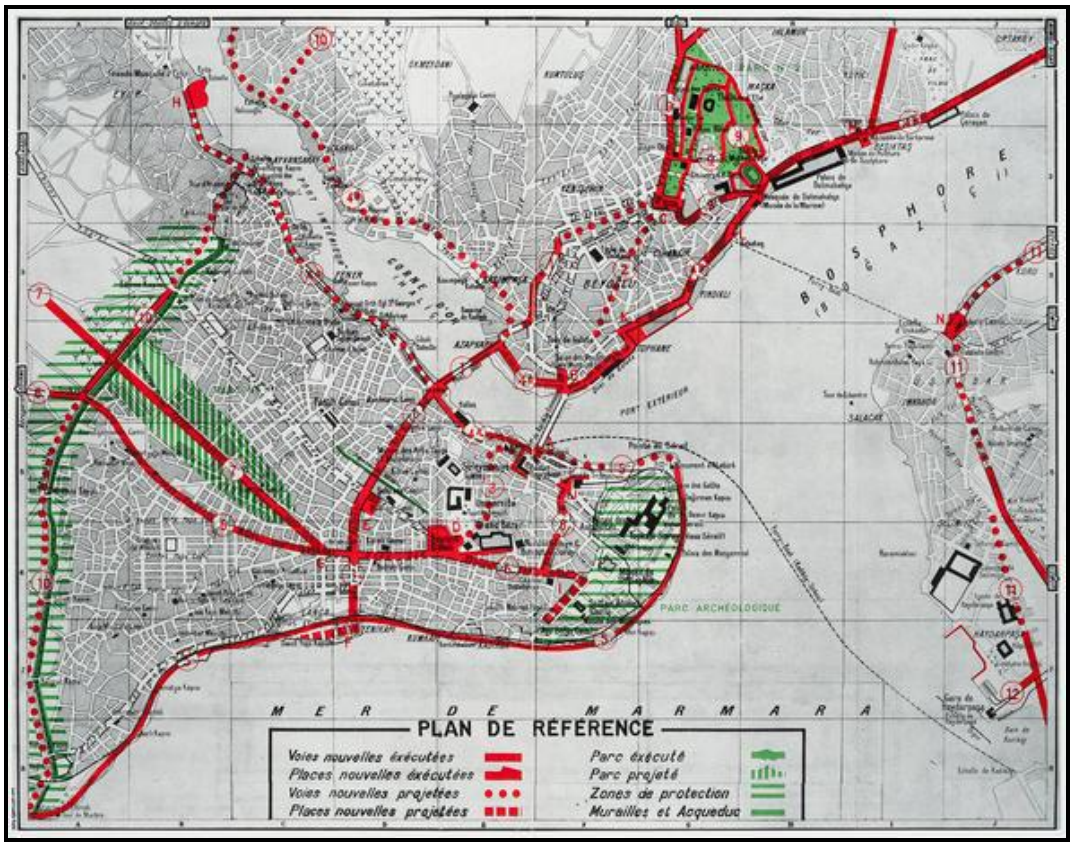

Şekil 4. 29 Henri Prost Planı (İBB Planlama Müdürlüğü, 2008).

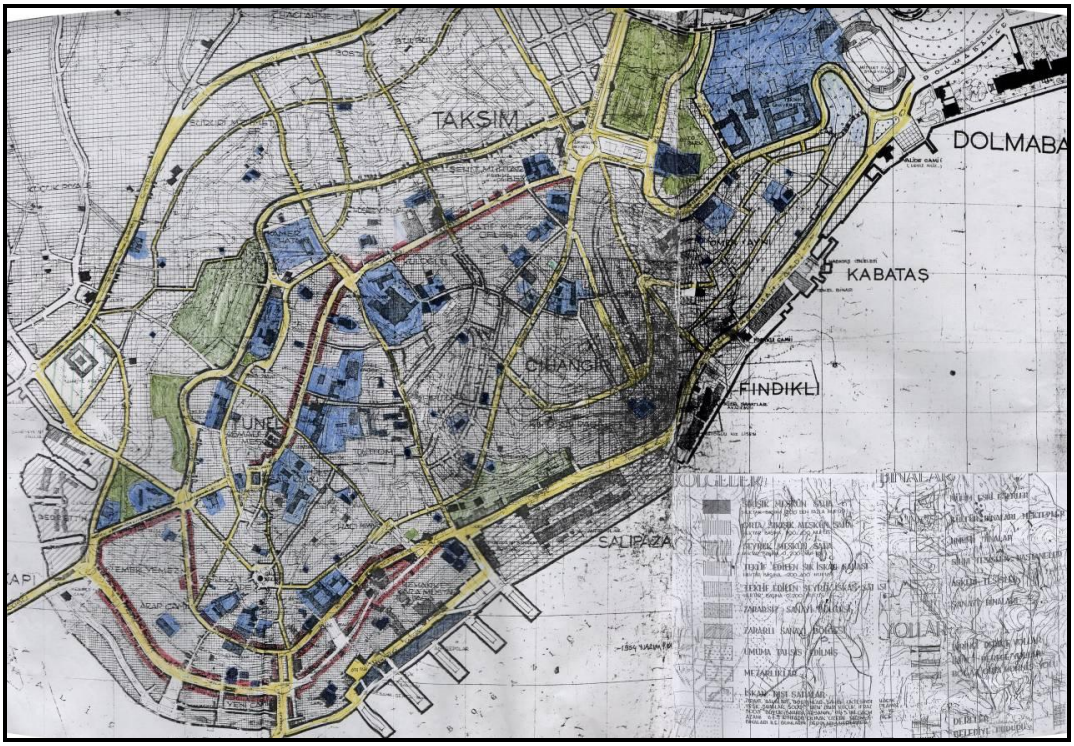

Şekil 4. 30 1954 yılında onaylanan 1/5000 Ölçekli Beyoğlu Nazım İmar Planı (1/5000 ölçekli Beyoğlu KANİP Raporu)

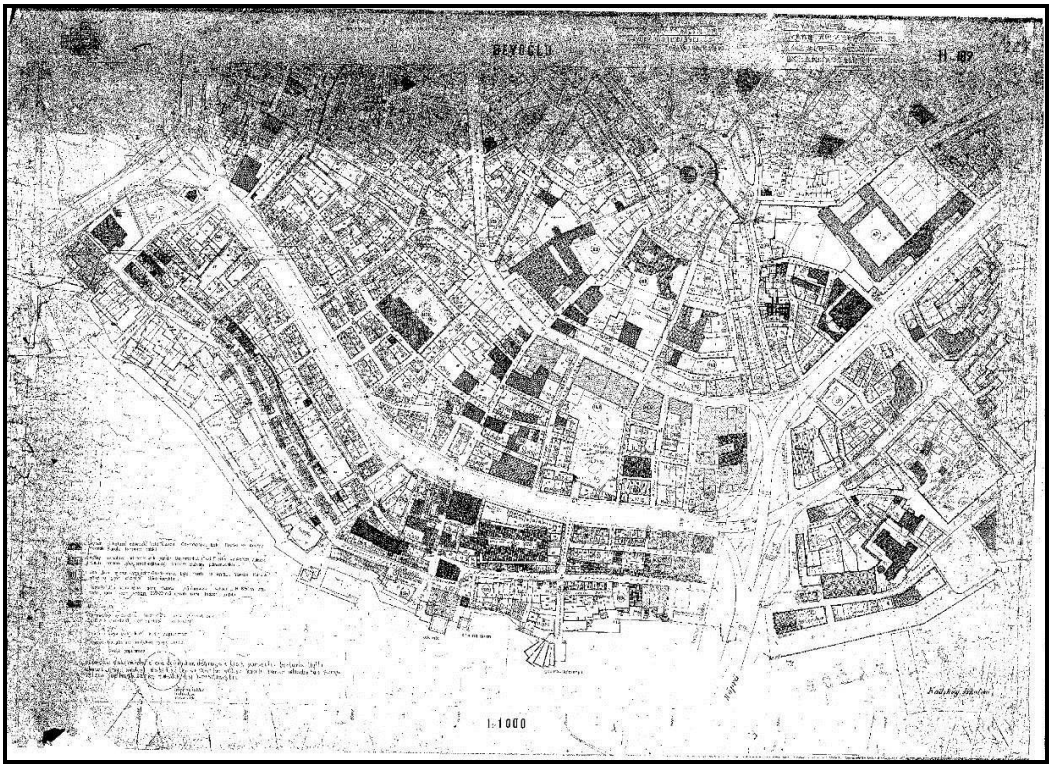

Şekil 4. 31 1970 yılında onaylanan 1/1000 Ölçekli Karaköy-Azapkapı UİP (1/5000 ölçekli Beyoğlu KANİP Raporu)

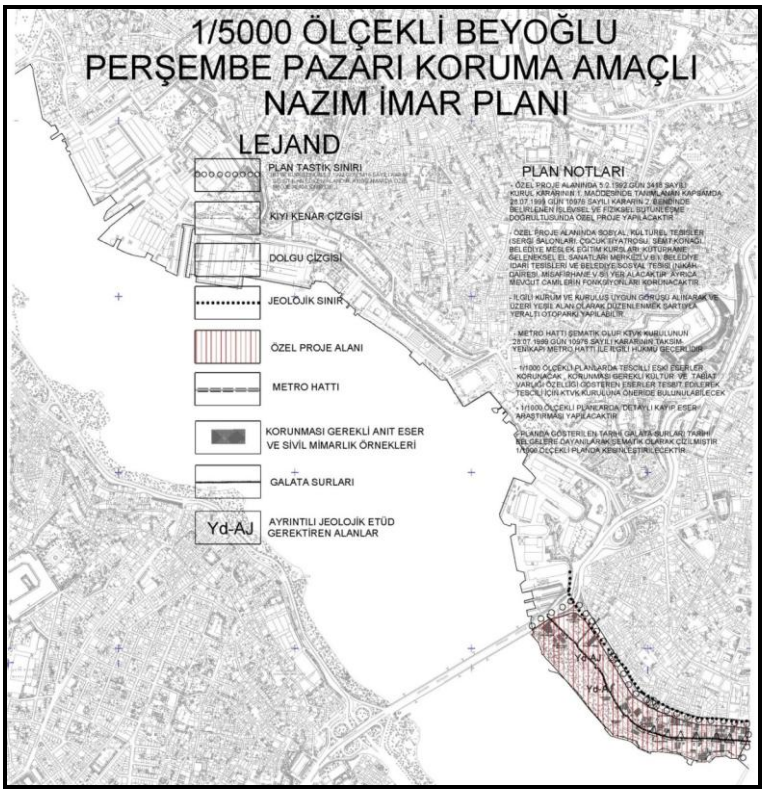

Şekil 4. 32 Beyoğlu Perşembe Pazarı Kentsel Sit Alanı 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı (İMP, 2014)

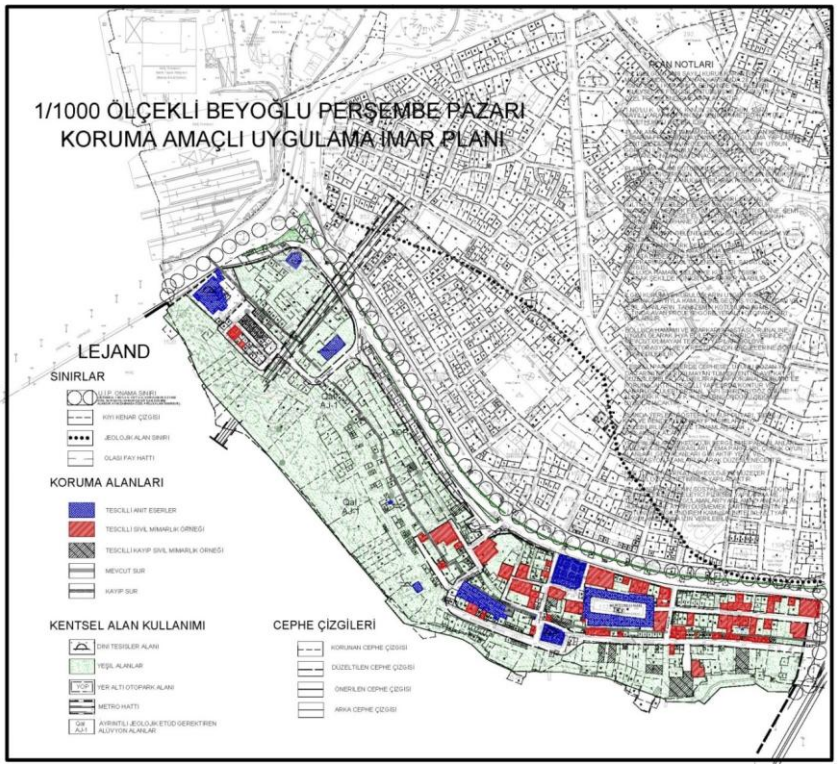

Şekil 4. 33 1/1000 Ölçekli Beyoğlu Perşembe Pazarı Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı (İMP, 2014)

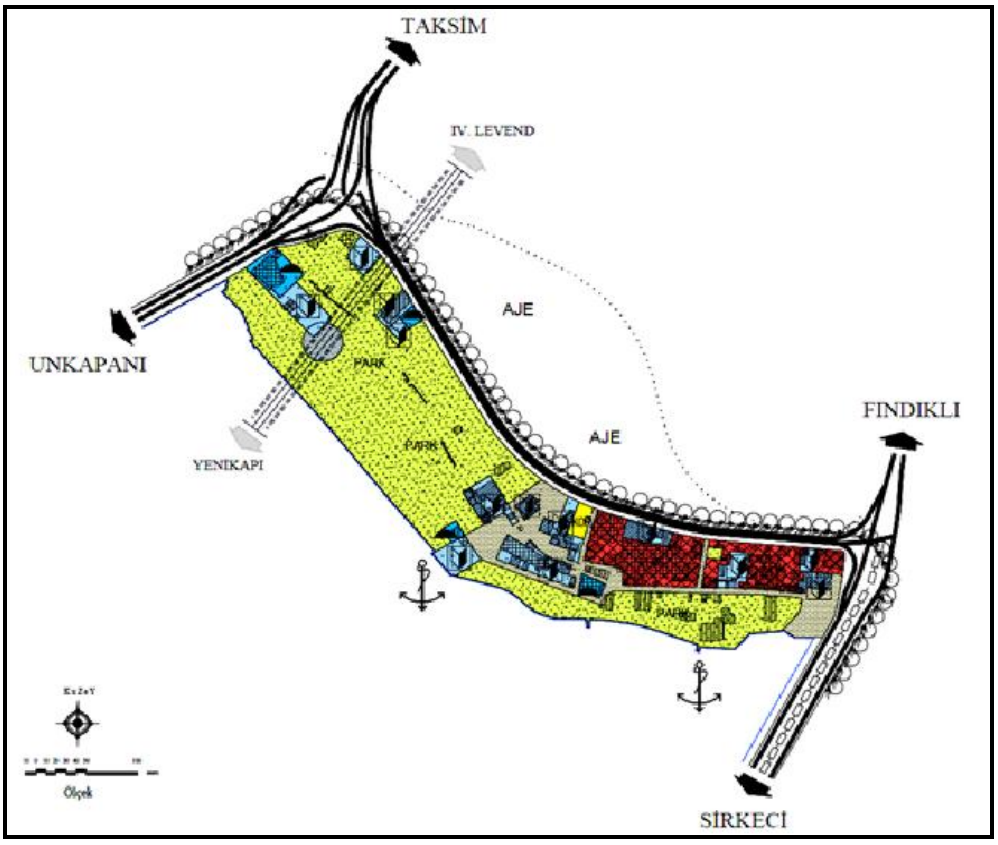

Şekil 4. 34 2011 onay tarihli 1 /5000 ölçekli Beyoğlu Perşembe Pazarı Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı (İMP, 2014)

4.6 Bölüm Değerlendirmesi

Çalışma alanında, geçmişten günümüze ticaret fonksiyonu yer almıştır. Ticaretin türü, günün ihtiyaçlarına, talebe göre şekillenmiş ve ürün yelpazesi değişerek günümüzdeki hırdavat ağırlıklı kimliği oluşturmuştur. Perşembe Pazarı'nda, 1980'li yıllarda kamuoyunda "Dalan operasyonları" olarak bilinen yıkım ve kamulaştırma çalışmaları esnasında, eskiden sanayinin, imalathane fonksiyonunun yoğun olarak yer aldığı kıyıya cephe veren ilk sıra yapı adaları yıkılmış, bu alanlar yeşil alana dönüştürülmüştür. İmalat sanayisinin bulunduğu yapı adalarının yıkılmasıyla alanda imalathanelerin sayısı yok denecek kadar azalmıştır. Günümüzde halen varlığını devam ettiren az sayıdaki imalathane ve depolar, hanların olduğu bölgede yoğunlaşmıştır. Alanda 1980'li yıllarda başlayıp devam eden alanı dönüştürme çabaları alandaki iş yerlerinin Perpa'ya taşınmak zorunda bırakılmasıyla devam etmiştir. Perpa'ya taşınan iş yerlerinden bazıları işlerinin kötü gitmesinden dolayı alana geri dönmüşlerdir.

Günümüzde alandaki ekonomik faaliyetler kategorilere göre detaylandırıldığında, ticaret türünde hırdavat ve ev aletleri satışı, hizmet türünde tamirhane, imalat türünde tornacılık faaliyeti en yüksek orana sahiptir. Bu faaliyetler, Perşembe Pazarı bölgesinin iş sahası olarak niteliğini ve alanın genel karakterini yansıtmaktadır. Son yıllarda alandaki kullanımların değişmeye başladığı görülmektedir. Özellikle alanın doğusunda sahil kesiminde eski boş ve depo işlevinde olan yapıların yeme-içme tesislerine dönüştüğü ve alanda yeme içme sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin sayısında artış olduğu tespit edilmiştir.

Alandaki yapıların büyük çoğunluğu 2-3 katlı yapılardan oluşmaktadır. 1-3 katlı yapıların alanın geneline yayıldığı, 4-5 katlı yapıların ise yoğun olarak Fermeneciler Caddesi üzerinde, kıyıya cepheli parsellerde yer almakta ve bu yapıların %50'den fazlası tescilli yapılardan oluşturmaktadır. 6 kat ve üzerindeki yapılar ise yoğun olarak Tersane Caddesi üzerinde yer almaktadır. Dışarıdan yapılan tespitlerde, yapıların cephelerinin var olduğu ancak çevredeki yüksek katlı yapıların üst katlarından bakıldığında, bazı yapıların çatılarının ve hatta ara kat döşemelerinin olmadığı sadece birinci kat döşemelerinin kaldığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla alandaki çoğu yapının yanlış kullanım ya da diğer nedenlerden (köhneme, bakımsızlık, vb) dolayı ekonomik olarak ömürlerini

yitirdiğini göstermektedir. Alanda yapılan yeni yapıların yüksek katlı olması alanın tarihi dokusu ile bağdaşmamakta, aynı zamanda alana ilave altyapı ve trafik yükü getirmektedir. Alan bütününde özellikle Tersane Caddesi üzerindeki yüksek katlı yapılar silueti olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca, alan genelinde farklı kat yüksekliğine sahip yapıların bir arada bulunması, uyumsuz bir doku oluşturmaktadır.

Çalışma alanındaki yapıların yapı cinsleri incelendiğinde alandaki kagir yapıların yoğunluğu bölgenin tarihi niteliği, kimliği hakkında bilgi vermektedir. Alandaki yapıların bina durumu incelendiğinde, yapıların yaklaşık %10'unun iyi durumda olduğu geri kalanların ise orta ve kötü durumda olduğu görülmekte bu da alandaki yapı stoğunun oldukça yıpranmış olduğunu göstermektedir.

Alanda tescilli kültür varlıkları yoğun olarak alanın doğu yönünde bulunmakta ve bu yapıların büyük bir kısmında, yapıya zarar veren fonksiyonların bulunduğu, yapıların özgünlüğünü bozacak şekilde müdahaleler yapıldığı, kat ilavelerinin olduğu tespit edilmiştir. Yine analiz çalışmalarında sivil mimarlık örneği yapıların büyük çoğunluğunun kötü durumda olduğu görülmüştür. Ayrıca alanda daha önce yapılan çalışmalar ile tez çalışması kapsamında yapılan araştırmalar sonucunda alanda mevcut tescilli yapıların yanı sıra, kayıp olan anıtsal yapılar, sivil mimarlık örnekleri ve sur kapılarının bulunduğu, kayıp olan bu yapıların bir kısmı doku içerisinde, bir kısmı ise Fermeneciler Caddesi ile kıyı bandı arasında kamulaştırılan alanda yer almaktadır. Geçmişte Suriçi bölgesinde Cenevizlilere ait imtiyazlı bir alan olan Perşembe Pazarı'nda o döneme ait sur kalıntıları bulunmaktadır.

Çalışma alanı tarihsel süreç içerisinde her dönemde kentin merkezinde ve erişilebilir bir konumda olmuştur. Günümüzde de merkezi konumu ve karayolu, denizyolu ve raylı sistemlerle çeşitlenen ulaşım olanakları ile erişebilirlik ve ulaşılabilirliğinin yüksek olduğu bir alan konumundadır. Bölgeye toplu taşıma ile erişim; metro, tramvay, vapur, motor ve otobüsler ile sağlanmaktadır. Alandaki en önemli taşıt yolu olan Tersane Caddesi, Boğaz'a paralel giden sahil yolunun devamı niteliğinde olup Galata ve Unkapanı (Atatürk) köprüleri arasında bağlantıyı da sağlamaktadır. Alanın içi çoğunlukla yaya yolları ve yaya-araç ortak kullanılan taşıt yollarından oluşmaktadır. Alanda halihazırda yaya dolaşımına ilişkin bir çözüm bulunmamaktadır. Araç geçişine

elverişli olmayan yollar yaya yolu olarak kullanılmaktadır. Alan içinde otopark alanları yer almakla birlikte, yoğun bir araç trafiği söz konusu değildir. Bölgedeki vapur iskeleleri İstanbul şehiriçi deniz ulaşımında önemli birer durak noktalarıdır. Haliç metro istasyonu, tünel, tramvay, deniz ulaşımı ile taşıt yolları alanı önemli bir odak noktası haline getirmektedir. Ayrıca 2014'te hizmete açılan Yenikapı-Hacıosman Metrosu'nun alanın içinde yer alan Haliç Durağı, Perşembe Pazarı'na doğrudan ulaşım sağlayarak bu bölgeye İstanbul'un her yerinden erişimi daha da kolaylaştırmıştır. Farklı ulaşım türlerinin bir arada olması alana aktarma noktası niteliği katmakta, yaya yoğunluğunu arttırmakta ve kıyıda odak noktaları oluşturmaktadır.

Tarihsel gelişimi ve mekânsal yapılaşma süreci Haliç ve Galata yerleşimleri ile gelişen Perşembe Pazarı bölgesi, İstanbul'da planlı döneme geçilmesiyle Haliç havzasında bulunduğundan dolayı İstanbul kent ölçeğinde yapılan planlarda Haliç'e yönelik getirilen planlama kararlarında ve Haliç için yapılan planlar ile Beyoğlu için yapılan planlarda da alana ilişkin planlama kararları getirilmiştir.

1992'de 'Sit Alanı' ilanı edilen Perşembe Pazarı, 1993 yılında ilan edilen 'Beyoğlu Kentsel Sit Alanı' içerisinde kalan alan, 2010 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile 'Yenileme Alanı' ilan edilmiştir. Bölgenin sit alanı ilan edilmesinden sonra çeşitli planlar yapılmıştır. 2003 onay tarihli 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planında, Perşembe Pazarı "Özel Proje Alanı" olarak belirlenmiştir. Bu plana bağlı yapılan 2005 onay tarihli 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı'nda tescilli kültür varlıkları korunmuş ve bu yapılara kamusal fonksiyonlar verilmiştir. Tescilli kültür varlıkları dışındaki parsellere yapılaşma verilmemiş, bu parseller yeşil alan olarak planlanmıştır. Alana ilişkin yapılan son plan, 2011 yılında onaylanıp 2012 yılında iptal edilen Beyoğlu Perşembe Pazarı Kentsel Sit Alanı 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'dır. İlgili idari mahkeme, bilirkişi heyetinin, "dava konusu koruma amaçlı nazım imar planının, ICOMOS tüzüğünde belirlenen ilkeleri gözlemediği, bunun yanında koruma amaçlı plan yapımına ilişkin yönetmelikte belirtilen yapım ve raporlama tekniklerine uygun olmadığı, yapılan düzenlemenin koruma planı ilke ve tekniklerine uygun olmadığı, tescilli eserleri yeşil ve açık alanlar içinde dokudan soyutlayarak korumanın korumacılık ilkelerine uygun olmadığı, Perşembe Pazarı'nda oluşmuş olan kentsel yöresel sinerjinin ortadan

kaldırılmış olduğu" görüşlerini uygun bulup gerekçelendirerek planın iptaline karar vermiştir. Plan'da daha önceden verilmiş turizm yapıları ve yüksek yapıların yanında mevcut geleneksel iki katlı ticari alanların işlevlerinin değiştirilmesinin önerildiği, planın kararları ile kentsel sit alanı içinde mevcut kullanım kararlarının ve mevcut ticari ilişkilerin değiştirildiği ve mevcut kullanımın yasaklandığı, mevcut kullanım kararları yerine turizm kullanım kararları önerildiği görülmektedir. Oysa koruma amaçlı planlarda bir işlev bütünlüğünün bulunması ve mevcut sosyal ve ekonomik dokunun ve yaşantının sürdürülebilmesi gerekmektedir.

BÖLÜM 5

SONUÇ

Tarihi çevrelerin korunması gerekliliği günümüzde evrensel bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçmişten bize miras kalan ve gelecek kuşaklara bizim miras bırakacağımız tarihi çevreler; yapılı çevre, fiziksel çevre ve sosyal çevre ile birlikte sürdürülebilir olarak korunması gerekmektedir.

Tarihi çevrelerin taşıdıkları değerler ya da nitelikleri açısından korunması gerekliliği şüphe götürmemekle birlikte; bu alanlarda planlama ve uygulama sorunları giderek karmaşık hale gelmiştir. Bunun nedenleri arasında, kentsel koruma alanlarındaki mevzuat değişiklikleri ile bütünlüklü bir alanda birden fazla yasal ve kurumsal düzenlemenin bulunması, kapsamlı ve sürdürülebilir bir koruma politikasının benimsenip uygulanmaması; planlama sisteminin bütüncül olarak ele alınmaması, uygulamaların parçacıl oluşu, kent planları ile koruma amaçlı planlar arasındaki ilişkinin sağlıklı kurulamaması ve koruma alanları içerisinde de bütüncül bir yaklaşımın sergilenememesi gelmektedir.

Tarihsel gelişimi ve mekânsal yapılaşma süreci Haliç ve Galata yerleşimleri ile gelişen Perşembe Pazarı bölgesi, İstanbul'da planlı döneme geçilmesiyle Haliç havzasında bulunduğundan dolayı İstanbul kent ölçeğinde yapılan planlarda Haliç'e yönelik getirilen planlama kararları ile Haliç bölgesi ve Beyoğlu için hazırlanan planlar ve uygulamalar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Alanın 1992 yılında "sit" ilan edilmesine kadar geçen süreçte döneme hakim olan sosyo ekonomik politikalar doğrultusunda oluşturulan planlama kararları ve imar faaliyetleri sonucunda bölgede önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Özellikle kamuoyunda "menderes dönemi imar faaliyetleri" ve "dalan dönemi operasyonları" olarak bilinen bu iki dönemde

gerçekleştirilen yıkımlarla bölgedeki önemli tarihi eserler yıkılarak bölgenin özgün dokusu tahrip edilmiştir. Alan 1992 yılında "sit alanı" ilan edilmesinden sonra 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında ele alınmış, bu doğrultuda alan özelinde koruma amaçlı imar planları hazırlanmıştır. Fakat hazırlanan planların hepsi idare mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Bunun gerekçelerine baktığımızda; "…dava konusu koruma amaçlı nazım imar planının, ICOMOS tüzüğünde belirlenen ilkeleri gözlemediği, … korumacılık ilkelerine uygun olmadığı, … Perşembe Pazarı'nda oluşmuş olan kentsel yöresel sinerjinin ortadan kaldırılmış olduğu" gibi plan bütünlüğü ve sürdürülebilir bir koruma politikasının benimsenip uygulanmadığı görülmüştür. Son olarak 2010 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile yenileme alanı ilan edilen Perşembe Pazarı bölgesi 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun kapsamına alınmış ve yenileme çalışmalarına başlanmıştır. Sit alanları içinde ilan edilen "yenileme alanları" nın ilanı ve ilan edilen bu alanların bölgenin planlama süreçlerinin dışında tutulması kentsel koruma alanlarındaki bütüncül planlama yaklaşımı açısından sorun teşkil etmektedir. Beyoğlu Kentsel sit alanı içerisinde yer alan Perşembe Pazarı bölgesi gibi bütünlüklü bir alanın, yenileme alanı olarak bölgeden bağımsız olarak projelendirilmesi ve planlama sisteminde bütüncül olarak ele alınmaması düşünülemez. Perşembe Pazarı bölgesinin Beyoğlu ve Haliç ile bütünlüğünün sağlanması gerekliliği, koruma sorunlarının bütüncül bir bakışla eşgüdüm içerisinde çözümlenmesini, korumanın ve korumanın sürekliliğinin planlanmasını gerektirmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde toplumsal yaşam ve gereksinimlerinde meydana gelen değişimler ve dönemsel olarak benimsenen ekonomik politikalar sonucunda tarihi çevreler değişim/dönüşüm baskısı altında kalmıştır. Bu baskı sonucu yapılı çevrede ve sosyo-ekonomik yapıda bozulmalar meydana gelmiştir.

Tarihsel gelişim sürecinde Cumhuriyet dönemine kadar Perşembe Pazarı kozmopolit yapısını korumuş, kozmopolit nüfus yapısı ticari merkez olma özelliğini de kuvvetlendirmiştir. Fakat Cumhuriyet döneminde bölge kozmopolit yapısını koruyamamıştır. 1927-1929 yılları arasında elçiliklerin Ankara'ya nakli, 1942 de

yürürlüğe giren Varlık Vergisi, 1939- 1945 arasındaki II. Dünya Savaşı gibi önemli olaylar bölgedeki yabancı nüfusun giderek azalmasına sebep olmuştur. Ülke tarihinde 6-7 Eylül olayları olarak anılan, 6-7 Eylül 1955 yılında gerçekleşen İstanbul'da yaşayan azınlıklara yönelik yağma hareketi ve ülkede artan milliyetçi baskılar karşısında Rumlar ve Ermeniler bölge ve ülkeyi terk etmek zorunda kalmışlardır. Göçler sonucunda bölgedeki eski kozmopolit yapı yıkılıp parçalanmıştır. 1950'lerden sonra Türkiye'de ve İstanbul genelinde görülen hızlı kentleşme ve nüfus artışları bölgeyi baskı altında bırakmıştır. Yabancı ve Gayrı Müslimlerin terk ettiği yerlere Anadolu'dan göç edip gelenler yerleşmiştir. Bu dönemde uygulanan plan ve politikalar bölgenin kültürel ve sosyal yapısını değiştirmiş, yapılar ilgisizlik ve bakımsızlıktan dolayı yıkılmış ya da zarar görmüştür.

Bölgenin değişen sosyal yapısından sonra uygulanan plan ve politikalar ile bölgenin ekonomik yapısında da değişimler meydana gelmiştir. Özellikle 1960'lar ile başlayan sanayileşme sürecinde Perşembe Pazarı önemli bir sanayi ve ticaret alanına dönüşmüş ve 1980'lere kadar önemli bir üretim ve ticaret merkezi olma işlevini sürdürmüştür. 1980 sonrası sanayinin desantralizasyonu politikaları kapsamında alandaki sanayi yapılarının yıkılması sonucunda alan bu niteliğini kısmen kaybetmiştir. 1980'li yıllar hem Türkiye genelinde hem de İstanbul'da ekonomik, siyasi, toplumsal ve mekansal birçok dönüşümün yaşandığı yıllar olmuştur. Bu dönemde Haliç kıyılarının tarihi kimliği bozan yapılaşmadan temizlenebilmesi kapsamında Perşembe Pazarı bölgesinde de gerçekleştirilen ve kamuoyunda "dalan operasyonları" olarak bilinen yıkımlar ve kamulaştırma çalışmaları ile bölgenin sanayi alanından, rekreasyon ve ticaret alanına dönüşümü sağlanmıştır. İstanbul bölgesinin önemli ve nitelikli bir bölgesini oluşturan Perşembe Pazarı bölgesi bugün halen ticaret işlevini sürdürmektedir fakat değişen ticaret ve yaşam koşulları ile ekonomik talepler doğrultusunda oluşturulan planlama ve koruma politikaları ile birlikte alanın günümüzde turizm sektörünün bir parçası olarak görülmesini ve burada bulunan kültür varlıklarının bu işlevlere hizmet edecek şekilde yeniden düzenlenmesini ve işlevlendirilmesini ortaya çıkarmıştır. Oysa tarihi çevrelerin, kendilerine özgü karakterlerini oluşturan değerler bütününün korunması ve sürdürülebilmesi, tarihi çevre korumanın temel amacıdır. Dolayısıyla çalışma alanı olan Karaköy Perşembe Pazarı bölgesinin, dönemsel olarak benimsenen sosyo ekonomik

politikalar doğrultusunda işlevlendirilip bu doğrultuda bölgenin özgün tarihsel dokusunu yok edecek olan uygulamaları yasal düzenlemeler ile meşrulaştıran bir yaklaşımla değil, uluslararası koruma ilkeleri çerçevesinde, kapsamlı ve sürdürülebilir bir koruma poitikası ile bölgenin özgün karakterini koruyacak şekilde, çevresiyle birlikte bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

[1] TDK, Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü, www.tdk.gov.tr, 10 Mayıs 2014.

[2] Hasol, D., (2014). Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, 12. Baskı, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

[3] Fitch, J.M., (1982) Historic Preservation: Cultural Management of the Built World, New York: Mc. Graw Hill Book Company.

[4] Kuban, D., (2000). Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

[5] Altınöz, G., (2012). "Kültürel Miras ve Koruma Anlayışının Tarihsel Gelişimi", Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük, Birinci Baskı, 299-303, Derleyen: Ersoy, M., Ninova Yayıncılık, İstanbul.

[6] Zeren Gülersoy, N., (2003). Sit Koruma Ders Notları, ;İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü.

[7] Ahunbay, Z., (1996). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

[8] Canıtez, T., (2010). Trakya Bölgesi Ortak Tarihsel Kültürel Gelişim Süreci ve Türkiye Trakyası Koruma Yaklaşımları Üzerine Bir Araştırma, Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Edirne.

[9] Örnek, E., (1996). Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurullarının İşleyişinde Bir Örnek Olay İncelemesi: Edirne KTVKK, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[10] Kaşıkçı, M., (1991). Türk Hukukunda ve Uluslararası Hukukta Kültür Varlıklarının Korunması, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

[11] Binan, C., (1999). Mimari Koruma Alanında 1964'den Günümüze Düşünsel Gelişmenin Uluslararası Evrim Süreci Üzerine Bir Deneme, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[12] Tatlıcan, G., (2006). Kentsel Koruma Alanlarının Yaşatılmasında Kültürel Yatırımların Önemi İstanbul Fener ve Balat Semtleri Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[13] Tatlıcan, G., (2006). Kentsel Koruma Alanlarının Yaşatılmasında Kültürel Yatırımların Önemi İstanbul Fener ve Balat Semtleri Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[14] Sezgin, H., (2002). Avrupa Ortak Kültür Mirası Ve Türkiye - Kültürel Sorunlar ve Ortaklık Koşulları,10. Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulamalar Kolokyumu, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul, 25 Nisan.

[15] Tekeli, İ., (2001). Modernite Aşılırken Kent Planlaması, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul.

[16] Palabıyık, H., (2004). "Avrupa Kentsel ŞArtı", Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmaları, 197-253, Toprak, Z., Yavaş, H., Görün, M. (Ed.), Birleşik Yayınları, İzmir.

[17] Şahin, İ., (2004). Türkiye'de Kentsel koruma Politikalarının Gelişimine Yardımcı Bir Yöntem Denemesi Örnekleme: İstanbul Tarihi Yarımada, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[18] Madran, E. ve Özgönül, N., (2011). Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, İkinci Baskı, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, Ankara.

[19] Aydemir, Ş. ve Aydemir, S E., (2004). Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı, Akademi Kitabevi Yayınları, Trabzon.

[20] Oral, E., (2009). Tarihi Kentsel Çevrelerin Korunmasında Yasal Düzenlemelerin Kent Kimliğine Etkileri Sulukule Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[21] Tuncer, M., (2009). "Cumhuriyet'in Mimari Mirasının Planlama Aracılığı ile Korunması: Ankara Örneği", TMMOB Mimarlar Odası Cumhuriyet'in Mimari Mirası Sempozyumu, 26-27.02.2009, Ankara.

[22] Aykaç, T. (2009). "Kentsel Arkeolojik Alanlarda Tasarım Süreci", Tarihi Çevrede Koruma: Yaklaşımlar Uygulamalar, 36-42, Editör: Aykaç, P., TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, Ankara.

[23] Gökçe, B., (2005). "Ankara'da Merkezi İş Alanı ve Merkezler Sisteminin Dönüşümünü Kuramlar ve Merkezlerin Yapısını Etkileyen Siyasalar Üzerinden Tartışmak", Planlama Dergisi, 4: 73-83.

[24] Akar, T. (2009). "Tarihi Ticari Merkezlerde Koruma ve Kullanım Sorunları", Tarihi Çevrede Koruma: Yaklaşımlar Uygulamalar, 43-49, Editör: Aykaç, P., TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, Ankara.

[25] Dinçer, İ., Enlil, Z., Evren, Y. ve Kozaman Som, S., (2011). İstanbul'un Tarihi ve Doğal Değerleri: Potansiyeller Riskler ve Koruma Sorunları, Birinci Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

[26] Demirel, T., (1993). Türkiye'de Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunması İle İlgili Politikalar, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

[27] Keleş, R., (1998). Kentbilim Terimleri Sözlüğü, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara.

[28] Öztemiz, İ., (2012). Koruma Amaçlı İmar Planlarının Kentsel Tasarım Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesi: Beyoğlu Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[29] Köksal, A., (2009). Anlamın Sınırı, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

[30] Tekeli, İ., (1988). "Kentsel Korumada Değişik Yaklaşımlar Üzerine Düşünceler", Mimarlık Dergisi, 228: 57-58.

[31] Dinçer, İ., (2012). "Kentsel Koruma Kavramı ve Evrimi", Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük, Birinci Baskı, 228-231, Derleyen: Ersoy, M., Ninova Yayıncılık, İstanbul.

[32] Günay, Z., (2012). "Kentsel Koruma Kavramı ve Politikaları", Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük, Birinci Baskı, 232-234, Derleyen: Ersoy, M., Ninova Yayıncılık, İstanbul.

[33] Tuncer, O C., (1990). Röleve ve Restorasyon, Dicle Üniversitesi Yayınevi, Diyarbakır.

[34] Hall, P., (2002). Urban & Regional Planning, Routhledge, London ; New York.

[35] Keleş, R., (1976). Kentbilim İlkeleri, Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara.

[36] Yücel, C., (2004). Türkiye'de Kentsel Koruma Alanlarının Planlanmasına Yönelik Bir Sistem Önerisi, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[37] Lichfield, N., (1988). Economics in Urban Conservation, Cambridge University Press, Cambridge.

[38] Çeçener, H B., (2004). "Sit Geçiş Dönemi-Koruma Amaçlı Plan-Kısmi Plan Değişikliği Konusunda Yanlış Yorumlar", Mimarlık Dergisi, (Sayı: 316): 3-12.

[39] Kiper, P., (2005). "Koruma Amaçlı İmar Planlarına Eleştirel Bir Bakış", Planlama Dergisi, 2005(1): 26.

[40] Ünal, Y,. (2003). Türk Şehir Planlama Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara.

[41] Coşkun, M., (2005). "Son Dönemlerde Çıkarılan Yasalar Çerçevesinde Türkiye'de Doğal Tarihi ve Kültürel Değerlerin Korunmasında Yerel Yönetimlerin Değişen Rolleri", Planlama Dergisi, 2005(1): 42.

[42] Somuncu, M., Yiğit, Yiğit, T., (2010). "World Heritage Sites in Turkey Current Status and Problems of Conservation and Management", Coğrafi Bilimler Dergisi: 1-26.

[43] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Koruma Amaçlı İmar Planı teknik Şartnamesi, http://teftis.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/1360,ek-14doc.doc?0, 10 Temuz 2014.

[44] Çeçener, B., (1997). "Taşınmaz Kültür ve Doğa Varlıklarını Koruma Kurultayları", Ege mimarlık Dergisi, 97(1): 40-42.

[45] Erdoğan, E., Yazgan, M. E., Dilaver, Z., Benzer N. ve Özer, N., (2004). "Düzce Deprem Sonrası Kentsel Yenileme Araştırmaları", Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi Kesin Raporu, Ankara.

[46] Sarıkaya Levent, Y., (2009). "Koruma-Planlama Süreçleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Soli-Pompeiopolis Örneği", Planlama Dergisi, 2009(3-4): 43-61.

[47] Baransü, B,. (1989). Şehir Yenileme, Reyo Basımevi, İstanbul.

[48] Ergun, N., (2007). Kentsel Yenileme Metodları Ders Notu, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir Yenileme Yüksek Lisans Programı.

[49] Özden, P P. (2008). Kentsel Yenilem: Yasal Yönetsel Boyut, Planlama ve Uygulama, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul.

[50] Keleş, R., (1997). Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

[51] Roberts, P., (2000). "The Evolution, Definition and Purpose of Urban Regeneration", Urban Regeneration: A Handbook, 9-36, Ed: Roberts P., Syke H., Sage Publications, London.

[52] Özden, P P., (2001). "Kentsel Yenileme Uygulamalarında Yerel Yönetimlerin Rolü Üzerine Düşünceler ve İstanbul Örneği", İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (Ekim 2000-Mart2001): 255-270.

[53] Zeren, N., (1991). "Koruma Amaçlı İmar Planı Yapım ve Uygulama Sorunları", İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü, İTÜ Çevre ve Şehircilik Uygulama Araştırma Merkezi Proje No: 71/20, İstanbul.

[54] Mumcu, A., (1969). "Eski Eser Hukuku ve Türkiye", Ankara Üniversitesi Hukuk Bilgiler Fakültesi Dergisi, (Cilt 26, Sayı 3-4): 45-78.

[55] T.C. Kültür Bakanlığı, (1990). Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı, Ankara.

[56] Dinçer, İ. ve Akın, O,. (1994). "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kapsamında Koruma Planı ve İdari Yapısı", 2. Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulama Kollokyumu: 127-131, İstanbul.

[57] Kejanlı, D T., Akın, C T. ve Yılmaz, A., (2007). "Türkiye' Koruma Yasalarının Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir İnceleme", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, (C.6 S.19): 179-196.

[58] Eskici Özten, A., (2012). Tarihi Tarihi Konut Yapılarını ve Alanlarını Korumanın Ekonomik Etkilerinin Değerlendirilmesi Galata Örneği, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[59] Eyüboğlu Erşen, A., (2009). Tarihi Kentlerin Korunmasında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Kararlarının Edirne Kenti Örneğinde Değerlendirilmesi, Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Edirne.

[60] Madran, E., (2002). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Tutumlar ve Düzenlemeler: 1800-1950, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.

[61] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,43034/tarihce.html, 10 Eylül 2014.

[62] T.C. Resmi Gazete, Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik, (25842), http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/06/20050611-7.htm, 11.06.2005.

[63] Doğan, U., (2008). Kentsel Tasarım Proje Yaklaşımları Tarihi Alanlar ve Sahil Şeritlerinde Uygulanabilir Projeler Perşembe Pazarı Örneği, Yüksek Lİsans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[64] Enginöz, H., (2008). İstanbul Avrupa Kültür Başkentliği Bağlamında Haliç Kültür Havzasının Kamusal Mekan Olarak Geri Kazanımı, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[65] Erden, D., (2009). Haliç'te Dönüşüm ve Tarihsel Süreklilik, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, http://www.obarsiv.com/e_voyvoda_0809.html, 08.10.2014.

[66] Dökmeci, V. ve Çıracı, Hale., (1990). Tarihsel Gelişim Sürecinde Beyoğlu, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul.

[67] Çakmak, F., (2013). Koruma Amaçlı Bölgesel Planların Kentsel Yaşama Etkilerinin Değerlendirilmesi Beyoğlu Örneği, Yüksek Lİsans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[68] Dökmeci, V., Çıracı, Hale., (1990). Tarihsel Gelişim Sürecinde Beyoğlu, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul.

[69] Vikipedi, Beyoğlu, http://tr.wikipedia.org/wiki/Beyoğlu, 25.10.2014.

[70] İBB, (2008). Perşembe Pazarı Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Raporu, İBB Planlama Müdürlüğü, İstanbul.

[71] Demircioğlu, N., (2012). İstanbul Kent Merkezinde Ticari Bölgelerin Yeniden Canlandırılması Karaköy Perşembe Pazarı Örneği, Yüksek Lİsans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[72] T.C. Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, (1994). Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi-Cilt 4, İstanbul.

[73] İBB Planlama Müdürlüğü, (2010). Beyoğlu kentsel sit alanı 1/1000 ölçekli koruma amaçlı uygulama imar planı, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	: Mahfuz AKTAŞ
Doğum Tarihi ve Yeri	: 28.04.1984 Bingöl
Yabancı Dili	: İngilizce
E-posta	: mahfuz.aktas@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	**Alan**	**Okul/Üniversite**	**Mezuniyet Yılı**
Lisans	Şehir ve Bölge Planlama	Erciyes Üniversitesi	2011
Lise	-	Bursa Çınar Lisesi	2004

İŞ TECRÜBESİ

Yıl	**Firma/Kurum**	**Görevi**
2014 -	Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü	Araştırma Görevlisi
2014	Muğla Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü	Araştırma Görevlisi
2013	Kalkınma Bakanlığı	Uzman
2013	EVA Gayrimenkul Değerleme ve Danışmanlık A.Ş.	Değerleme Uzman Yrd.
2011-2012	Yağmur Planlama	Şehir Plancısı